

T.C.
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜ
FELSEFE ANABİLİM DALI
2019-YL-231

KANT'TA DİYALEKTİK VE BEĞENİ

HAZIRLAYAN
Ezgi ERCEYLAN

TEZ DANIŞMANI
Doç. Dr. TUNCAY SAYGIN

AYDIN 2019

T.C.
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

Felsefe Ana Bilim Dalı Felsefe Programı öğrencisi Ezgi ERCEYLAN tarafından hazırlanan "Kant'ta Diyalektik ve Beğeni" başlıklı tez, 25.10.2019 tarihinde yapılan savunma sonucunda aşağıda isimleri bulunan jüri üyelerince kabul edilmiştir.

<u>Unvanı, Adı ve Soyadı</u> :	<u>Kurumu</u> :	<u>İmzası:</u>
(Başkan).....
.....
.....

Jüri üyeleri tarafından kabul edilen bu Yüksek Lisans tezi, Enstitü Yönetim Kurulununsayılı kararıyla(Tarih) tarihinde onaylanmıştır.

A. Can BAKKALCI

Enstitü Müdürü

T.C.
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

Bu tezde sunulan tüm bilgi ve sonuçların, bilimsel yöntemlerle yürütülen gerçek deney ve gözlemler çerçevesinde tarafımdan elde edildiğini, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce, sonuç ve bilgilere bilimsel etik kuralların gereği olarak eksiksiz şekilde uygun atıf yaptığımı ve kaynak göstererek belirttiğimi beyan ederim.

... / ... / 2019

Ezgi ERCEYLAN

ÖZET

KANT'TA DİYALEKTİK VE BEĞENİ

Ezgi ERCEYLAN

Yüksek Lisans Tezi, Felsefe Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Tuncay Saygın

2019, XI+84 sayfa

Bu çalışmada Kant'ın diyalektik ve beğeni kavramları incelenmiştir. Kant'ın problemleri gördüğü diyalektik kavramını, Kant'ın ortaya koyduğu fikirler doğrultusunda nasıl bir problem olmaktan çıkarabiliriz? sorusuna cevabı aranmıştır. Kant'ın aklı yanılsamaya düşüren diyalektiği, beğeni kavramı üzerinden nasıl çözüme kavuşturduğunu ortaya koyularak, Kant'ın bütünlüklü felsefesi içerisinde de diyalektiğin bir çözüme kavuşturulabileceği varsayımı üzerine gidilmiştir. Bu doğrultuda çalışmanın birinci bölümünde; Kant'ın diyalektik üzerine söyledikleri incelenirken, diyalektik yanılsamaya neden olan paralojizmler, antinomiler, saf aklın ideali açıklanmıştır. İkinci bölümde; Kant'ın beğeni kavramı incelenmiş, beğeni kavramı ile bağlantılı olan kavramlar, yargı yetisi, güzel, yüce, estetik yargılar açıklanmıştır. Üçüncü bölümde; tezin çıkış noktası olan estetik yargı yetisinin diyalektiği, beğeni antinomisinin tasarımı ve çözümü açıklanarak, beğeni antinomisinin çözüm yöntemi ile aklın içine düştüğü antinomilerin çözümlenmesi ortaya konulmuştur. Sonuç olarak; beğeni kavramının doğru anlaşılması ile diyalektik yanılsamadan kurtulmanın nasıl mümkün olduğu açıklanmıştır.

ANAHTAR KELİMELELER: Saf Akıl, Beğeni, Diyalektik, Kant, Sanat

ABSTRACT

THE CONCEPTS OF DIALECTIC AND DELIGHT IN KANT'S PHILOSOPHY

Ezgi ERCEYLAN

MSc Thesis at Philosophy

Supervisor: Asc. Prof. Dr. Tuncay SAYGIN

2019, XI+84 pages

In this study, Kant's concept of *dialectic* and *liking* is examined. How can the concept of dialectic which Kant sees as problematic, be no longer a problem, in line with Kant's ideas? An answer to this question is searched for. By revealing, how Kant's dialectics, which makes the mind illusion, is solved through the concept of taste, the assumption that dialectic can be solved also into Kant's integrated philosophy (bütünlüklü felsefe), is addressed. In the first part of this study; what Kant says about dialectics is examined. Paralogism which causes dialectical illusion, antinomies and *the ideal of pure reason* are explained. In the second part; Kant's concept of taste was examined. The concepts that are related to the concept of taste, the judicial ability the beautiful, the sublime, the aesthetic judgments are explained. In the third section; The dialectic of the aesthetic judicial ability which is the starting point of the thesis, the design and solution of the taste antinomy is clarified. The analysis of the antinomies in which the mind falls , with the solution method of taste antinomy is put forward. As a result; It is explained how it is possible to get rid of dialectical illusion by understanding the concept of taste correctly. In this study, Kant's concept of dialectic and taste is investigated.

KEY WORDS: Aesthetic, Art, Dialectic, Kant, Liking, Pure Mind,

ÖNSÖZ

Felsefe zorlu bir uğraştır. İçine girmeden bilinmeyen, girildiğinde ise artık geri dönmek için çok geç kalınmış olan bir alandır. Artık düşünme eylemi başlamıştır ve geri dönüşü mümkün değildir. Düşünmeye başlamak demek hayatın anlam kazanması demektir. Gündelik yaşamın ve sıradanlığın dışına çıkan bir kişi artık dönmek istemeyecektir. Geri adım atmak artık onur meselesi haline gelmiştir. Kant'ın aydınlanan kişisi gibi, aklı kullanma cesaretini gösterir, kendine sunulanın dışına çıkar. Artık hiçbir şey eskisi gibi olmayacaktır. Dünyayı başka türlü algılamaya ve her şeyi sorgulamaya başlar. Benim felsefe serüvenim de yıllar önce böyle başladı. Bildiğim her şey önce altüst oldu. Büyük bir yüzleşme yaşadım. Daha önce gerçekten düşünmemiştim, gerçekten okumamıştım ve daha önemlisi ben daha okuryazar bile değildim. Gerçeklerle yüzleşmek insanı çok derinden sarsıyor ama bu sarsılma geri adım atmama değil, daha emin adımlarla yürümeme neden oldu.

Bu yolu yürürken hiçbir zaman yalnız değildim. Her zaman bana destek olan ve yol gösteren çok değerli insanlar vardı. Felsefe yolculuğumun ilk gününden beri bana ışık olan, pes etmeme asla izin vermeyen, aklıma takılan her sorunun cevabını bulabildiğim, çok yoğun olsa bile bana vakit ayırabilen, beni felsefe alanında ilerlemem için hep teşvik eden, sözlerine her koşulda itimat ettiğim, onun öğrencisi olmaktan her zaman onur duyduğum, değerli hocam Prof. Dr. Cemal Güzel'e, aynı özveriyle bana destek olan, hep daha iyisini yapabileceğime inanan, çok yoğun olmasına rağmen benimle ilgilenecek vakit bulabilen, tembellik ettiğimi düşündüğünde beni uyarmaktan ve teşvik etmekten hiç usanmayan değerli hocam Prof. Dr. Abdullah Kaygı'ya, tüm tez sürecim boyunca benimle yakından ilgilenen, tezi başımıza gelen tüm talihsizliklere rağmen bitirmemizde emeği çok büyük olan, her zaman nezaketi ve hoşgörüsüyle iyi bir insan olmanın nasıl mümkün olduğunu bana gösteren, değerli hocam Tuncay Saygın'a ve tüm hayatım boyunca iyi bir aileye sahip olmanın o eşsiz duygusunu bana yaşatan, her koşulda yanımda hissettiğim canım aileme, sonsuz teşekkür ederim.

Son olarak ailemin en küçük üyesi olan, hayatıma girdiği ilk günden beri beni daha da olgunlaştıran, hayata bakışımı tümüyle değiştiren, küçücük bedeniyle verdiği tüm savaşlardan daha da güçlü çıkan, en mutsuz anlarımda bile bana ışık olan, güzeller güzeli yeğenim Seray Gülce İşler'e kalbimin en derinlerinden, tüm yüce sevgilerle dolu, sonsuz teşekkür ediyorum ve bu tezi ona adıyorum..

Ezgi ERCEYLAN

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY SAYFASI.....	iii
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİM SAYFASI.....	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ.....	vii
TABLolar DİZİNİ.....	xi
GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM	12
1.1. KANT'TA DİYALEKTİK	12
1.1. Saf Aklın Paralojizmleri.....	18
1.1.1. Ruh Tözdür	19
1.1.2. Ruh Yalnlıktır	19
1.1.3. Ruh Kişidir	20
1.1.4. Ruh İdealdir	21
1.2. Saf Aklın Antinomileri.....	26
1.2.1. Saf Aklın Antitetiği	28
1.2.1.1. Aklın Birinci Antinomisi	28
1.2.1.2. Aklın İkinci Antinomisi	29
1.2.1.3. Aklın Üçüncü Antinomisi	30
1.2.1.4. Aklın Dördüncü Antinomisi	30
1.2.2. Aklın Antinomilerden Çıkarımları	31
1.2.3. Transendental Problemler	32
1.2.4. Transendental İdealizm.....	33
1.2.4.1. Evrenbilimsel İdeanın Çözümü	34
1.2.4.2. Özgürlük İdeası.....	35

1.3. Diyalektik ve Saf Aklın İdeali.....	36
1.3.1. İdealin Açıklanması.....	37
1.3.2. Tanrının Kanıtının Olanaksızlığı.....	37
1.3.3. Tanrıbilimsel Tanıtın Olanaksızlığı.....	39
1.3.4. İnsan Aklının Doğal Diyalektiğinin Son Amacı	40
2. BÖLÜM	41
2. KANT'TA BEĞENİ KAVRAMI.....	41
2.1. Yargı Yetisi Üzerine	41
2.2. Estetik Yargı Yetisinin Analitiği.....	44
2.2.1. Güzelin Analitiği	44
2.2.2. Güzellik	47
2.3. Yücenin Analitiği.....	48
2.3.1. Matematiksel Yüce.....	49
2.3.2. Dinamik Yüce.....	50
2.4. Estetik Yargılar	50
2.5. Estetik Yargılar ve Tümdengelim	51
2.5.1. Beğeni Yargısının İstemi ve Özgünlüğü	53
2.5.2. Beğenin İlkesinin Öznelliği.....	55
2.5.3. Beğeni Yargısının Tümdengelimi Problemi.....	55
3. BÖLÜM	66
3. ESTETİK YARGI YETİSİNİN DİYALEKTİĞİ.....	66
3.1. Beğeni Antinomisinin Tasarımı ve Çözümü.....	66
3.3. Aklın İkinci Antinomisinin Çözümü.....	72
3.4. Aklın Üçüncü Antinomisinin Çözümü	72
3.5. Aklın Dördüncü Antinomisinin Çözümü	72
4. TARTIŞMA VE SONUÇ	74

5. KAYNAKLAR	83
ÖZGEÇMİŞ	84

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 2.1.....	44
----------------	----

GİRİŞ

Kant'ın yazdıkları aktif yaşama aittir. Bu kendini yaşamın gerisinde tutan filozofun, pratik yaşama ilişkin yapıtlar ortaya koyması ve bu yapıtların günümüzde dahi etkin olması onun üstün gözlem gücünün bir göstergesidir. Kant'ın uzmanlık alanı yalnızca felsefe değildir. Fizik, matematik, gökbilim alanlarında da uzmandı. Kant filozof olmasının yanında geniş bilgi haznesine sahip olan bir eğitmendi.

Kant bir aydınlanma çağı filozofuydu. Aydınlanma çağı insan üzerine düşünülen, gereksiz ve insanı yanılsamalara düşüren bilgilerden uzak durulan bir çağ olarak kabul edilir. Kant da bu çağın en önemli temsilcilerindendir. Kant'ın *Aydınlanma Nedir?* Metni çağın bilgi durumunu yansıtan bir metindir. İnsanları tekdüzelikten çıkıp düşünmeye davet eder. Kant'a göre aydınlanma, insanın aklını kullanma cesareti göstermesidir. Kant toplumdaki tüm eksikliklerin farkındadır ve eleştirel felsefesi de bu toplumsal durumlar üzerine şekillenir. Eleştiri Kant felsefesinin en önemli kavramlarından. Eleştirel felsefe ile o, doğru bilinen ama yanlışlığının farkına vardığı tüm bilgi yığını ile savaşa girişir. Tüm felsefe tarihinin bir yanılsamanın tarihi olduğunu savunan Kant, aklın doğru kullanılmamasının buna yol açtığını savunur ve tüm yanılsamalara kaynağında bulunan akli araştırmaya koyulur.

Bu girişimi bilindiği üzere çoğunlukla üç eserde toplanır. Bunların birincisi olan *Saf Aklın Eleştirisi*, onun epistemolojisinin yanı sıra ontolojisinin temellendirildiği ve diğer olgun dönem metinlerinin de temellerinin atıldığı eseridir. *Saf Aklın Eleştirisi*'nde (bundan sonra SAE) cevaplanmaya çalışılan soru “Neyi bilebilirim?”dir ve bu amaçla aklın sınırlarını belirlemeye girişir. İkinci temel eseri olan *Pratik Aklın Eleştirisi*'nde (bundan sonra PAE) Kant, “Neyi yapabilirim?” sorusunun cevabını vermeye yani pratik alanda insan edimlerinin ilkelerini ve ölçütlerini ortaya koymaya girişir. *Yargı Gücünün Eleştirisi* son kritik olup Kant felsefesinde eksik bırakılan noktaları tamamlama teşebbüsü olarak da görülmektedir. *Yargı Gücünün Eleştirisi*'nin cevaplamaya çalıştığı soru “Neyi Umabilirim”dir.

Bu tezin konusu olan diyalektik ve beğeni kavramları Kant'ın *Saf Aklın Eleştirisi*'inden (Bundan sonra SAE) itibaren aklını meşgul eden meseleler olmuştur. Burada ana hatlarıyla Kant'ın *Yargı Gücünün Eleştirisi*'nde (Bundan sonra YGE) diyalektik

ve beğeni arasında kurduğu ilişki gösterilmeye ve bu yolla da Kant'ın düşüncesinde estetik yargının diyalektik açısından nasıl önemli olduğu gösterilmeye çalışılacaktır. Kant SAE başlıklı metinde ele aldığı şekliyle diyalektiği aklın kendi sınırlarını aşması sonucu içine düştüğü yanılsama olarak adlandırırken YGE'de ise rasyonelleştirici ve diyalektik bir yargı yetisinden söz eder ve estetik yargı yetisinin diyalektiğini ortaya koymaya girişir. YGE'de diyalektik özel olarak beğeni ilkesi açısından ortaya çıkan diyalektiği yani SAE'de olmayan yeni bir antinomiye ifade eder şekilde kullanılır. Aşağıda ele alınacak olan bu antinominin işleniş şekli, Kant'ın YGE'de amaçladığı aklın birlikli yapısına ne denli ulaştığını göstermesi açısından oldukça önemlidir. Bu eksende tezimiz, Kant'ın erken dönemden başlayarak sorunsallaştırdığı diyalektik kavramının nasıl bir öneme sahip olduğunu ve beğeniye dair çözümlemenin diyalektiğe dair ulaşılan sonuç açısından nasıl bir öneme sahip olduğunu göstermeyi amaçlamaktadır.

Kant'ın Eleştirel Felsefesi ve Diyalektik

Diyalektik Aristoteles'in tanıklığına göre muhtemelen Parmenides'in hipotetik antinomilerine dayanarak Zenon'un icat ettiği bir akıl yürütme şeklidir. Elealıların çoğunlukla polemik olarak değerlendirdikleri bu yaklaşım ilk olarak Platon tarafından felsefi bir metoda dönüştürüldü. Platonda diyalektik metot, kavramlar arasında bağ kurma ve (kuşkusuz daha çok etik) tanımlara ulaşma çabasıyla şekillenen Sokratik soru ve yanıt tekniğiydi (Peters, 2004: 66). Diyalektiğin bir metot olması demek onun bir eğitim yöntemi olması demektir. Yani kişinin filozof olabilmesi için takip etmesi gereken bir yol ve yöntemdir. Ustalık anlamıyla diyalektik ise filozof olma yolundaki kişinin sorduğu yerinde soruları ve bu sorulara verdiği yerinde cevapları içerir. Bir bilme türü olarak diyalektik, bilgi edinmek için bakılan şeylerin her tür yanılsamadan ve yanlışlardan uzak temelini kavrayabilmek, özünü görebilmek anlamındadır. Bunu ancak filozof olan kişi başarabilir. Buna göre diyalektik Platon için felsefe yapmanın ta kendisidir (Kuçuradi, 2010: 99).

Aristoteles ise diyalektiği yalnızca metot anlamı ile kullanır. Diyalektik kanılardan yola çıkarak akıl yürütme yöntemidir. Kesin bilgidен yola çıkmadığı için bu akıl yürütme esnasında tutarlı olmaya dikkat edilmelidir. Diyalektik felsefe tarihi boyunca daha çok Aristoteles'in kullandığı anlamıyla kullanılmıştır.

Aristoteles'ten Kant'a uzanan periyotta diyalektik farklı farklı şekillerde kullanılmış olmakla birlikte temelde Aristoteles ve Platoncu anlamlardan çok farklı biçimlerde

kullanılmamıştır. Kant tüm kavramları özne merkezinden değerlendirdiği üzere diyalektiği de öznenin merkezde olacağı bir şekilde değerlendirmiştir ve bu nedenle, kendinden önceki bütün diyalektik görüşlerden farklı bir diyalektik anlayışını dile getirir. Kant'a göre *diyalektik*, aklın kategorilerin duyusal verinin ötesine geçmesiyle ortaya çıkan yanılsamanın mantığıdır. Aklın doğal yapısı gereği içine düştüğü bu durum, mantığın yanlış kullanımını söz konusu olduğundan diyalektik, yanılsamanın mantığından başka bir şey değildir (Kant, 2015: 82)

Kantın diyalektik görüşü, literatürde önemli bir yere sahiptir. Zira, Kant diyalektiği yanılsamanın mantığı olarak ele alır ve bu yanılsamanın mantığının kaynağında akılı görür. *Saf Aklın Eleştirisi*'nde akılı konu edinir ve sınırlarını belirlemeye, böylelikle, metafizik sorunların ortaya çıkış sebeplerini keşfetmeye çalışır. Akıl ve metafizik arasında bir bağ olduğu tespiti üzerinde ilerler. Onun kendi ifadesiyle akıl, metafizik soruları sormaktan vazgeçmez, bunun nedeni ise aklın doğal yapısıdır. Metafizik tartışmalarda karşı iki tezi savunan iki tarafta kendini haklı çıkarabilir. Bu çelişkiler ortadan kalkıp, bir uzlaşmaya varıp metafizik bir bilim haline gelebilir mi? Bunu yanıtlamak için aklın yapısı araştırılmalıdır. Sorun metafizik sorundur ama araştırılan akıldır.

Akıl, metafizik sorunlara yol açan koşullar bakımından araştırılır. Akıl deneyden gelen hiçbir verisi olmaması açısından saftır ve deneyi önceleyen veriler açısından da *aprioridir*. Aklın bilgiyi oluşturmadaki işlevleri, akılı eleştirme işine girildiğinde aklın kendi olanaklarına, bilme yetilerine yönelir. Bu tür bir araştırmayı Kant transendental yöntem olarak adlandırır. Transendental duyusal olanı aşan demektir. Deneyi olanaklı kılan ya da bilginin ortaya çıkmasını sağlayan koşullardır. Transendental nesnelere olmaktan ziyade onları *apriori* bilmemizle ilgilenen bilgidir. Saf aklın ve bilgiyi olanaklı kılan yapıların araştırılması ise transendental felsefedir (Kant, 2015: 39).

Kant, metafizik sorunları aşmak için akılı, epistemolojik açıdan araştırır. Deneyi olanaklı kılan bilme yetileri üç tanedir; duyusallık, anlama yetisi, akıl. Duyarlığın iki temel formu uzam ve zamandır. Uzam, dış duyunun formu olup temelde yanyanalık prensibine göre işlemektedir. Zaman ise dış duyunun formu olup ardardalık ilkesine göre verileri işler. Duyarlılıktan geçen veriler anlama yetisinin sahasındaki kavramların altına düşer.

Kant'ın epistemolojisinde geleneksel felsefeden önemli bir kırılma ile kopuşu ifade etmek üzere belirttiği gibi Kopernik Devrimini gerçekleştirdiği husus kategorilerin varlığa

ilişkin değil akla ilişkin olduğu tespitidir. Yani Aristotelesçi epistemolojide belirtildiği üzere kategorilerin varlığın kategorileri olmadığını düşünen Kant'a göre bütün bilginin özne merkeziyle değerlendirilmesi gerekir. Böylesi bir durumda anlaşılana anlayan öznenin zihinsel olanakları çerçevesinde şekil kazanıyor olmalıdır. Bu değerlendirmeye göre, duyarlılığı takiben karşımıza anlama yetisi çıkar. Burası kavramlar alanı olup duyarlıktan gelen tek tekler kategoriler altında burada birlik kazanır. Anlama yetisi kategorileri 12 tanedir.

Anlama Yetisi Kategorileri

1.Niceliğe Göre	2.Niteliğe Göre
Birlik (ölçü)	Gerçeklik
Çokluk (büyüklük)	Olumsuzlama
Tümlük (bütün)	Sınırlandırma
3.İlişkiye Göre	4.Kipliğe Göre
Töz	Olanak
Neden	Varoluş
Birliktelik	Zorunluluk

(Kant, 1983: 54)

Duyusallık ve anlama yetisi kategorileri bir araya gelince görünen alana ilişkin bilgiler ortaya çıkar. Aklın metafizik sorularını yanıtlayabilmek için bir yeti daha gerekmektedir. Duyusallık ve anlama yetisi kendi birliklerini bir bilinç alanında oluştururlar. Bu bilinç öznenin kendine ilişkin bilincini de içerir (Bunun adı transendental apperceptiondur). Duyusallığın ve anlama yetisinin bir aradalığının bilincine ilişkin, kendine ilişkin bilinçtir.) (Kant, 2015: 244)

Akıl ideler üretir ve bu metafiziğe yol açar. Aklın transendental ve mantıksal kullanımını vardır. Akıl anlama yetisi ve duyusallıkla sınırlı kalmaz, idealar da üretir. İdelerin duyusal karşılığı yoktur. İdelerin yeri akıldır. Bu ideler; tanrı, ruh(ölümsüzlük), özgürlüktür. Bir bilme yetisi olarak akıl tarafından doğrudan doğruya deneysel bir kökeni olmaksızın üretilirler. Dolayısıyla, nesnel kesinlik alanının da bütünüyle dışındadırlar. Aklın kendi sınırlarını aşarak ürettiği idelerin kullanımı diyalektiktir. Bu yanılsama aklın doğasından kaynaklanır. Yanılsamanın yanılsama olduğu bilmek yanılsamayı ortadan kaldırmaz. Aklın idelerinin sınırları aşmaması gerektiği hakkında bir şeyler söylenebilir (Kant, 2015: 244).

Akıl ideleri kendi talep eder. Bu ideler töz değildir. Akıl tözü düşünemez, bilemez. Aklın bilebileceği ilineklemlerle sınırlıdır. O şeyi o şey yapan şeyi bilmek aklın sınırlarını aşar. Akıl ancak dışsal olan verileri bilebilir. Dışsal olanın taşıyıcısı ise öznedir. Töz kendisi değişmeyen değişimlerin nedeni olan şeydir. Tözün varlığı diğer varoluşlardan bağımsızdır. Kant'ta töz saf haldedir. Kendisi değişmeyen ve değişimlerin nedeni olan töz nedensellik yasasının kaynağı olarak görülür. Nedensellik yasası ve tözün neden olduğu değişimler aynı kabul edilir. Töz olmaksızın bir nedensellik ilkesinden söz edilemez (Yalçın, 2018: 148).

Töz, var olan her şeyi kapsar, her şey töze göre vardır. Öyleyse algıladığım her şeyi töze göre algılarımla. Töz olmadan var olanlarda hiçbir değişimden söz edilemez. Bu her şeyi belirleyen töz fiziksel bir töz olmalıdır ve bu ancak madde olabilir. Töz var olanları belirlemesi bakımından maddi, onların dışında olması ve değişmemesi bakımından tinseldir (Yalçın, 2018: 151).

Özne iç duyu nesnesine verilen isimdir. Şeylerin arasında duran öznenin deneyimi yaşamla sınırlıdır. Ölüm tüm deneyimlerin sonu demektir. Şeylerin arasında olmayan özne içerikten yoksundur. Aklın deneyden gelen ideleri yoktur. Akıl ideleri kendisi üretir. Şeylerin bilinebilmesi ise kavramlarla olanaklıdır (Kant, 2015: 246).

Görüden gelen malzeme akılla birleştiğinde ortaya koyulan yargı, bilgiyi oluşturur. Görüler kavramların içeriklerini oluştururlar. Bir şeyin ne olduğunu belirlediğimizde o şeyi bilebiliriz. Bilgi fenomenlerle sınırlıdır, fenomenler dışına çıkıldığında ancak yanılsamaya ulaşılabilir. Şeylerin kendinde ne olduğu bilgi konusu olamaz. Yanılsamaya götüren şey diyalektiktir. Bir bilginin ortaya çıkabilmesi için akıl ve anlama yetisi arasında bir birlik olması gerekir. Aklın bu birliği sağlamak için kendi ilkeleri vardır. Bu ilkeler anlama yetisindeki kavramları da içerir (Kant, 2015: 240).

Akıl kendi ürettiği ideaları, nesnel bilgi alanında geçerli gibi görmek eğilimindedir. Örnek olarak; tanrıyı kanıtlama çabaları verilebilir. Burada akıl kendi sınırlarını aşarak, nesnel ve bilgi olmayana nesnel olarak görmeye çalışır. Bu yanlış sonuçlara varan bir akıl yürütmedir. Aklın kendi sınırlarını aşma çabası diyalektiktir. Bu diyalektik yanılsama Kant'a göre bütün felsefe tarihinde görülebilir. Aklın kendi çıkarımlarını üç başlıkta toplayabiliriz, paralogizm, antinomiler ve saf aklın idealleri. Akıl kendi idesi olan ruhu insana yükler. Özne bilinciyle, özneyi ruh olarak değerlendirip ruhu ölümsüz olarak ele alır, bu paralojizmdir. Antinomiler rasyonel ideoloji ile ilgilidirler. Karşı yasa demektir. Tez ve

karşı tez aynı anda kendini haklı çıkarabilir (Bu durumda ya ikisi de kabul edilmeli ya da ikisi de reddedilmelidir. Kabul etmek saçma olacaktır ama ikisini de kabul edince konu hakkında hiçbir şey söylenmemiş olacaktır).(Kant, 2015: 243)

Diyalektik akıl yürütmenin üçüncü şekli saf aklın ideali olarak adlandırılır; nesnelere belirli bütünlüğünden, şeylerin olanağının her koşulunun sentetik birliğinin çıkarılmasıdır. Buradan tanrı düşüncesine varılır. Hem evrende hem de duyulur üstünde tanrıya bir gerçeklik yüklenir Oysa gerçeklik olan duyusal ile anlama yetisinin birlikteliğiyle olur. Kant akılda meydana gelen çelişkiyle bütün felsefe tarihinin belirlendiğini görmüştür. Metafizik olarak ilerlemek bu problemleri alanın yapısını ortaya koyup kendimize başka bir yol bulmalıyız. Metafizik sorunlu bir alandır.(Kant, 2015: 358)

Diyalektik ve Beğeni

Kant'ın son kritikte konu edindiği yargı yetisinin önemli bir unsuru beğenidir. Zira onun ifadesiyle her bir tasarımın bilgi olarak bir haz ile bağlantılı olması en azından mümkündür (Kant, 2016: 64). Bu olanak beğeni yargıları ile bilgi yargıları arasında bir geçiş olasılığına işaret eder. Bu nedenle Kant, beğeni yargılarının belirli bir nesnel ilkesinin olması halinde onların bir zorunluluk isteminde bulunmalarının olanaklı olacağından, yani özetle bir tür ortak beğeni olacağından söz eder (Kant, 2016: 65). Kant'ın düşüncesinde ortaya çıkan bu ortak beğenin neliği sorusu şöyle bir öneme sahiptir. Kant'ta aklın nihai kullanım şekli olan diyalektik bilme yetilerinin birliğini sağlayan yargı yetisi açısından kullanımı nasıldır? Bir anlamda Kant'ta kritikler arasındaki bütünlüğü sağlayan metin olan YGE'nin merkezi önemdeki kavramı olan beğeni, bu bakış açısıyla ele alındığında Kant'ın tüm felsefesi açısından özel bir önem kazanır. Zira beğeni, duyu alanına dayalıdır ancak yine de aklın diyalektik kullanımında karşı karşıya kaldığımız (tartışmaya açık bir dile getirmeyle “diyalektikte amaçlanan aklın özsel ürünlerini” veya “yanlış kullanımda elde ettiği doğru sonuçları”) durumları örnekler niteliktedir. Öyleyse Kant'ta beğenin diyalektikini ele almak veya bir başka ifadeyle diyalektik ve beğenin kavramlarını bir arada değerlendirmek onun düşüncesini anlamak açısından oldukça özel bir öneme sahiptir.

Diyalektik daha önce tanımlandığı üzere, aklın doğası gereği içine düştüğü bir yanılsamadır ve beğeni yargıları da akılla ilgisinde diyalektik yanılsama içerebilir. Beğeni yargıları oluşurken kavramlara ihtiyaç duymasa da akılla ilgisinde kavramlaşırlar. Bu kavramlar yargıların diyalektik yanılsamaya düşmesine neden olurlar. Kant beğeni

yargılarının düşebileceği antinomiye kendi kurar ve daha sonra antinomiye çözüme kavuşturur. Bu yöntemle aklın içine düştüğü tüm yanılsamaların nasıl aşılabileceğini gösterir çünkü diyalektik ancak derin düşünme ile aşılır.

Beğeni yargısının tartışılabilir olup olmaması onun kavramlarla ilgisinde saklıdır. Beğeni yargısı oluşturulurken kavramlardan yararlanılmaz, bu durum beğeni yargısının tüm insanlar için geçerli olabilmesinin olanağıdır. Kavramlara dayanmayan, yani üzerine hiçbir kanıtlanma dile getirilemeyecek olan beğeni yargıları üzerine tartışılabilir olması onun nesnel olan ve öznel olanı bir araya getirebilme özelliğinden kaynaklanır. Öznel olan ile nesnel olan arasında uyum olup olmaması sorunu tartışmaların önünü açar. Burada Kant'ın gördüğü yeni antinomiye doğuran şey akılla ilişkisinde kavrama ihtiyaç duyan beğeni yargılarının, ilişkilendirildikleri kavramların yanlış okunmasıdır. Bu kavram duyuların ötesinde bir kavram olarak ele alındığında yanlış anlaşılma ortadan kalkacaktır (Kant, 2016: 145).

Kant SAE'de anlama yetisi ve akıl üzerine derin bir araştırmaya girişir. Eleştirel felsefe de ana hatlarıyla bu iki yeti üzerine şekillenir. Aklın işleyişini sağlayan, deneyimden gelmeyen *apriori* ilkeleri araştırır. Anlama yetisinde deneyimden gelmeyen ama aklın işleyişine de ters düşmeyen şeyler olduğunu fark eden Kant, bunların kaynağını araştırır ve deneyim nesnelere ve deneyimden gelmeyen ilkeler arasında bir bütünlük, bir bağ var mıdır? Sorgulamasına girişir.

Kant'ın geç dönemde olgunlaştırdığı yargı yetisi kavramsallaştırması bu soruşturma ile ortaya çıkmıştır. O, söz konusu bütünlüğün zorunlu bir şey olduğunu söyler. Bütünlük olmadığında iki tarafta anlamsız kalacaktır. Anlam ancak bütünlükle sağlanır. Bütünlüğü sağlayan ise yargı yetisi olacaktır. Yargı yetisi anlama yetisi ve akıl arasında bir köprü görevindedir. Yargı yetisinin işleyişi kavramlarla değil duygularladır. Yargı yetisinin işleyişini sağlayan, çıkış noktası olan duygu, haz ve hazzıksızlık duygusudur. Yargı yetisinin kendi *apriori* ilkeleri vardır. Deney alanı ile özgürlük alanı arasındaki köprü *apriori* ilkeler aracılığıyla kurulur. Yargı gücünün *apriori* ilkesi ise doğanın erekselliği ilkesidir (Kant, 2016: 30).

Haz duygusunun temelinde güzel vardır. Güzel nesneye yüklenen bir sıfattır ve özeldir. Öznel olmasının yanında evrenselidir. Kant burada evrensel kategorinin altına tikelin yerleştirilebileceğini göstermek ister. Buna göre, güzelin evrensel olması beğeni

yargısının teorik olmasını gerektirir. Teorik bir bilgi olarak beğeni yargısı doğanın erekselliği ilkesi ile ilişkilidir. Beğeni yargısı, duyguya dayanmasının yanında akılsaldır. Duygular ve akıl arasında bir köprüdür. Deneyim, Kant için önemli bir kavramdır. Tüm bilgilerin kaynağıdır. Doğanın erekselliği ilkesi deneyimin sınırlarını ortaya koymakta belirleyicidir. (Keskin, 2019: 17)

Yargı yetisi, akıl ile anlama yetisi arasında duran bağımsız bir yetidir. Beğeni yargısının temelinde haz duygusu, haz duygusunun temelinde ise ‘güzel’ kavramı vardır. Haz duygusu öznedir, güzel kavramı ile evrensellik kazanır. Evrenselliği sağlayan şey ise doğanın erekselliği ilkesidir. Saf akıl ereksellik sayesinde öznel olan haz duygusunu evrensel geçerli kılabilir. Beğeni yargısı akıl ile duygular arasında uyumu sağlar ve duyguları disipline eder (Kant, 2016: 34)

Kant’a göre yargı yetisi güzel ve estetik hakkında değerlendirme yapma yetisidir. Beğeni insana özgü, insanda bulunan bir yeti olduğu için, onun araştırılması gereken yerde insan ve insanın kendisine ait olan özellikleridir. Estetik yargıların yeri de insandaki estetik bilinçtir. İnsan zihnine ait olan hoşlanma duygusu *apriori* bir ilkeye ihtiyaç duyar. Bu *apriori* ilke saf akılda bulunur. Yargı yetisi saf aklın ilkelerini nesnelere uygulama görevindedir çünkü yargı yetisinin yeri akıl ve anlama yetisinin arasındadır. Yargı yetisi öğrenilebilen bir şey değildir. İnsanda vardır ve insan yargı yetisiyle saf aklın ilkelerini nesnelere uygular. Denilebilir ki yargı yetisi saf aklın ilkeleri aracılığıyla tümelin bilgisini alır ve bu tümelin bilgisini tikele uygular. Bunu ise kavramlarla yapamaz ancak bir haz ve haz almama duygusuyla yapabilir. Doğa hakkında *apriori* yargılar ortaya koyar (Kant, 2016: 36)

Beğeni kavramı, aklın nesnelere ile anlama yetisi aracılığıyla bağ kurması yoluyla oluşur. Beğeni kavramının getirisi olan güzel ve yüce kavramlarıdır. Bir bilgi oluşması için akla anlama yetisi ile ulaşan veriler üzerine yargıda bulunmak işi bilginin olduğu noktada en başta beğeni yargısı vardır. Beğeni yargısının evrenselliği onu temele koyar. Beğeni yargısında her insan teki evrenselliği yakalama çabasıdır. Hem de bu iş belki de başka hiçbir konuda bu kadar geniş çapta değildir. Bu yönüyle insan bilgisinin başlatıcısı durumundadır bile diyebiliriz. Bir bilgi ortaya koymak ve bu bilgiyi herkesin kabul etmesini talep etmek konusunda yeterince ısrarcı olmayan insanlar bile, beğeni konusunda bir evrensellik yakalama çabasına girer. Bu nedenle aklın tüm insanlar için aynı işleyişi beğeni

kavramının incelenmesiyle daha iyi anlaşılabilir. İnsan bir nesneye yönelir, anlama yetisi ile onu algılar ve algılanan veriler akla sunulur. Akıl kendi ilkeleri doğrultusunda bu verilerden bilgiler edinir. Beğeni yargısı söz konusu ise akıl ve anlama yetisi arasında bir yargı yetisi vardır. Yargı yetisi ile anlama yetisinden alınan aklın işleyişinde yerini bulan veriler bilgiye dönüşür (Kant, 2015: 227).

Şeylerle duygular aracılığıyla bağ kurma söz konusu olduğunda yargı yetisi devrededir. Yargı yetisi akıl ve anlama yetisi ile birlikte bilme ve isteme konusunda yetersiz kaldığımız şeyleri duygularımız aracılığıyla hissedebilmenin yöntemidir. Yargı yetisi *apriori* oluşu ile doğa ve akıl arasındaki bağlantıyı kurar. *Apriori* olan yargı yetisi saftır. Kant, yargı yetisinin eleştirisiyle daha önce ortaya koyduğu eleştirilerin tümünü kapsayan bir eleştiri ortaya koymuş olur. Bu bütünü kapsama durumunun amacı ise pratik ve teorik olan arasında bir bütünlük oluşturmaktır. Bu bütünlüğü sağlayan ilke ise doğanın erekselliği ilkesidir.

Tikel olanı tümel olana uygulama görevinde olan yani tümelden yola çıkarak tikele yönelen ve daha sonra tikeli tümele yerleştirmeye çalışan yargı yetisi bunu ancak *apriori* ilkeler ile yapabilir. Bu *apriori* ilke öznel bir ilkedir ve doğa üzerine düşünen yargı yetisi öznel bir ilke ortaya koyar. Kavram olmadan yalnızca duygudan yola çıkan yargı yetisinin ortaya koyduğu kurallarda doğru düşünme kuralları olabilir. Tüm bunları yaparken yargı yetisinin yola çıktığı temel varsayım doğanın erekselliği ilkesidir. Bu varsayımın temelinde ise *apriori* ilkeler yatar. Doğanın erekselliğinden yola çıkarak bir bilgi dile getirebilmek ancak *apriori* olarak mümkündür. Doğada bulunan estetik bir şey ya da sanat eseri ve bilgi yetimizin arasında bir uyum arama işi, estetik yargı yetisinin işidir. Estetik yargı yetisi bu işi duygulardan yola çıkarak yapar.

Yargı yetisinin özneliği güzel ve sanat söz konusu olduğunda genele yayılabilir. Yani tüm insan türü için geçerli olabilir. Estetik yargı öznel bir yargıdır ve tek tek insanlar için geçerli bir yargıdır ama güzel söz konusu olduğunda tüm insanlar için hoşlanma duygusu söz konusudur. Güzele ilişkin bir kavramımız yoktur. Hoşlanma duygusuyla ortaya çıkar ve her zaman bu duyguyla birlikte vardır. Güzele ilişkin yargılar ise tümel geçerlilik taşırlar. Hoşlanma öznel, güzel tümel yargılara dayanır. Güzelin tümel olması insanda bulunan onaylama beklentisinden kaynaklanır çünkü yargı dile getiren insan teki özgür değildir. İnsan arzu ve eğilimlerde her zaman tutsak durumdadır. Güzelden hoşlanma tüm

insanlar için geçerlidir ve güzel hakkında yargı veren insan teki tüm insanlar için bir yargıda bulunmuş olur. Bu durum tüm diğer insanlar içinde düşünmek demek olacaktır (Kant, 2016: 112).

Estetik bir yargı hem öznel hem de tümel geçerlilik taşır. Bunun mümkün olmasını mümkün kılan şey yargının kavramlardan değil duygulardan oluşturulmuş olmasıdır. Güzele ilişkin yargı tümel bir yargıdır. Beğeni yargısı da bu yargıdan yola çıkar, genel geçer bir yargıdır. Güzel üzerine yargıda bulunan özne, duyguların birliğinden yola çıkarak, tüm insanlar için bir yargı dile getirdiğinin ve bu yargısını tüm insanlar ile paylaşabilir olduğunun bilincinde olmalıdır. Bir insan eğer dünyada yalnız ise güzele yönelmesi mümkün olmayacaktır. Güzelden hoşlanma genel geçerliği olan bir duygudur. Hoşlanma duygusunun temelinde diğer insanlara iletebilir olma durumu vardır. Diğer insanların da bizim beğeni yargılarımız ile aynı yargıyla bulunmaları gereklidir.

Tümel olan ve tikel olan yargı bir arada olmalıdır. İnsan teki yargı ortaya koyarken yalnızdır ama her zaman tümel geçerlilik fikri ile bir yargı dile getirebilir. Güzel duygusu paylaşılabilirliği ölçüde varlığını sürdürebilir. Haz duygusu tüm insanlarda bulunan bir duygudur. Güzel ve hoşlanma arasındaki zorunluluk öznelidir. İnsanlar güzele yönelik duygularını diğer insanlara iletirler ve bu duyguda birlik oluşturmayı talep ederler. Yargı yetisi ortak duyuyu ön gerektirir. Duyuya dayanan bir yargının yeri estetik alandır ve beğeni yargısı ancak ortak duyuyu varsayımıyla dile getirilebilir. Tüm bunlarla bağlı olarak bilme yetilerinin işleyişi tüm insanlar için ortak kabul edilir ama tikel olan ilkelere göre olacaktır. Beğeni yargısı zorunluluğunu bir gereklilikten alır. Herkesin insan tekinin beğeni yargısına katılması gerekliliğinden alır.

Beğeni yargısını olanaklı kılan *apriori* ilke, ortak duyguyu olanaklı kılan bir ide gibidir. Bu ide varsayımıyla ancak genel geçer bir yargı dile getirdiğimizi söyleyebiliriz. Güzel üzerine yargı ortaya koyup başkalarına iletmiş ideye uygun davranmış oluruz ve ortak yargı talebinde bulunabiliriz. Eğer bir kişi ortak yargı talebinde değilse, beğenisi de yoktur. Beğeniden başka hiçbir duygu ortak duygu olamaz. Beğeni özneyi özgürleştirir ve bu onu ortak duygu yapar. Beğeni güzele ilişkindir ve *aprioridir*. Beğeni yargısında ortak duygu aracılığıyla özne başkalarının onayını alır. İnsanların sahip olduğu haz duygusu, tümel iletebilirliğe sahiptir. Öznellik taşıyan bu duygu bilgi yetilerinin öznel bağıntısı görevindedir. Bu duygu aynı zamanda *apriori* değerlendirme yetisidir diyebiliriz. Haz

duygumuz doğaya yönelir çünkü doğada vardır. Güzelin doğadaki bir nesnede olması, doğanın zihnimizi bir beğeni yargısı üretme işine sokması, doğa ile akıl arasında bir uyum olduğu anlamına gelir (Kant, 2016: 106)

Kant'ta iki önemli kavram beğeni ve diyalektik kavramlarıdır. Kant'ın bütün felsefesi incelendiğinde beğeni temelde durmalı diyalektik tamamen dışta tutulmalıdır. Diyalektiği dışta tutabilmek için ise beğeni kavramını doğru anlamak önemlidir. Beğeni kavramı, Kant'ın felsefesinin en bütünlüklü halini yansıtır. Felsefe yaparken nasıl ilerlemek gerektiğinin aklın nasıl işlediği, bilginin nasıl oluştuğu aklın kendi kavramlarının bilgi oluştururken nasıl bir konumda olduğu, tüm bunlar Kant'ın beğeni kavramın ortaya koyarken, ortaya koyduğu ilkelerdir. Kant'ın tüm felsefesinin açıklandığı bir örnek gibidir. Kant'ta eksiksiz olan ve açık noktalar kalmadan anlatılan beğeni kavramını doğru anlamak demek aklın düştüğü yanılgılardan kurtulması demektir. Diyalektiğin dışarda kalması, aklın diyalektik yanılgılardan kurtulması demektir. Bir başka deyişle doğru anlaşılacak bir sistem içerisinde aykırı olanın hemen göze batması açısından da beğeni kavramının doğru anlaşılmasıyla diyalektiğin de ne olduğu nasıl dışta kaldığı da kolayca anlaşılabilir.

Tez içerisinde diyalektik ve beğeni kavramının ne olduğu ortaya koyup bu kavramların daha iyi anlaşılmasını sağlamak ve beğeni kavramının doğru okumasını yaparak diyalektik yanılgıdan nasıl kurtulacağını ortaya koymaktır. Tez Kant felsefesinin doğru okunmasına yardım niteliğindedir. Kant felsefesi bütünlüklü bir yapıdadır. Bütün parçalar çok değerlidir ve her bir parçanın doğru anlaşılması gerekir. Bunu yaparken de parçaların bütün içerisindeki yeri ve dolayısıyla bütünün kendisi de göz önünde bulundurulmalıdır. Akıl Kant felsefesinde başroldedir. Bizim Kant felsefesini anlarken de başvuracağımız kendi aklımızdır. Kant'ı doğru okumak yalnızca Kant'ı doğru okumayı değil kendi aklımızı da nasıl doğru kullanacağımızı öğrenmenin de bir yoludur. Tez de diyalektik nedir? Beğeni nedir? Beğeni kavramının doğru anlaşılması ile diyalektik yanılgıdan nasıl kurtulabilir? Sorularının cevapları verilmeye çalışılmıştır. Bu amaçla ilk bölümde diyalektik konu edinilecektir. Diyalektiğin Kant felsefesindeki kısımları olan paralojizmler, antinomiler ve saf aklın ideali işlendikten sonra ikinci bölümde beğeni kavramı ele alınacak ve son bölüm olan üçüncü de ise estetik yargı yetisinin beğeni kavramı ile nasıl bir çözüme kavuşturulduğu ele alınacaktır. Kant'ın ilk kritikte ulaşamadığı çözümün (ya da eksik kalan yönün) nasıl son kritikte ortaya çıkarıldığı gösterilmeye çalışılacaktır.

1. BÖLÜM

1. KANT'TA DİYALEKTİK

Kant diyalektiğe yeni bir anlam kazandırır. Diyalektik artık felsefe yapma metodu olmaktan çıkar, aşılması gereken bir sorun haline gelir. Kant'a göre akıl sınırlıdır, sınırlı olan aklın bileceği şeyler de sınırlıdır. Aklın sınırlarının dışına çıkması demek, onun bilemeyeceği şeyleri bilmeye çalışması demektir ve bu mümkün değildir. Aklın bilemeyeceği şeyleri bilmeye çalışması bir yanılgıya neden olur. Aklı bu yanılgıya sürükleyen şey diyalektiktir. Diyalektik aklın bilme sürecine ters düşmediği için akıl yanılsamanın farkına varamaz. Kant felsefe yapmanın önünde bir engel olan diyalektik yanılsamadan kurtulmaya çalışır çünkü Kant' göre bize sunulan zaman ve uzamla sınırlıdır. Bize sunulanın arkasında duran gerçekleri akıl bilemez. Akıl istese de sınırlarının ötesine geçemez.

Diyalektik ve olasılık arasındaki fark; olasılığın kesin olmayan bir doğruluğa yani tahmine dayanıyor olmasıdır. Aldatıcı değildir, bu nedenle mantıksaldır. Yanılsama ve doğruluk yargıya ilişkindir. Bu nedenle duyular söz konusu olduğunda bir yanılsamadan söz edilemez. Duyular yargıda bulunmazlar. Nesnenin anlayışımızla ilişkisinde yanılsamadan söz edilebilir. Anlama yetisi yasalarına uyan bir bilgi ise yanlış olmayacaktır. Aynı zamanda duyuların tasarımları da yanlış olmayacaktır. Ne anlama yetisi ne duyular tek başına yanılsamaz. Yanlış duyuların anlama yetisinin etkisi üzerinde gözlenir. Saf apriori yargılarla ise yanlış ve doğru birbirinden ayırt edilir. Yanılsama yerine bu ayırt edici üzerine saptamalar yapılmalıdır. Transendental yanılsama ile ilgilenilmelidir. Deneyimle ilgili olmayan ilkeler ele alınmalıdır (Kant, 2015: 222).

Yanılsama aklın ilkelerinin ötesine geçer ve akli yanılsamalar ile meşgul eder. Aklın sınırları içinde olanlar içkindir. Bu yanılsamalar ise aklın sınırlarını aştıkları için aşkındır. Aklın sınırlarını aşan bu yanılsamalar yargı yetisinin yanılgıdır. Hume'da aklın işleyişi ile ilgili benzer bir tespit yapmıştır. Akıl izlenimi olmayan şeyler hakkında daha önceki gözlemlerinden yola çıkarak, arada bir nedensellik ilişkisi kurarak çıkarımlarda bulunur. Oysa neden-etki tecrübeden edinilemez. Oysa insanın bilgisinin kaynağı tecrübe ve gözlemdir(Hume, 1976, 57). Tümüyle sınırların dışına çıkmaya yöneliktir. Transendental ve aşkından aynı şeyler anlaşılır. Bizi sınır dışı eden ilkeler aşkın ilkelerdir. Yanılsamalar öykünmeden kaynaklanan mantıksal yanılsamalardır. Dikkatsizlik sonucu oluşurlar.

Dikkatli davranıldığında ise ortadan kalkar. Mantıksal oldukları için ortaya çıkan transendental yanılmanın sona ermesi söz konusu değildir. Sürekli bir dikkat gerektirir. Saf aklın içinde bulundurduğu diyalektik, bir bilgi eksikliğinden ya da tamamen yanılma amacından ortaya çıkmaz. Her zaman akılı çıkmaza sürükleyecek ve sürüklemenin sona ermeyeceği bir diyalektiktir (Kant, 2015: 224).

Bilgi edinme kaynağımız duyulardır. Bilme süreci duyuda başlar. Daha sonra duyu verileri anlama yetisine verilir ve akılda nihayet bulur. Duyumlar ve düşünceler akılda işlenir. Akıl bir biçime sahiptir ve mantıksal bir kullanımı vardır. Kendinde ilke ve kavramları vardır. Anlama yetisi çıkarsamalar yapar. Akıl, kendi kavramlarını üretir. Akıl hem mantıksal hem transendental bir yetidir. Anlama yetisi kurallar yetisidir, akıl ilkeler yetisidir. Anlama yetisi ve akıl birbirinden ayrıdır. İlke yalnızca ilke olan bilgiyi imler. İlkeler evrensel *aprioridir*. İlkelerin bu özelliği saf görüşle saptanır (Kant, 2015: 225)

İlke, evrensel tikel olandan, kavramlar yoluyla, bilgi oluşturulan şeydir. İlkeden çıkan bilgi ise aklın biçimidir. Evrensel *apriori* önermeler sunan ve kendisi bilginin öncülü olan ilkedir. Bu ilkeler kavramlardan çıkarsanan bilgilerden farklıdır. Bu ilke, deneyim kavramının nasıl ortaya konacağını gösteren bir ilkedir. İlkelerden türeyen bilgi ile anlama yetisi bilgisi aynı değildir. Anlama yetisi fenomenlerin birliğini, akıl ise anlama yetisi kurallarının ilkeler altındaki birliği ile ilgilenir. Akıl, anlama yetisine *apriori* birlik verir, bu anlama yetisinin başarabileceği bir şey değildir (Kant, 2015: 225)

Bazı şeyler dolaysız bilinir, bazı şeyler çıkarsama yoluyla. Zamanla çıkarsama yapmak bir alışkanlığa dönüşür ve çıkarsama yaparak bildiğimiz şeyleri dolaysız olarak biliyormuşuz gibi algılamaya başlarız. Bir çıkarsama, önerme, sonuç ve tasım vargısından oluşur. Her bilginin, altında yatan bu bilginin kapsadığı bilgiler vardır ve onlar dolaysız bilinirler. Akıl tasımında, önce anlama yetisi aracılığıyla bir kural ortaya koyulur. Sonra yetisi bilgiyi bu kuralın altına koyar. En son bilgi akıl yoluyla *apriori* belirlenir. Böylece anlama yetisi, bilgi karmaşasından kurtulur, aklın ilkeleri altındaki birlik sağlanır (Kant, 2015: 226).

Her us(akıl) tasımında ilkin anlak yoluyla bir kural düşünürüm. İkinci olarak, yargı yetisi aracılığıyla bir bilgiyi kuralın koşulu altına alırım. Son olarak, bilgimi kuralın yüklemi yoluyla ve dolayısıyla us(akıl) yoluyla apriori belirlerim. Öyleyse, kural olarak büyük öncülün bir bilgi ve koşulu arasında temsil ettiği ilişki us(akıl) tasımının değişik

türlerini oluşturur. Buna göre us(akıl) tasımları da, anlıkta bilginin ilişkilerini anlatma yollarına göre, tıpkı genel olarak yargılar gibi üç türdür; kategorik, hipotetik, ve ayrık.” (Kant, 2015: 227).

Anlama yetileri verilerini aklın ilkeleri altında toplamak akıl için geçerlidir. Nesne için dayatılan bir ilke yoktur. Anlama yetisinin verilerinin düzenini sağlamak ve evrensellik yakalayabilme amaçlı öznel bir yasadır. Kendinde aklın sentetik *apriori* ilkeleri var mıdır? Akıl tasımı ve görümler arasında bir ilgi yoktur. Amaç zaten görümleri ilkeler altında toplamak değildir. Aklın nesnelere ile bağlantısı anlama yetisi ile bağlantısında dolaysız oluşur, görümler aracılığıyla değil. Akıl tasımı, evrensel yargılarla ilgilidir. Aklın temel ilkesi koşulsuz, anlama yetisinin koşullu bilgileri için sağlamak ve birliği oluşturmaktır. Saf aklın temel ilkesi ise sentetiktir. Saf anlam yetisi bu ilke ile alakalı değildir. Anlama yetisi olanaklı deneyimin nesnelere ile ilgilidir. Akıl ise koşulsuzluğu ile sentetik *apriori* önermeler için bir zemin oluşturur. Böylelikle aklın ilkeleri transendental olacaktır. Yeterli bir empirik kullanıma sahip olmayacaktır (Kant, 2015: 228).

Saf aklın kavramları çıkarsanan kavramlardır. Anlama yetisi kavramları ise, deneyimden önce *apriori* olarak düşünülürler. Nesne için *apriori* kavram söz konusu olamaz ama deneyimde gösterilebilirler. Akıl kavramları kavramayı, anlama yetisi kavramları anlamayı sağlar. Akıl kavramlarının koşulsuz içerme demek deneyimde ait olduğu ama deneyim nesnesi olmayan bir şey ile ilgili olması demektir. Bu durumda akıl kavramlarına ancak transendental idealar diyebiliriz. Düşünen zihin bir kavramı açıklarken zorlanır. Bir şey üzerine düşünme ve salt konuşma birbirinden farklıdır. Konuşma sınırsızdır. Düşünce ise çoğu zaman zorlanır. Bu nedenle düşünce ile ilgisinde kavramın daha önceki açıklamalarına göz atmak yerinde bir tutum olacaktır ve amacımıza uygun sözcükler kullanılmalıdır. Aksi bir durumda sözcük yığını içerisinde anlatılmak istenenden uzaklaşılabilir (Kant, 2015: 230).

Platonun idealar öğretisi duyuların ötesindedir. İdealar hiçbir aksi durumla karşı karşıya gelmezler, deneyime ihtiyaç duymayan kendinde şeylerdir. En üstte duran akıl ve ondan pay alan akıllar vardır. Akıl diğer ideaları ancak anımsayacaktır (Platon, 1999: 228). Platon'un deneyimin ötesinde ve nesnelere bir karşılaştırma gerektirmeyen bir şey ortaya koyma çabası noktasında yararlanacağız. Bu ortaya konulacak şey zihnin uydurmasından öte bir şeydir. Platon'un ideaları özgürlük kavramına dayanır. Özgürlük kavramı ise aklın

ürettiği bilgilerin altında yer alır. Erdem deneyimden türemez. Deneyimden türeyen erdem zamana ve uzama tabi olur. Bu onun değişken bir yapıda olması demektir. Değişken bir yapı ortaya değişmez kurallar koyamaz (Platon, 1999: 509). Erdem kişilerin kendi aklındadır ve erdem ideasıdır. Olumlu ya da olumsuz tüm yargılar ancak bu idea aracılığıyla ortaya konulabilir. Platon'un kusursuz Devleti de zihinde yer bulan bir söylemdir. Herkesin özgür olduğu bir tasarım, en üst özgürlük seviyesi yine bir ideadır. Fakat anayasa oluştururken dikkate alınacak cinstendir. Böyle oluşturulan bir yasa durumunda cezalar yok denecek kadar az olacaktır. Bunu uygulamak zor olsa da, ussaldır. Uygulamanın zorluğu ise özgürlüğün sınırsızlığından gelir (Kant,2015: 231)

Platon bilgi yetimizin salt görüngüleri sentetik bir birliğe göre hecelemeden ve böylece onları deneyim olarak okuyabilmekten çok daha yüksek bir gereksinim duyduğunu ve usumuzun doğallıkla deneyimin verebileceği herhangi bir nesnenin hiçbir zaman çakışmayacağı denli ötelere uzanan ve gene de olgusalıkları olan ve ne olursa olsun yalnızca beynin uydurmaları olmayan bilgilere yükseldiğini çok iyi anlaşıyordu. Platon idealarını her şeyden önce kılğısal olanda, özgürlük üzerine dayanan her şeyde buldu. Özgürlük ki kendi payına usun kendine özgü bir ürünü olan bilgilerin altında durur. Kim erdem kavramını deneyimden türetmeyi istiyorsa, kim en iyisinden ancak yetersiz bir açıklamaya örnek olarak hizmet edebilecek olanı bilgi kaynağının modeli yapmayı istiyorsa, erdemi zamana ve duruma göre değişebilen ve kural yaratmayan ikircimli bir saçmalığa çevirecektir. Buna karşı, herkesin çok iyi bildiği gibi, eğer herhangi biri bir erdem modeli olarak gösterilecek olursa, kişi gene de bu ileri sürülen modelin kendisi ile karşılaştırılacağı ve ona göre değerlendirileceği gerçek kökenseli her zaman salt kendi kafasında bulacaktır. Ama bu kökensel ise erdem ideasıdır ve onun açısından tüm olanaklı deneyim nesnelere örnekler olarak hizmet edebilirler ama kök-imge olarak değil.” (Kant, 2015: 231-232).

Platon'un her ne kadar abartılı bir anlatımı olsa da dünya düzenine ilişkin dile getirdikleri saygı değerdir. Platon'un göz ardı ettiği ise ilkelerini empirik kurallara göre sınamasıdır. Oysa ortaya konulan törel yasalara göre, deneyim yanılgıya yol açar. Olması gereken olandan türetilemez. Şimdi yapılması gereken törel yasaları sağlam bir zemine oturtmaktır. Saf aklın değerini ortaya koymak için transendental kullanımını da bütün hatları ile bilmemiz gerekir. Bunu yapmamızı sağlayacak tasarım terimleri; tasarım, bilinçli tasarım, duyum ve bilgidir. Tasarım nesne ile ilişkilidir. Bilinçli tasarım daha karmaşıktır, bünyesinde kavram, arı kavram, görgül olan gibi birçok şey barındırır. Arı kavram anlama

yetisi kavramıdır. Anlama yetisi kavramları ise deneyimi aşarlar. Bu anlama yetisi kavramları akıl ya da idea kavramı olarak adlandırılırlar (Kant, 2015: 232).

Transendental analitik, nesnelere empirik olarak bilmemizi önceler ve onları apriori bilmemizin olanağını gösterir. Aklın kategorilerine sentetik apriori yargılarımızı yerleştirip, bunları saf aklın kavramları transendental idealar olarak ele alabiliriz ve deneyimden elde edilen verileri de bütünlüklü olarak önce anlama yetisi kavramları daha sonra bu aklın ilkelerine göre belirleyebiliriz. Aklın tasımı burada yargıyı oluşturur. Bu yargı aprioridir ve evrensellik taşır. Deneyimden elde edilen veri akıl yoluyla elde edilenle uyumlu olduğunda ise bilgi oluşur. Belirli bir yüklem belirli bir nesne ile sınırlanır (Kant, 2015: 233).

Transendental akıl kavramı, koşullar toplamının kavramıdır. Koşulsuz olan koşullu olanın bütünlüğünü mümkün kılar. Koşullunun bütünlüğü koşulsuzdur ve koşulsuzun kavramı, koşullunun sentezini saf akıl kavramı ile açıklar. Anlama yetisi kategoriler ile tasımlar yapar. Bu tasımların sayısı ile saf akıl kavramları eşit sayıdadır. Öntasımlar ile koşulsuz, özneye, varsayımın kavramın bölümlenişindeki üyelerinin hepsine ve akıl tasımı öntasımlar ile önce özneye sonra varsayıma ve daha sonra kavramın bölümlenişinin üyelerinin hepsine olmak üzere koşulsuzluk dek götürmeyi üstlenir. Saf akıl kavramlarına karşılık gelen bir nesne olmayabilir. Böyle bir durumun anlama yetisine faydası yoktur. Transendental akıl koşullar sentezinde, bütünlüğü araştırır ve koşulsuzluk varır. Saf akıl görünümüne karşılık geldiği tüm nesnelere anlama yetisine bırakır ve kendisi saltık bütünlüğe bakar. Yine saltık olan şekliyle sentetik birlik ve koşulsuz olanla bağ kurar (Kant, 2015: 234).

Anlama yetisi kavramları olanaklı deneyime ilişkin olduğundan içkin saf akıl kavramları ise nesnel olandan uzakta olduğu için aşkındır. İdea aklın doğasıdır, aşkındır, zorunlu olarak bir akıl kavramıdır. Deneyim ideaya tam olarak uyacak bir malzeme sağlamaz. Fenomenlerin ise saltık bütünlüğünün imgeleminin zor olduğu bir ideadır. İdea saf aklın sahip olduğu nedenselliği taşır ve olanaklı ereklere zorunlu birliğinin ideası bir kuraldır. Transendental akıl kavramlarının idealar olması onları gereksiz yapmaz. Anlama yetisini daha iyi ve daha kapsamlı şekilde yönlendirirler (Kant, 2015: 234).

Aklın ahlaksal idealar ile aklın bilgileri arasında bir bağ kurabilirler. Yapılması gereken, aklın transendental kullanımınıdır. Bu ise bize aklın bilgisinin kavramlara kaynak olmasının olanağını ve nesnelere sentetik apriori olarak bilebilmenin olanağını araştırmak

demektir. Akıl bilgi ile ilişkisinde bir yargı yetisidir ve yargıları evrensel kurallardır. Anlama yetisi edimleri akla veri sunar. Akıl verili olan öncüllerden bir bilgi ortaya koyar. Akıl tasarımları ve akıl yetisinin işleyişi birbirinden başkadır. Yargı bir varsayıma dayanır. Ancak bu şekilde aprioridir. Akıl bilgisini sorunlu olarak apriori ortaya koyar (Kant, 2015: 235).

Transendental diyalektik, saf akıl ve saf anlama yetisinin dışında, çıkarılan kavramlardan gelen bilgiyi apriori kapsamalıdır. Transendental kullanılan bilgi, özne, nesne ve genel olarak şeyler ile ilişkilidir. Aklın işi koşullu sentezden, koşulsuz senteze geçişi sağlamaktır. Saf kavramlar, sentetik birlik, saf akıl kavramları, koşulsuz sentetik birliğe ilişkindir. Transendental idealar, öznenin, nesnenin ve düşüncenin saltık birliğini kapsar. Öznenin saltık birliği ruhbilimin, nesne ve düşüncenin saltık birliği ise tanrıbilimin nesnesini oluşturur. Saf akıl, ruhbilim, evrenbilim ve tanrıbilim için idea sağlar. Saf akıl nesnelere değil anlama yetisi kavramları ile ilişkilidir. Nesnel tümdengelimden söz edilemez. İdealar ile ilişkili çakışık bir nesne yoktur. Bu ancak aklımızın doğasıyla ilgisinde mümkün olabilir. Saf aklın sentetik saltık bütünlüğü amaçlar. Transendental idealar kendi aralarında bir bütünlük oluşturur ve saf aklın bilgileri bu bütünlüğe göre sıralar. Saf aklın kendi bilgisinden, evrenin bilgisine ulaşması mantıksaldır (Kant, 2015: 235).

“Uzun(ağlın) kendi tasımları durumundaki işlevi kavramlara göre bilginin evrenselliğinden oluşur ve us(ağl) tasımının kendisi bir yargıdır ki, koşullarının bütün bir eriminde apriori belirlidir. ‘Causus ölümlüdür’ önermesini yalnızca anlık yoluyla deneyimden türetebilirim. Ama aradığım şey bir kavramdır ki, altında bu yargının yüklemine verildiği koşulu kapsar ve yüklemi bütün erimi içinde alınan bu koşulun altına aldıktan sonra, bununla uyumlu olarak nesnenin bilgisini belirlerim.” (Kant, 2015: 235).

İdealar akılda yasalara göre zorunlu olarak üretilir ancak transendental bir ideanın nesnesine ilişkin bir kavramımız yoktur. Aklın istemlerine göre bir nesne tasarlamak olanaksızdır. İdeanın nesnesine ilişkin bilgimiz olmasa da ideaya ilişkin kavramdan söz edilebilir. Saf akıl kavramlarından, zorunlu olarak akıl tasımı ile idealara ulaşılır, akıl tasımları görgül öncüle ihtiyaç duymaz. Görgül öncül olmadan bir tasarım yapar ve ona nesnel olgusallık yükleriz. Bunlar düzmece tasımlardır. Akıl bu düzmeceye düşmekten kurtulamaz. Bu yanlışlığı aklın peşini bırakmaz. Bu tasımlar idealarla eşit sayıda (Kant, 2015: 236).

1) Öznenin transendental kavramından, öznenin kendisinin saltık birliği çıkarılır, bu transendental paralojizmdir.

2) Verili fenomennün koşullarından, dizinin saltık bütünlüğünün transendental kavramına ilişkin çıkarılabilir yapıdır, bu arı usun antinomisidir.

3) Transendental kavramlarla ilişkili olarak bilinmeyenler üzerine az da olsa bilinen transendental kavramlarla tüm varlıkların varlığı çıkarılır, bu saf aklın idealidir.

1.1. Saf Aklın Paralojizmleri

Tasımın biçimsel yanlışlığı paralojizmi oluşturur. Biçimden yola çıkarak yanlış çıkarılabilir yapı yapmak ise transendental paralojizmi oluşturur. *Düşünüyorum* transendental kavramdır ve diğer transendental kavramların da barındığı bir kavramdır. *Düşünüyorum* kavramı yerini bilinçte bulur, düşünce bilince aittir. Düşünce ile ben ve cisim birbirinden ayırt edilir. Bu da onun tümüyle empirik olandan uzak olmaması demektir. Düşünen zihin deneyimden bağımsız ben anlatısı ile ruhbilimin nesnesini ortaya koymuş olur. Yine de transendental bir araştırma ile deneyimin olanağı araştırılmalıdır (Kant, 2015: 238).

“Düşünen özne ruhbilimin nesnesidir, tüm görüngülerin toplamı evrenbilimin ve düşünebilen her şeyin olanağının en yüksek koşulunu kapsayan şey tanrıbilimin nesnesidir. Öyleyse arı us bir transendental ruh öğretisi için, bir transendental evren bilimi için ve son olarak bir transendental tanrı bilgisi için idea sağlar. Anlak bu bilimlerden herhangi birinin salt bir taslağını bile veremez, üstelik nesnelere birinden görgül sentezin en uzak üyelerine dek tüm başkalarına ilerleyebilmek için usun en yüksek mantıksal kullanımı ile, tüm düşünebilir çıkarılabilir yapılarla ilgili olsa bile. Bu bilimler yalnızca arı usun arı ve gerçek bire ürünü ya da sorunudurlar.” (Kant, 2015: 240).

Algıdan gelen nesne söz konusu olursa ele alınan bilim de empirik ruhbilim adını alacaktır. Akılsal ruhbilimin temel kavramı ‘*Düşünüyorum*’ dur. Töz kategorisi başta olmak üzere, kategorilerde geriye doğru bir yol izlenmelidir. Buna göre sıralamamız şöyledir. 1) Ruh tözdür. 2) Ruh yalındır. 3) Ruh kişidir. 4) Ruh idealdir. Düşünen töz canlılığın zeminidir. Tinsellik ile belirlenir. Ben tasarımımda, tüm kavramlar bilince sahiptir. Buradaki sorun benim nesnellik taşıması ama bilgi olduğunda bir biçiminin olmasıdır (Kant, 2015: 244).

Bilgi ile ilişkisinde düşünülecek olan bir şey söz konusudur. Benim kendi öznenimde düşündüğüm şeyin herkes için geçerlilik taşıması gerekir. Şeyleri *apriori* ve zorunlu olarak zihnimizde buluruz. Düşünen varlık kaynağını dış deneyimden almaz, kaynağını öz bilinçte bulur. ‘*Düşünüyorum*’ temelde olan bir kavram olmasaydı, rasyonel ruhbilimden söz edemezdik, ancak empirik ruhbilim ya da iç duyu fizyolojisinden söz edebilirdik. ‘*Düşünüyorum*’ kavramı kategorilerin taşıyıcısıdır, anlama yetisi yargılarını da bulundurur, bu yüzden çıkarsama yapmak anlama yetisinin transendental kullanımına yol açar. Bu da deneyimin tümüyle dışlanması demektir (Kant, 2015: 244).

“ ‘*Düşünüyorum*’ öyleyse ussal ruh bilimin biricik metnidir ki, bütün bilgeliği ondan gelişmelidir. Açıkça görünür ki, eğer bu düşünce bir nesne ile bağıntılı olacaksa, o nesnenin transendental yüklemelerinden başkasını kapsayamaz çünkü en küçük görgül yüklem bilimin ussal arılığını ve tüm deneyimden bağımsızlığını yok eder” (Kant, 2015: 244-245).

1.1.1. Ruh Tözdür

Töz, yargılarımızın mutlak öznesidir. Tüm olanaklı yargıların mutlak öznesi, düşünen bir varlık olan bendir. O halde ben tözdür. Görüye dayanmayan, saf kategoriler nesnel bir anlam taşımazlar. Düşüncenin öznesi ‘Ben’dir. Düşünce, bir belirlenim ve varoluşun ilineğidir. Nesnenin kalıcılığı deneyimden çıkarsanır ve töz empirik kullanımında ancak nesne üzerine uygulanabilir. Deneyim söz konusu olmadığı için özne ile ilişkisinde düşünce ben ile bağıntısında ortaya konulur. Ben düşüncede vardır, ama ona ilişkin bir görüden söz edemeyiz. Özneye dair bir bilgimiz olamaz. Düşünceler ve algılar transendental özne olarak yerini bilinçte bulur. Olgusal olanda değil ideada olmak üzere ‘ruh tözdür’ önermesi kabul edilebilir. Fakat bu kabul edilmiş bizi düşünsel bir ilerleme sağlamaz (Kant, 2015: 247).

1.1.2. Ruh Yalnlıktır

Çoklu eylemlerden söz edilmeyen, ruh ve düşünen ben gibi, durumlar yalındır. Töz dışsal ise, birçok etkin töz bir arada olabilir. İçsel ilinekler söz konusu ise, düşüncenin parçalarından ve daha sonra birleşiminden söz edilemeyeceğinden birliktelik olanaklı değildir. Bu demektir ki tözün tekliği de olanaklıdır. Düşüncenin birliğinden türetilemez. Deneyimden zorunluluğun bilgisi gelmez. Bunu ancak nesne ile kendi öznenimizin yerini değiştirerek araştırabiliriz. ‘*Düşünüyorum*’ diyebilmenin yolu öznenin mutlak birliğini elde

edebilmektir. Ben bölünemez bir yapıdadır. Yalınlık bozuk vargısı da akılsal ruhbilimin bilgileri için düşünsel bir ilerleme sağlayamaz. Bu önerme tamalgı biçimidir ve bilgi öznel koşuludur. Yalınım tam algının dolaysız anlatılmasıdır. Yalının karşılığı mutlak birliktir (Kant, 2015: 248).

“ Ama kendi kendimin yalınlığı da edimsel olarak ‘ Düşünüyorum ’ önermesinden çıkarsanmış değildir: tersine daha şimdiden her düşüncenin kendisinde yatar. ‘ Yalınım ’ önermesi bir tam algının dolaysız anlatımı olarak görülmelidir, tıpkı Kartezyen çıkarsama denilen cogito, ergo sumun da gerçekte genellemeli olması gibi, çünkü cogito edimselliği dolaysızca bildirir. ‘ Yalınım ’ demek bu ben tasarımının kendi içinde en küçük bir çokluluk bile kapsamadığından ve saltık birlik olduğundan başka hiçbir şeyi anlatmaz.” (Kant, 2015:395).

Ruhbilim yalnızca bir kişinin eylemleri ile ilgilidir ve transendentaldır. Tasarımı da yalın olmalıdır. Ben öznenin mantıksal birliğini düşünür ama edimsel yalınlığını bilemez. Ben tözüm, önermesi saf kategoriler ile ilgilidir. Ben tözüm yerine, ben yalın bir tözüm daha yerinde bir önerme olacaktır. Fakat bu önerme de bizim deneyimle olan bağımızı koparacaktır. Ruh akılsaldır ve nesnel olanaklılığa sahip olmasına rağmen cisimsel değildir. Kendinde şey belirlenimlerden uzaktır. Kendi doğası vardır. Bu nedenle ruh bir kendinde düşünen varlık değildir. Öznenin yalın doğası ile yalın bilinç aynı değildir. Düşünen ben deneyim karşısında ayırt edici değilse, düşünen benin ruhun yalınlığını bilmek, bilgisel bir genişleme sağlamaz. Bu akılsal ruhbilimin sonu demektir (Kant, 2015: 251).

1.1.3. Ruh Kişidir

Nesnenin özne ile bağlantılı olduğu deneyim durumlarında olan ve daha sonra değişen belirlenimler göz önünde bulundurulmalıdır. Zaman bir iç duyu biçimi, özne ise iç duyu nesnesidir. Göz önünde bulundurulan belirlenim dizisi, özne, zaman ile iç görü biçimine göre birbirleri ile ilişkilendirilir. Özbilinç ve zaman bir aradalığı *apriori* geçerlilik taşır ve ruhun kişiliğini oluşturur. Zaman kendilik bilincini anlatır. Zaman bireyseldir ve onun sayısalılığı da yine bireyselliğe karşılık gelir. Bunun bilgisi de özbilinçte bulunur (Kant, 2015: 253)

“ Öyleyse, kişi özdeşliği öz bilincimde kaçınılmaz olarak bulunacaktır. Ama kendime bir başkasının bakış açısından bakarsam, bu dış gözlemci beni ilkin zamanda düşünür,

çünkü tam algı zaman aslında yalnızca bende tasarımıdır. Öyleyse, tüm tasarımlara tüm zamanda benim bilincimde ve dahası tam özdeşlik ile eşlik eden Beni kabul etse de, gene de bundan benim 'kendi'min nesnel kalıcılığımlı çıkarsamayacaktır çünkü gözlemcinin beni içine koyduğu zaman benim kendi zamanım değil ama onun duyarlığında bulunan zaman olduğu için, bilincime zorunlu olarak bağlı olan özdeşlik bu nedenle onun bilinci ile, benim öznenin dış sezgisinin bilinci ile bağlı değildir.” (Kant, 2015: 253).

Zaman bende tasarımıdır. Diğer düşünceler ise zamanda oluşur. Benin nesnelliği bilinçte değil zamandadır. Zaman aracılığıyla bir düşünce sürdürülebilir ve aktarılabilir. Kişi öz bilinç sayesinde kendi değişmesi veya değişmemesi hakkında yargıda bulunabilir ama evrendeki diğer şeylerin kalıcı olup olmamasını çıkarsayamaz. Ruhun tözselliği, tanıtlama gerektirir. Tamalgıyı ancak zamanda çıkarsayabiliriz ama bunu özdeş olarak tüm kişiler için çıkarsayamayız. Ruhun tözselliğini kendi tamalgımız ile tanıtlayamayız. Ancak dışsal bir tasarımdan dolayı kalıcılığı gözlenebilir ve nesne olarak, bilmek isteneni varsayabilirim (Kant, 2015: 254).

“ Bu arada, tıpkı tözün kavramı ve yalın olanın kavramı gibi, kişilik kavramı da kalabilir; bu düzeye dek bu kavram kalgısal kullanım için zorunlu ve yeterlidir, ama hiçbir zaman onu arı us yoluyla bilgimizin genişlemesi olarak ve bize özdeş kendinin salt kavramından öznenin kesintisiz bir sürekliliğinin sergiliyor olarak bir övünç kaynağı yapamayız çünkü bu kavram her zaman kendi kendisinin çevresinde döner ve bize sentetik bilgi ile ilgili belli sorular açısından hiçbir yardımda bulunmaz.” (Kant, 2015: 255).

1.1.4. Ruh İdealdir

Dış fenomenlerin nedeni, verili algılardır önermesi çelişkilidir çünkü nesnelerin varoluşu algıda verilemez. Dolaysız çıkarsama yapılabilir ve ancak düşüncede tanımlanır. Dış şeyler ise algıda çıkarsanabilir. Verili etkiden, bir nedeni çıkarsamak doğru olmayacaktır. Nedenler birden fazla olabilir. Nedensel çıkarımlar konusunda algı tam bir güven sağlamaz. İç duyu nesneleri için durum farklıdır, iç duyu kuşku götürmez çünkü dolaysız algılanır. İdealist kişi, duyuların dış nesnelerinin varlığının dolaysız algı ile bilinebileceğini kabul etmez. Transendental ve empirik olmak üzere iki idealizmden söz edilebilir. Bu iki idealizm türünün sınırları belirlenmeli ve ayrımları iyi yapılmalıdır (Kant, 2015: 255).

Transendental idealizme göre, fenomenler tasarımlardır. Zaman ve uzay görülerin duysal biçimleridir. Empirik idealizme göre duyulur nesnelere varoluşları kendilerinde taşırlar ve duysal tasarımlar nesnelere açıklamakta, onların bilgisini ortaya koymakta yetersizdir. Bu iki, idealizm türünden transendental idealizm kabul edilebilir olandır çünkü öz bilinç ve düşünen bir varlık aynı anda tanıtlanabilir. Tasarımlarımın bilincindeysem vardılar, tasarımları tanıyan kendim de vardır. Dış nesnelere yalnızca tasarımlarımın bir türünü oluşturur. Kendime dair tasarımlar iç duyu ile uzamlı varlıklar dış duyu ile ilişkilidirler. Dışsal şeyler tasarımlardır ve kişi bunun dolaysız bilincindedir (Kant, 2015: 256).

Transendental anlamda bizim dışımızda olanı tasarım nesnelere değil, dış görülerimizin nedenidir ve dolaysız bilince dayanır. İç ve dış görü transendental nesneyi bilemez. Empirik nesne ise, bizde tasarımlanan uzay ve zamanda bilinebilir. Uzayda tasarımlanırsa dış nesne, zamanda tasarımlanırsa iç nesnedir. Kendinde şey ve dış fenomenler dışımızda olanın karşılığı iki şeydir. Uzay ve zaman duysal görülerimizin biçimleridir. *Apriori* tasarımlanırlar. Uzayda görü, algıyı ön gerektirir. Duyum duysal görünümün uzay ve zaman ile bağlantısıdır (Kant, 2015: 258).

Duyum elde edildikten sonra zaman ve uzaydan bağımsız nesnelere üretilebilir. Algı uzaysaldır, uzay birlikteliğin olanağının tasarımıdır. Uzayın kendisi de bir tasarımdır. Dış algı uzayda, edimsel olandır. Uzayın kendisi ise tasarım olarak bendedir. Bizim duyularımızdan bağımsız bir uzaydan söz edilemez. Duyularımızdan bağımsız ve uzayda verilen bir şey olanaksızdır. Dış fenomenler ancak algıda oluşur. Nesnelere bilgisi, algılardan deneyim yoluyla elde edilir.

Yanlışlık ise algı nesnesinin uyuşmaması durumunda ortaya çıkar. Dış algı uzaydaki edimselliği dolaysız tanıtılar, uzayın dış fenomenler açısından nesnel olgusalılığı vardır. Dış duyuların nesnesi uzaydadır. Nesnelere kendinde şeyler olarak alırsak nesnelere ancak içimizde duyumsarız ve öz bilinci ancak kendi belirlenimlerimiz oluşturur. Fenomenlerin ideallikinden başka dayanağımız kalmaz. Ruhbilimci, fenomenleri kendinde şeyler olarak almamalıdır (Kant, 2015: 260).

Beden ve ruh fenomenal şeyleri öğrenebilirler. Beden uzamlıdır ve birçok kavramı *apriori* sentetik bilir, ruh ise bilemez. Dış duyu fenomenal şeylerin ötesinde değişmez olan bir şeyi, uzayı fenomenin kavramını ortaya koyar. İç duyu ise zamanı ve değişimin bilgisini

verir. Ruhta bir değişim söz konusudur. Yalın ben içeriksizdir ve dolayısıyla değişken olmayan tek şeydir. Benin görüsü değildir. Benin görü olması demek *apriori* sentetik önermeler ve aynı zamanda düşünen varlığın bilgisini vermesi demektir. Ben bilincin biçimidir. Görü ve düşünen varlığa, bilgiyi doğrudan vermese de tasarımlara taban olarak bilgi elde etmeye yardımcı olur. Ruhbilim deneyimin ve iç deneyimin insan aklının ötesine geçerse boş sayılır. Saf akıl ilkelere dayanan ruh öğretisi, düşünen kendimizi koruma altına almak demektir. Düşünen öznenin ortadan kalkması demek, cisimsel dünyanın ortadan kalkmasıdır. Fenomenler öznenin tasarım kipleridir. İnsan aklının ötesine geçen ruhbilimi ortaya koymak, anlama yetisinin ulaşabileceğinden daha derinini ortaya koymak düşünen özneyi dışarda bırakması açısından zor bir uğraştır çünkü madde düşüncedeki iç ve dış fenomenler, deneyim tasarımlarıdır dersek tuhafıktan kurtuluruz (Kant, 2015: 261).

Dış fenomenlere tasarımlardan daha öte bizim dışımızda bir varlık yüklersek neden etki bağlarını düzgün bir şekilde kuramayız? Çelişkili bir durum oluşur. Bunun nedeni etkinin iç duyu, nedenin dış duyuda olmasıdır. Dış görü ve uzayın görüsü düşünen bir öznde nasıl olanaklı olabilir? Sorusu yanıtızsız kalacak bir sorudur. Fenomenlerin ötesine geçişte transendental nesne kavramına ihtiyaç duyarız. Düşünen özne bu transendental nesnelere başka bir biçimde alımlar ve dünya ortadan kalmış olsa bile bu görü devam edebilir (Kant, 2015: 262).

Düşünen özne cisimleri bilebilir. Bu bir öne sürümdür ve ancak varsayım olabilir. Düşünen varlık ve cisimsel dünya bağlantısı bilinmeyen bir şeydir. Üzerine konuşmak ise ancak aklın bozuk vargıları ile bilginin yerini değiştirmektir. Bu dogmatik kuruntudan başka bir şey değildir. Bizi bu kuruntudan kurtaracak olan deneyimdir. Yanılsamanın kaynağı, nesneye ilişkin algıları ve nesnenin bilgilerini, düşünceyi belirleyen bir şey olarak ele almaktır. Aynı zamanda saf aklın sentezinin mutlak bütünlüğünü gerektirmesi durumu da yine bir yanılsamaya neden olmaktadır. Bu sentez empirik düşünmenin, saf düşünmenin ve genel olarak düşüncenin koşullarının sentezidir. Bu üçlü sentez durumu transendental yanılsamadır (Kant, 2015: 263).

Transendental ruhbilim, evrenbilim ve tanrıbilim için idea sağlar. Düşüncenin nesne ile ilgisi soyutlanır geriye düşünce ve özne sentezi kalır. Nesne ile ilgili çıkarım olursa bu bir paralojizm olur. Aklın asıl ilgilenmesi gereken önerme '*Düşünüyorum*' önermesidir. Biçimsel koşul olarak ise benin kendisi nesnesi olarak düşünüldüğü için ele alınmalıdır.

Düşünen şeye sentetik diyemem çünkü bu bir görüyü gerektirecektir. Düşünen bir varlığa yüklenen saf kategorilerdir. Bunlar ancak tasarımların birliğini düşünmemizi sağlar (Kant, 2015: 267).

Nesneyi görü yoluyla bilir ve kategoriye uygunluğunda düşünürüm. Ruhbilimsel öğretilerin doğruluğu tamalgının kavramda, töz ve yalın olması noktasında sorgulanamaz, sorgulanamadıkları ölçüde ise boşurlar. Tamalgının töz olmasından ruhun devamlılığı çıkmaz. Düşünen ben nesnelere, kategorilerle ve tamalgının mutlak birliğinde, öz bilinç aracılığıyla bilir. Akıl pralojizmine çelişkili orta terim de denilebilir. Töz yalınlık paralojizminin saf transendental kavramıdır ve yalnızca transendental kullanılır. Tamalgı kategorilere anlama yetisi kavramları ile uygulanmıştır (Kant, 2015: 267).

Ruh, ilişkinin ve niteliğin koşulsuz birliği ve çokluğun zamanda, varoluşun uzaydaki koşulsuz birliğini bilir. Saf ruhbilim, mümkün olduğu ölçüde kendinde nesneyi, deneyim değil, akıl yoluyla belirler. Akıl ilkeler üreten bir yetidir. 'Varım' diyen bir özne hem tekil hem evrensel bir tasarım ortaya koymuş olur. Aynı zamanda düşünen varlık ile doğa arasında bir bağ kurmaktır.

Anlama yetisi transendentallığa "*düşünüyorum*" önermesi ile ulaşır. Bu transendental kullanımın deneyim ile ilgili kavramı yoktur. Saf ruh üzerine yapılacak her tür eleştiride bilincin birliği göz önünde bulundurulmalıdır. Aksi halde konu çok genişleyecek ve bilgiyi olanaksızlaştıracaktır. Ben yargılarda bulunur. Hem özne hem de yüklemidir. Düşünce kavramı benim yalın bir olmasını gerektirir. Bilincine sahip olunan tüm şeyler için benim kendi kendisi ile özdeş olması söz konusudur. Ben düşünen bir varlıktır ve kendi varoluşu ve diğer tüm varoluşlar arasındaki ayrımı yapabilir. *Apriori* sentetik önermeler olanaklı deneyimin nesnelere ile bağlantı içindedir ve kendinde şeylere uygulanabilir.

Akılsal ruhbilimin yönteminde paralojizme ilişkin akıl tasarımında özne tözdür. Özne ancak özne olarak var olur. Özne olan varlık ise düşünen bir varlıktır. Özne ancak töz olarak var olur. Özne olarak var olabilen şey nesnel olgusal taşıyıcıdır. Bir nesne töz ise nesnel olgusal taşıyıcıya sahip olabilmesi için kalıcı bir görüye de sahip olması gerekir. iç görünümün kalıcı bir şey barındırmaması ise bu durumu olanaksız kılar. Ruhun kalıcılığı iç duyu nesnesi olarak tanımlanamaz. Ruhun yaşamdaki kalıcılığı ise, dış duyu nesnesi olduğu için mümkündür ama akılsal ruhbilimci bu kalıcılığa kavramlardan tanımlama yoluyla ulaşmaya çalışır. Bu idealizme götürür ve şeylerin varlıklarının gereksiz kılar (Kant, 2015:

268).

Düşünen bene dair çıkarsama ancak düşünüyorum önermesi ile başlayarak olur. Düşünce özneye her koşulda eşlik eder. Özne özne olarak, yalın olarak ve özdeş olarak düşünülebilir. Akılsal ruhbilim, kurgulakla deneyim alanında aşılmasınrlar koyan bir disiplindir. Abartılı kurguları verimli pratik kullanıma çevirmek için bir ipucu olarak görmemiz gerektiğini anımsatır. Akılsal ruhbilim bir yanlış anlamadır. Bu yanlış anlama akla tüm karşıt fikirler açısından güvenlik sağlar.

“ *Ussal ruhbilimin asıl amacını oluşturan ve yukarıdaki araştırmaların dışında başka hiçbir yolda bir çözüme bağlanamayacak olan üç eytişimsel (diyalektik) soru daha ruhbilimsel kaynaklarımıza ilişkin bu transendental yanılısama üzerine kurulmuştur. Bunlar (1) ruhun örgensel bir beden ile ortaklığının olanağını, ruhun hayvansallığını ve insan yaşamındaki durumunu (2) bu ortaklığın başlangıcını, insanın doğumundaki ve doğumundan önceki ruhunu, (3) bu ortaklığın sorunu, insanın ölümünü ve ölümünden sonraki ruhu ilgilendiren (ölümsüzlüğü ilgilendiren) sorulardır.* “(Kant, 2015: 263).

Akılsal ruhbilimdeki yanılısama aklın ideası ile düşünülen bir varlığa ait belirsiz bir kavramının karıştırılmasıyla oluşur. Deneyimden yola çıkarak kendimi düşünülür ve edimsel deneyimi soyutlayarak, varoluşumun bilincinde olduğumu çıkarsarım. Bu çıkarım transendental özne fikrini de ortaya çıkarır. İç duyu nesnelere ile dış duyu nesnelere arasında bir bağ varsayılır. Aslında ruh ve bedenin birlikteliğini göstermek ruhbilimin görevi değildir. Ruh bilimin bir nesne ile ilgili çıkarımda bulunması için o nesnenin deneyimden bağımsız olması gerekir (Kant, 2015: 269).

‘Düşünüyorum’ önermesi nesne temelli bir önermedir. Buradan yola çıkarsak, ruh fenomene dönüşür. Düşünce görüden tamamıyla bağımsızdır çünkü mantıksaldır. Görü bir nesne gibi düşünülebilir. ‘Kendi’ mi düşünürken de görü bir kenara bırakılmalıdır çünkü ‘kendimin’ bilincine sahibimdir ama bu kendim ve kendim olarak sahip olduklarım sadece düşünce nesnesi değildirler. Kendimin düşünceden bağımsız bir varlığı vardır. Görünün yeri; öznenin empirik görü üzerine olan düşüncedir. İç empirik görü ise duyusaldır, saf bilincin nesnesini vermez. Bilince tek yardımcı deneyim sağlamaktır. Saf aklın *apriori* kullanımı ve varoluşsal açıdan *apriori* yaşamada bulunması varoluşu belirler. Kendine dair bilince *apriori* sahip olunur ve varoluş bir iç yeti ile kavranır. Bu *apriorilik* akılsal ruhbilime götürmez (Kant, 2015: 271).

1.2. Saf Aklın Antinomileri

Diyalektik, saf akıl için transendental yanılsama nedenidir. Akıl kanıtlanabilir iki sav ile baş başa bırakılır ve onun kuşkuya düşmesini sağlar. Transendental idealar fenomenlerle ilişkisinde evren kavramlarıdır. İdealar ve fenomenlerin birlikteliği saf aklın idealine zemin hazırlar ve saf aklın idealleri kendi başlarına bir bütünlük oluştururlar. Saf aklın antinomilerinin ilkeleri ise evrenbilimle ilişkisinde tamamen yeni ilkeler olacaktır. Bu yeni ilkeler ile ortaya koyulacak olan akılda meydana gelen çatışmaların kurmacalığını göstermektedir. Evren bilimsel idealar anlama yetisiyle ilgilidir. Akılda üretilen hiçbir kavram yoktur. Bu idealar akli empirik olanın ötesine taşınmasına rağmen yine de empirik olanı bir akli genişletme yöntemi olarak benimser (Kant, 2015:285).

Akıl mutlak bütünlüğe ihtiyaç duyar. Kategorilerin transendental ideaya dönüşmesinin yolu budur. Empirik olanla ideanın mutlak bütünlüğü koşulsuz olana ulaşarak gerçekleşir. Koşulsuza ulaşan kategoriler transendental idealar olarak adlandırılırlar. Akıl mutlak bütünlüğü ancak koşullu ile ilişkisinde ister. Yakın koşullardan başlayıp uzak koşullara giden gerileyici sentez yakın sonuçlardan başlayıp uzak sonuçlara giden ilerleyici sentezdir ve evren bilimsel idealar koşullar ile ilgilendiği için gerileyici sentezin bütünlüğü ile ilgilidir. Kategoriler ile idealar arasında bağ kurmak için zaman ve uzama ihtiyaç duyarız. Zamanı geçmiş zaman olarak ele almak gerekir. Transendental idea söz konusu olduğunda ancak geçmiş zamanı ele alabiliriz. Zamanı geçmiş zaman olarak ele alırız ve fenomenlerin mutlak bütünlüğü zaman ve uzay zemininde soyutlanabilir (Kant, 2015: 286).

Uzam için ileri ve geri ayrımlarını yapmaya gerek yoktur. Uzamla ilgili bir dizi söz konusu değildir. Uzam kendinde ele alınmalıdır. Uzay ancak ölçülebilir ve bu ölçülme koşullunun koşullarının dizisinin sentezidir. Uzay ancak sınırlanabilir. Bu sınır ise onun koşullu olmasından kaynaklanır. Uzayı sınırlandırmak ilerleme yolu olarak ele alınır ama aynı zamanda sonsuzluk ile bağıntısında bir gerileme sağlar.

İlinekler bir dizi oluşturmazlar, birbirleri ile eşgüdümlüdürler. İlinekler tözün var olma kipleridir. Töz kategorisinin ilinekleri transendental idealar olamaz. İlinekler topluluğundaki birbirlerine olanaklı koşullar, olarak değil, uzay açısından alt güdümlüdür. Uzay her zaman bir başka uzay tarafından belirlenir. Nedensellik kategorisi etkiden nedene geçişi mümkün kıldığı için, aklın sorularını yanıtlamada kullanacağı tek kategoridir. Aklın ideaları zorunlu kavramları bir diziye koymaya çalışmazlar. Akıl koşulsuz zorunluğa

varıncaya kadar. Var oluştaki olumsal her zaman koşullu sayılır ve anlama yetisi göre zorunlu bir koşulu gösterir (Kant, 2015:287).

Dört kategorinin dört kozmolojik ideası vardır;

1) *Tüm fenomenlerin verili bütünlerinin birleşiminin saltık tamamlanmışlığı*

2) *Fenomende verili bir bütünün bölünüşünün saltık tamamlanmışlığı*

3) *Bir fenomenin ortaya çıkışının saltık tamamlanmışlığı*

4) *Fenomende başkalaşabilir olanın varoluşunun bağımlılığının saltık tamamlanmışlığı* (Kant, 2015: 288).

Mutlak bütünlük ideası fenomenlerle ilgilidir. Saf aklın ilgilendiği şey fenomen ve mutlak bütünlük ideasının tamamlanmışlığıdır. Aklın asıl ilgilendiği şey koşulsuz olandır. Koşulsuz olanın kapsanmasının şartı ise mutlak bütünlüktür. Mutlak bütünlükle kapsanan koşulsuz ise ideadan başka bir şey değildir. Bir koşullu her zaman başka koşulluları da gerektirir ve bu koşullular bir dizi oluşturur (Kant, 2015: 288).

Görülerin ardışık görüşüyle oluşan fenomen ile ilgisinde koşullar özel bir sıralama ile verilir. İdeaları ve fenomenler arasında bir bütünlük olup olmaması göz önünde tutulmaksızın ideanın yeri akıldır ve akıl burada ideanın başlangıcı ile ilgilenir. Koşulsuzu bütünlüklü olarak ele alıp kapsadığı tüm üyeleri de koşullu olarak alırız. Burada koşulsuz olan sadece bütünlüklü yapıdır ve gerileme sonsuzdur. Koşulsuzun üyelerinin bir başta duran koşulsuzu ve ona alt güdümlü koşullular tasarımırsak, ilk öge olan koşulsuz zamansal olarak evrenin başlangıcı, uzaysal olarak evrenin sınırı olacaktır. Bu sınır onu yalın kılar, yalın olan nedensel olarak etkinlik, etkinlik olan ise doğa zorunluğudur (Kant, 2015: 289).

Evren bütünlüklü düşünülüğünde, doğada denilebilir ve yalnızca fenomenlerin varoluşunun birliği söz konusu olduğunda ona doğa da denilebilir. Fenomenlerin koşulsuz zorunluğuna ise doğa zorunluğuna denilebilir. İdealar fenomenlerdeki koşulsuza yönelir. Evren fenomenler toplamıdır ve bu nedenle idealarda evren bilimsel idealar adını alır.

“Burada ilgilendiğimiz ideaları yukarıda evren bilimsel idealar olarak adlandırmıştım, bir yandan evren ile tüm görüngülerin toplamı anlaşıldığı ve idealarımız

yalnızca görüngülerdeki koşulsuza yönelik olduğu için, öte yandan transendental anlamda alındığında evren sözcüğü var olan şeylerin toplamının saltık bütünlüğünü imlediği ve dikkatimizi yalnızca sentezin tamamlanmışlığına (aslında yalnızca koşullara gerilemede ulaşılabilir olsa da) yönelttiğimiz için. Bu ideaların tümünün de transendental olmalarına karşın, ve nesneyi, eş deyişle görüngüleri tür açısından aşmasalar ve yalnızca duyu evreni ile (numenler ile değil) ilgili olsalar da, sentezi tüm olanaklı deneyimi aşacak bir dereceye dek götürüyor olmaları olgusuna karşın, kanımca tümüne de bütünüyle uygun bir biçimde evren kavramları adı verilebilir.” (Kant, 2015: 290).

1.2.1. Saf Aklın Antitetiği

Evrensel bilgiler söz konusu olduğunda antitetik devreye girer. Evrensel bilgilerin çatışmaları ve çatışmama nedenlerini inceler. Saf aklın çatışkısını da transendental antitetik araştırır. Anlama yetisini devre dışı bırakıp, akli da deneyim sınırlarının dışına çıkarıp, akla düzmece öğretiler sunarsak, ortaya koyulan öğreti hiçbir zaman sınınamayacaktır. Her tür sınıma ölçütü aklın elinden alınmış olacaktır. Bu durumda ortaya koyulan öğretiye karşı savlarda aynı ölçüde doğru ve çürütülemez olacaktır. Bu ikircikli durum akli diyalektiğe düşürür (Kant, 2015: 290).

1.2.1.1. Aklın Birinci Antinomisi

“Sav: Evrenin zamanda bir başlangıcı vardır ve uzay açısından da sınırlar içine kapalıdır.”

Tanıt: Evrenin zamansal başlangıcı yoksa bir ardışık evren dizisinden de söz edemeyiz çünkü ilerleyen bir zaman olmalıdır, nice ile ilişkisinde zaman ilerlemelidir. Bu nedenle başlangıç evrenin zorunlu koşuludur. Bütünün parçalarının birbirine eklenerek ilerlemesi gerekir. Bu da uzayın bir bütün oluşturduğu düşüncesine ters düşer. Uzay zamanla ilişkisi içinde ve evrenin bir başlangıcı varsayıldığında sınırlıdır. Bütünlük tamamlanmışlık gerektirir. Tamamlanmışlığın olanaksız olması bütünlüğü de olanaksız kılar. Sonsuz büyüklük eklemeli bir yapı içinde mümkün olamaz. Her defasında daha da çok ekleme yapılabilir, ardışık sentez tamamlanamaz ve bu da sonsuz evren tasarımını olanaksız kılar (Kant, 2015: 293).

“Karşısav: evrenin hiçbir başlangıcı ve uzayda hiçbir sınırı yoktur, tersine zaman açısından olduğu gibi uzay açısından da sonsuzdur.”

Tanııt: bir Şeyin bir zamanda olması kabul edilebilir ama Şey ve zaman birbirinden ayrı olduğunda, zaman Şeyi etkileyemez. Başlangıç noktasında nesne yoktur. Evrenin olmadığı zaman dilimi evrenden bağımsız ve boş bir zamandır. Aynı Şekilde diyebiliriz ki, evrenin başlangıcı yoktur. Başlangıcı olmayan bir evren geçmiş zaman ve uzay aşıısından sonsuz olacaktır. Uzay dış görü ve fenomen biçimidir. Uzay ne varoluşu ne de büyüklük, Şekil gibi edimsel olanı belirleyen bir Şey değildir. Uzay sınırsızdır. Duyulur dünya sınırlı ya da sınırsız olsun her koşulda bir sonsuzluğun üzerindedir. EĞer uzay *apriori* koşul olarak olmazsa, duyulur dünya da olmayacaktır (Kant, 2015: 293).

1.2.1.2. Aklın İkinci Antinomisi

“Sav: Evrendeki her bir bileşik töz yalın parçalardan oluşur ve hiçbir yerde yalın olandan ya da bundan bileşmiş olandan başka hiçbir Şey var olamaz. “

Tanııt: bir bileŐiĐi oluşturan parçalardır. Parçaların olmadığı bir yerde bütünden de söz edilemez. Aynı Şekilde tözler yalın parçalardan oluŐmazsa bileşik olan oluşmaz. Geriye ise hiçbir Şey kalmaz. Töz bileŐiĐi oluşturan yalın parçalardan oluşur. Evrendeki Şeyler de yalındır ve yalın parçalar bütünlüklü olarak dışsal durumları oluştururlar (Kant, 2015: 297).

“Karşısav: Evrende hiçbir bileşik Şey yalın parçalardan oluşmaz ve genel olarak evrende yalın hiçbir Şey yoktur. “

Tanııt: uzay töz bileŐimlerinden oluŐamaz çünkü geriye doğru gidersek elimizde ancak bir nokta kalacaktır ve bu nokta ancak uzayın sınırı olabilecektir. Uzay ve zaman yalın parçalardan oluŐamazlar. Töz ise, olanaklı olabilmek için bir uzaya ihtiyaç duyar. Tözün her bir parçasının uzay içinde geçerli olması gerekecektir. Uzayın oluşturduğu uzaylar, tözün parçalarına karşılık gelmelidir. Tözün parçaları yalındır. Uzayları karŐılayan parçalar ise kendi içinde tözsel bileŐiklerdir. Bu yalın olma durumuna ters düşecektir. Yalınlık zaten deneyimlenebilen bir Şey değildir. Ancak bir idea olabilir ve algıdan çıkarsanabilir değildir. Evren olanaklı deneyimin tümünü kapsadığı için yalın olan dışta kalır (Kant, 2015: 297).

1.2.1.3. Aklın Üçüncü Antinomisi

“Sav: Doğa yasalarına göre nedensellik kendisinden evrenin görüngülerinin tümüyle türetildiği biricik nedensellik değildir. Bu görüngüleri aşıılamak için bir de

özgürlük yoluyla nedenselliği varsaymak zorunludur. “

Tanıt: Her şeyin bir nedeninin olması her zaman bir önceki nedene götürür. Bir neden bir şeyin nedenidir ki hep bir olmuş şey gerektirir. Bir şeyin nedenini ortaya koyduğumuzda o şey olmuş bir şeydir, hep var olan bir şey değildir. Bu durum nedenler dizisinde geriye gittiğimizde bir ilk nedenle karşılaşmamızı olanaksız kılar. Varılan noktadaki şeyin de bir nedenini ararız. Dolayısıyla nedenlerden oluşan bir bütünden, bir tamamlanmışlıktan da söz etmek olanaksızdır. Doğa yasasına göre her şeyin varoluş koşulu olan nedensellik ilkesi, yine doğa yasalarına göre *apriori* bir neden gerektirir. Buradaki çelişkiyi ancak nedenler, empirik kendiliğindenliği olduğu varsayarak kaldırabiliriz. Bu da bir transendental özgürlük varsayımıdır. Hem doğa yasaları ile uyumludur hem de kendiliğinden başlayan bir dizi oluştururlar (Kant, 2015: 302).

“Karşısav: Hiçbir özgürlük yoktur, tersine evrendeki her şey yalnızca doğa yasalarına göre olur.”

Tanıt: Transendental özgürlük varsayımı ile başlangıçta duran şeyin nedenselliği sorunu çözülebilir ancak kendiliğinden başlayan nedenler dizisi olmuş olanın önceliğini ortadan kaldıracaktır. Böylelikle nedensellik de ortadan kalkacaktır. Nedenselliği ortadan kaldıran ise çözüm olarak ortaya konulan transendental özgürlükten başkası olmayacaktır. Nedensellik dizisinin ortadan kalkması deneyim birliğini de ortadan kaldıran bir darbe olacaktır. Doğa, transendental özgürlüğe terk edilirse, doğa yasaları da ortadan kalkar. Bu nedenle transendental özgürlüğü evrenin dışında bırakmak gerekir. Yasalar olmadan bir doğa olamaz. Yasalar düzen sağlar, onlar olmadığında her şey karışık ve tutarsız hale gelecektir (Kant, 2015: 302).

1.2.1.4. Aklın Dördüncü Antinomisi

“Sav: evrene öyle bir şey aittir ki, onun parçası ya da nedeni olarak, saltık olarak zorunlu bir varlıktır.”

Tanıt: duyur evrende başkalaşım dizisi vardır. Başkalaşım evrenin zamansal koşullar. Bu koşul olmasa bile başkalaşım dizisi kendisine bir yer arayacak ve bunu evrenin dışında başka bir zorunlu nedenle gerçekleştirecektir. Başkalaşım dizisi zamansal olduğu için başlangıcının zamanı başkalaşımı önceleyecek ve zaman boş bir zaman olacaktır. Bu nedenle başkalaşım zamana ve fenomene bire birdenk gelmelidir. Zaman ve fenomene

başkalaşımı kapsamalıdır ve tüm bunların sonucunda nedensellik ancak evrene denk olmalı, evrenden ayrı düşünülmemelidir. Evrende zorunlu bir yer kaplamalıdır (Kant, 2015: 306).

Zorunlu bir varlık var olmak için evren bilimsel çıkarsamaya ihtiyaç duyar. Empirik bütünlük sağlamak için, fenomenen, kavrama koşullundan koşulsuza doğru bir yol izlenir. Çıkarsamanın da ihtiyacı bu yolu izlemektir. Bir şeyin karşıt olanağı her zaman için bir çelişme yaratmaz. Örneğin başkalaşım söz konusu ise karşıt olanda olanaklıdır. Devinime geçilmesi ve dinginlik durumunun son bulması ile karşıtın olanağı da oluşmaya başlar.

“Karşısav: Ne evrende ne de evrenin dışında onun nedeni olarak saltık olarak zorunlu hiçbir varlık vardır.”

Tanııt: Evrenin nedensiz ve zorunlu bir başlangıcının olması doğa yasalarına aykırıdır. Bir dizi oluşturmak için başlangıcı kenarda tutmak gerekir. Koşullu parçalardan oluşan koşulsuz bütünlük tasarımı tasarımı bütününde, çelişki meydana getirecektir. Eğer parçalardan herhangi birinin zorunlu bir varlığı yoksa. Evrenin bir nedeninin olması ise bu nedenin evrenin başlatıcısı olması demektir. Bu nedensellik zamana tabi olacaktır. Zamansallığı da onu fenomenelere götürecektir ve evrenin dışında olan neden tasarımına ters düşecektir. Bütün yolların tıkanması ise hem evrenin hem de zorunlu bütün varlıkların var olma olanağını ortadan kaldıracaktır (Kant, 2015: 306).

1.2.2. Akıl Antinomilerden Çıkarımları

“Evrenin bir başlangıcı ve uzaydaki uzamının herhangi bir sınırı var mıdır; herhangi bir yerde, belki de benim düşünen ‘ kendi’de bölünemez ve yok edilemez bir birlik mi vardır, yoksa bölünebilir ve geçici olandan başka hiçbir şey yok mudur; eylemlerimde özgür mü, yoksa başka varlıklar gibi doğanın ve yazgının yönlendirmesinde miyimdir ve son olarak, evrenin bir en yüksek nedeni var mıdır, yoksa doğal şeyler ve düzenleri tüm irdelemelerimizde kendisinde durup kalmak zorunda olduğumuz en son nesneyi mi oluştururlar?” (Kant, 2015: 312).

Sorularına yanıt arayan zihin diyalektik yanılsamaya düşecektir. Akıl tüm çatışıklardan çıkarı vardır, bu çatışıklar;

1) Pratik Sonuç: etik ve dine; evrenin başlangıcının olması, kişinin sonsuz ve yok olmayan bir evrende yaşıyor olmasının olanağı açısından ve eylemlerini anlamlandırmada

doğa zorunluluklarını adeta bir belirleyici olarak görmesi bakımından, doğadaki tüm tek tek şeylerin bir tek varlığa bağlanması açısından hizmet eder (Kant, 2015: 313).

2) Teorik Sonuç: koşulsuz ve *apriori* kavranabilir olan transendental ideaların koşulu da koşulsuzdan başlar. Transendental idealar olmasa koşullar sonsuza dek sürecek ve zihinsel işleyişi kesecek hiçbir başlangıç noktası olmayacaktır (Kant, 2015: 313).

3) Tercih Edilmek: koşulsuz başlangıcı olan transendental idealar, evrenin başlangıcının olmaması ve insanın istencinin özgür olmaması durumunda tüm savlar tercih edilmeyerek ortadan kaldırılacaktır. Bu noktada devreye insan aklı girecektir. İnsan aklı bilgilerin bir dizi oluşturmasını ister. Bu ise insan aklını çelişkilerden, sav ve karşısavlardan uzak tutar (Kant, 2015: 313).

1.2.3. Transendental Problemler

Saf aklın yanıtlayamayacağı transendental sorular sorulabilir ve onlara verilecek kesin cevaplar bulabilir. Transendental felsefe ise kozmolojik soruları yanıtlamakta zorlanacaktır. Transendental felsefe empirik nesnelere idealar ile uyumunu araştırdığı için, nesnesi fenomenal olmayan şeyler ile ilgili soruları yanıtlamakta zorlanacaktır. Bu yanıtlaması zor soruların kaynağı insan beynidir çünkü ideaların nesnesi ancak beynimizde olabilir. Bu soruların çözümleri ise hiçbir zaman kesin olmayacaktır. Her tür yanıt bizde bir şüphe yaratacaktır ve bu cevaplar bizde bilgisizliğimizi artırmaktan başka hiçbir yarar sağlamayacaktır (Kant, 2015: 317).

1) Evrenin başlangıcının olup olmaması, evrenin sonsuz veya sınırlı olması sorunlarına aklın bulabileceği bir cevap yoktur çünkü ortada deneyim nesnesi yoktur (Kant, 2015: 322).

2) Evrenin parçalardan oluşuyor olması, bu bölünmenin vardıgı bir nokta olmaması ve varılan bir noktanın olması durumları da yine sorularımızı yanıtsız bırakacaktır (Kant, 2015: 322).

3) Nedensellik ilkesinin varlığı da yokluğu da aynı ölçüde bizi çıkmaza sokacak sorulardır. Nedensellik ilkesi kabul edildiğinde ilk neden sorunu baş gösterir. Nedenselliğin olmadığını kabul ettiğimizde ise doğanın işleyişinin, ardışık olayların nasıl gerçekleştiği sorusunu yanıtlamakta zorlanırsınız (Kant, 2015: 322).

4) Bir zorunlu varlık tasarımı zamansal açıdan sorun yaratır. Varoluşun başka bir varoluşa bağımlı olması sonsuz bir zamanı gerektirir. Böyle bir zaman dilimi tasarılarsak bu sefer varlık insan zihninin çok ötesinde ve ulaşılmaz olacaktır. Bir varoluşa ulaşma yolu her zaman başka varoluşlara ulaşarak olacaktır ve bu da bizi bir çıkmaza sürükleyecektir (Kant, 2015: 323).

1.2.4. Transendental İdealizm

Empirik tasarım yapabilmenin koşulu uzay, zaman ve uzaydaki nesnelere. Bu nesnelere, ancak deneyimde verilirler. Uzay ve zaman tasarımlarımızdır ve zihnimizdedirler. Zihinden ayrı bir gerçeklikleri yoktur. Uzay ve zaman tasarımı bir görüdür de diyebiliriz ve görüler deneyim ile ilişkisinde nesneyi oluştururlar. Koşullu bize bir dizi ile sunulacaktır. Her koşulun başladığı bir diğer koşul ve dolayısıyla tüm koşulların verilmesi gerekir (Kant, 2015: 324).

Diyalektik aklın doğal yapısı gereği içine düştüğü bir yanılsamadır. Sav ve karşısavın çürütülmediği ve savlar arasında hiçbir uzlaşma sağlanmadığı noktada yapılması gereken şey transendental yanılsamanın olmayana oluyor gibi gösterdiğine inanmaktır. Çelişkili savların her ikisinin de yanlış olması mümkündür (Kant, 2015: 325).

“ Eğer şu iki önermeyi, ‘ Evren büyüklüğe göre sonsuzdur’ ve ‘ Evren büyüklüğe göre sonludur’ önermelerini birbirleri ile çelişkili karşıtlar olarak göreceğ olursak, evrenin bir kendinde şey olduğunu varsaymış oluruz çünkü görüngülerinin dizisinde sonsuz ya da sonlu gerilemeyi ortadan kaldırırsam bile kendisi ortada kalır. Ama bu varsayımı, ya da bu transendental yanılsamayı uzaklaştırarak evrenin bir kendinde şey olduğunu yadsıyacak olursam, o zaman her iki öne sürümün çelişkili karşıtlığı salt eytişimsel bir karşıtlığa dönüşmüş olur ve evren kendinde var olmadığı için, ne kendinde sonsuz bir bütün olarak ne de kendinde sonlu bir bütün olarak var olur. Yalnızca görüngüler dizisinin görgül gerilemesinde vardır ve kendi için hiçbir biçimde var olamaz. Buna göre, eğer bu dizi her zaman koşulluysa hiçbir zaman bütünüyle verili olamaz ve öyleyse evren koşulsuz bir bütün değildir ve ne sonsuz ne de sonlu büyüklük ile böyle bir bütün olarak var olmaz.” (Kant, 2015: 330).

Antinomiler transendental idealleri tanıtlama yöntemi olabilirler. Evrenin kendinde ve bütünlüklü bir yapıya sahip olması demek, onun sonlu ve sonsuz olmasından söz

edilebilir olması demektir. İki durumun yanlışlığı koşulu da ortadan kaldıracaktır. Yani evrenin kendinde ve bütünlüklü bir yapıya sahip olması da yanlış olacaktır. Tüm evren tasarımları fenomeneden bağımsız olduğu için kesinlikli olarak ortaya koyulamazlar. Onlara ancak transendental idealizm diyebiliriz (Kant, 2015: 326).

1.2.4.1. Evrenbilimsel İdeanın Çözümü

Empirik gerileme ilkesine göre hiçbir deneyim yoktur. Fenomene deneyimle sınır koyar ve bu sınır söz konusu olamaz. Fenomeneler bir dizi oluşturur ve bu dizi her zaman daha da ileri götürülebilir. Bu ileri gidiş deneyimlemeyi güçleştirir. Deneyimi mümkün olmayan şeyler bizdeki haliyle kavramlardır. Aynı şekilde evrenin sonsuzluğu ve sonsuz gerileme üzerine bir şey dile getiremem. Bunu ortaya koymakta oldukça güçtür. Bu ancak görünümün işidir ve bende bunun görüsü de yoktur (Kant, 2015: 327).

“Buna göre ‘ Evren geçmiş zamana ya da uzaya göre sonsuzdur’ diyemem. Çünkü böyle herhangi bir büyüklük kavramı, verili bir sonsuzluğun kavramı olmakla, görgül olarak olanaksız ve dolayısıyla duyuların bir nesnesi olarak görülen evren açısından da saltık olarak olanaksızdır. ‘ Verili bir algıdan onu uzayda olduğu gibi geçmiş zamanda da bir dizi içine sınırlayan her şeye gerileme sonsuza gider’ de diyemem; çünkü bu sonsuz bir evren büyüklüğünü varsayar. Ne de ‘ gerileme sonludur’ diyebilirim, çünkü saltık sınır da aynı yolda görgül olarak olanaksızdır. Buna göre deneyimin bütün nesnesi (duyulur evren) açısından hiçbir şey söyleyemem; tersine, ancak deneyimin, nesnesi ile uyum içinde, nasıl elde edilmesi ve sürdürülmesi gerektiğini belirleyen kuraldan söz edebilirim.” (Kant, 2015: 337).

Bu kural, gerileme ilkesidir. Gerileme ne yapılması gerektiğini ortaya koyar. Empirik gerilme geriye gidişin ne kadar olacağını sorulabileceği bir ilkedir. Anlama yetisinin sınırları ve bilginin ne kadar genişleyebileceğinin koşullarını verir. Gerileme ilkesi; bütünü parçalarını, koşullar dizisinde takip etme işidir. Geriye gidiş yalın parçalara ulaşmaya doğrudur (Kant, 2015: 343).

Nedensellik olaylarla ya doğa, ya da özgürlük aracılığıyla bağ kurabilir. Bir etkinin başka bir etkisi olarak nedensellik, fenomenelerin koşullarına ilişkin bir nedenselliktir. Evrenbilimsel olarak bu iki nedenselliği tek bir nedensellik olarak ele alabiliriz. Evrenbilimsel anlamda nedenselliğin bağlı olduğu özgürlük başka bir nedene ihtiyaç

duymayan başlatıcı olabilme özgürlüğüdür. Özgürlük bu şekliyle transendental ideadır. Özgürlük ile ilgili tüm sorunlarımız da transendental sorunlardır (Kant, 2015: 344).

Fenomeneler kendinde şeyler değildir. Uzay ve zaman ise biçimden ibaret değildir. Bu nedenle özgürlük ve özgürlükle ilişkisinde nedensellik bir sorun oluşturur? Doğaya ilişkin kesin bir kuralın özgürlüğü ortadan kaldırıp kaldıramayacağı da cevaplaması gereken bir sorudur. Fenomenelerin kendinde şeyler olması durumunda özgürlük tümüyle ortadan kalkacaktır. Dizinin dışında duran bir neden dizisinin içinde duran bir nedensel etki varsaydığımızda, içine düştüğümüz çıkmazdan kurtuluruz. Etki, nedeni bakımından özgür, fenomeneler dizisindeki etkisi bakımından zorunlu olacaktır (Kant, 2015: 345).

1.2.4.2. Özgürlük İdeası

İnsanın anlama yetisi, fenomeneler ile akıl arasında bağlantı kurmaktadır. Bu anlama yetisi ancak olan, olmuş olan ve olacak olanla ilgilenir. Başka türlü olabilecek olan ya da başka bir deyişle olanaklarla ilgilenmez. Anlama yetisi olan şeyler arasında bir nedensellik varsayar ve akıl nedenselliğe bağlı olarak nedenler ve etkiler; düzenli ve sürekliliğini belirleyen kurallar oluşturur. İnsanın istenci de bu kuralın bir nedenidir. Bu istenç bizim nedenler zincirinde en baştaki nedene kadar gitmemizi olanaklı kılar çünkü işimiz insanla ve insan güdüleriyle ve fizyolojik bir alanda inceleme yapmak kolaydır. İnsan istencinden bağımsız sadece akılda olan bir nedensellik söz konusu olduğunda ise hiçbir zaman sallıktan, zamansal olmayan doğadan ve dolayısıyla ilk nedene ulaşmakta söz edemeyiz (Kant, 2015: 345).

“ ‘Olan her şeyin bir nedeni vardır’ biçimindeki doğa yasası- ki yine bu yasaya göre bu nedenin nedenselliği, eylem, zamanda önsel olduğu ve onda ortaya çıkan bir etki açısından her zaman olmuş olamayacağı ama olması gerektiği için, onun da görüngüler arasında onu belirleyen nedeni olmalıdır ve buna göre tüm olaylar bir doğa düzeninde görgül olarak belirlenmişlerdir, bu yasa ki ilkin onun yoluyla görüngüler bir doğa oluşturabilir ve bir deneyimin nesnelere verebilirler, bir anlık yasasıdır. Hiçbir gerekçe altında ondan sapılmasına izin verilemez ya da hiçbir görüngü ondan bağışık olamaz; çünkü böyle bir bağışıklığa izin vermek bir görüngüyü tüm olanaklı deneyimin dışına koymak olacak ama böylelikle onu olanaklı deneyimin tüm nesnelere ayırt etmek ama yalnızca bir düşünce şey, bir kuruntu yapmak olacaktır. “(Kant, 2015: 347).

Akıl insanın, eylem ve istencinde yanındadır. İnsanın empirik dünya ile ilişkisinde belirleyicidir. İnsanın zamansallığına karşın zamansal olmayan akıl için özgürlükten söz edebilir miyiz? Akıl, zamansal belirlenime tabi olmasa da özgür davranabilir. Bu özgürlük akıl için kendiliğinden başlatan nedendir. Akıl insanın davranışlarında başka türlü olanı sağlar. Akıl başka türlü olabilecek eylemlerin nedenidir. Akıl kendi nedenselliği açısından özgürdür. İnsanın zamansallığı içinde olan ama kendisi zamansal olmayandır (Kant, 2015: 350).

Bir antinomiye ortadan kaldırmanın yolu; fenomeneleri olumsuzluktan ayrı düşündürmektir. İdealar transendental olsalar da akla hizmet ettikleri sürece evren bilimseldirler. İdeaları evrenin dışında varsayarsak, o zaman yalnızca transendental olurlar. Olumsal olanı bilmenin yek yolu deneyimdir. Ancak transendental ideaların deneyimi olmadığı için onları şeylere ilişkin kavramımızdan türetebilir (Kant, 2015: 358).

1.3. Diyalektik ve Saf Aklın İdeali

Anlama yetileri duyu verileri olmadan bir nesneyi tasarımıyamaz. İdealar söz konusu olduğunda ise duyu verilerinden de söz edilemez. İdeal olan ise duyu verilerine, ideanın da gerisinde durur çünkü yalnızca ideanın belirlenimi ile olurlar. İdealler en eksiksiz ve sıralama da en üstte duran kapsayıcı olanlardır. İdealler tamamlanmışlık sağlaması bakımından akla faydalıdır, bir kuruntu değildirler. İdealler aşkındır ama akıl yine de *a priori* kurallar belirlemek için ideallerden faydalanır (Kant, 2015: 358).

“ Erdem ve onunla birlikte tüm arılığı içinde insan bilgeliği birer ideadır. Ama bilge insan bir idealdir, bir insan ki yalnızca düşüncede vardır, ama bilgelik ideası ile tam uyum içindedir. Tıpkı ideanın kural vermesi gibi, ideal de böyle bir durumda eşlemin tam belirlenimi için kök-imge olarak hizmet eder ve eylemlerimiz için bizdeki bu tanrısal insanın davranışından başka hiçbir ölçümüz yoktur, öyle ki kendimizi onunla karşılaştırıp yargılayarak daha iyi kılarız, üstelik istenilen eksiksizliğe hiçbir zaman ulaşamayacak olsak bile.” (Kant, 2015: 359).

Kavram mantıksal bir ilke olan çelişmezlik ilkesi ile belirlenir. Tam belirlenim ilkesi ile tasarımılanan bir şey ise çelişmezlik ilkesine ters düşebilir çünkü tam belirlenim ilkesi olanaklar toplamından pay alan, karşıt olsa bile olanaklı olanları kapsayabilir. Bir şeyi düşündüğümüzde temelde onun olumsuzunu da düşünmüş oluruz. Bir şeyi

olumsuzladığımızda ise olanaklar bütünü ve transendental olan içeriği de kapsayan kavramlar ortaya koymuş oluruz (Kant, 2015: 361).

Akıl şeylerin ideasını varsayar. Koşulsuz olandan koşullu olana, sınırsız olandan sınırlı olanın bütünlüğüne ulaşılır. Şeylerin ideaya yaklaşması eksiksizliğiyle olur. Bu anlamda tamlık hiç yakalanamayacağından, şeylerde ideaya ulaşamazlar. Aklın ideali ise ideanın da ötesinde olduğu için bu dizgede ideal olan, varlıkların varlığı, en yüksek varlıktır. Bu en yüksek varlık, yalındır. Var olmak için başka varlıkları gerektirmez. Eksiksiz ve var olmak için başka var olanlara ihtiyaç duymayan ideallerin transendental karşılığı ancak Tanrı olacaktır. Saf aklın ideali, tanrıbilime nesne olacaktır. Bu idealin kaynağı idealara dayanır. Akli içine düşeceği diyalektik bir yanılsamaların kökenini iyi araştırmak ve açıklamak gerekir. İdeal olanın bütünlüklü ve eksiksiz yapısı bizi çoklu fenomenelerin yanıtıcılığından kurtaracak ve bize doğru çıkarımlar yapma olanağı sağlayacaktır (Kant, 2015: 363).

1.3.1. İdealin Açıklanması

Akıl var olan ile ilgili çıkarım yaparken, bir nedene dayanmayan zorunlu bir varlık tasarlar ve bu varlığın kavramına ulaşmaya çalışır. Bu kavram *apriori* olarak bilinebilir değildir. Bu kavrama ilişkin bir inancımız olabilir. İnançtan kaynaklanıyor olması da bu zorunluk varlık varsayımına inanıp inanmada bir seçim yapabilmeyi mümkün kılar ama bu zorunlu varlık tüm akıllar için mantıksal ve kolay kavranır olduğu için seçilecektir (Kant, 2015: 366).

Akıl evrende bulunan tek teklerden bilinmeyen tek bir varlığa ulaşarak evren bilimsel, kavramlardan *apriori* olarak, soyutlama yaparak tek bir varlığa ulaşarak varlık bilimsel ve nedensellik yasasını takip ederek var olmak için başka hiçbir nedene ihtiyacı olmayan kendisi en yüksek neden olana ulaşarak tanrı bilimsel tanıtlamalar yapar (Kant, 2015: 368).

1.3.2. Tanrının Kanıtının Olanaksızlığı

Zorunlu varlık kavramı, saf aklın kavramıdır. Bu kavrama ilişkin bir önerme dile getirdiğimizde yüklemden çok özne ile ilgileniriz çünkü ancak öznenin ve yüklem aynı anda ortadan kalkması, akıl için bir çelişki yaratmaz. Buna göre zorunlu bir öznenin varlığını varsayarsak, bu zorunlu varlık ortadan kalkmayacağı için, akıl kendine sağlam bir

zemin bulmuş ve boşluğa düşmemiş olur (Kant, 2015: 369).

“ Bir üçgen konutlamak ve gene de üç açısını ortadan kaldırmak çelişkilidir; ama üçgeni üç açısı ile birlikte ortadan kaldırmada hiçbir çelişki yoktur. Saltık olarak zorunlu bir varlığın kavramı açısından da durum tam anlamıyla budur. Eğer var oluşu ortadan kaldıracak olursa, şeyin kendisi de tüm yüklemeleri ile birlikte ortadan kaldırılmış olur; bu durumda çelişki nereden doğacaktır? O zaman kendisi ile çelişecek dışsal hiçbir şey yoktur çünkü şeyin kendisinin ortadan kaldırılması yoluyla içsel her şey de aynı zamanda ortadan kaldırılmış olur.” (Kant, 2015: 370).

Zorunlu varlık tasarımı, var olanlara ilişkin bir şey söylemez ve onlara dair bilgimize katkı sağlamaz ve bu varlığa ilişkin *apriori* bir yargımızda yoktur. Bu zorunlu varlığın varlığına ilişkin kavramlar da bir şey söylemez. Tasarladığımız bu zorunlu varlığın varlığına ilişkin nesneye bakarak bir şey çıkarsayamayız. En yüksek varlığa ilişkin aklın çıkarımları bizi diyalektik yanılsamaya düşürür. Duyulur evrende hiçbir karşılığı olmayan bu en yüksek varlığın nedensellik bağlamında ilk neden olmanın dışında başka bir işlev ve amacı yoktur. Akıl duyulur evrenin dışına çıkarmaya yarayan bu ilk nedeni ise deneyim alanında tam olarak kavrayamayacak olmamız, akıl için işi daha da zorlaştırır çünkü akıl transendental bir varlığa dair bir ilke dile getiremeyecektir.

Bir en yüksek varlık tasarımı evrenle ilgili sorulacak sorular için bir cevap olabilir ama bu varlığın varlığına ilişkin cevaplara ulaşmak olanaksızdır. ‘İşte bu en yüksek varlıktır’ diye gösterebileceğimiz bir şey değildir. Kendisine dayanılarak bilgi ortaya konulan bir kavramın kendine ilişkin bir bilgi ortaya koyamamak akıl için oldukça güç bir durum, bir çıkmazdır (Kant, 2015: 371).

Zorunlu bir varlık tasarımı kaçınılmaz olarak görülse de aynı zamanda zorunlu bir varlıktan yola çıkarak tek teklere dair bir şey söylemek mümkün değildir. Tek teklere ilerleyip zorunlu varlığa gidebiliriz ama varlığı gösterilmeyen, akıl tasarımı olan bir varlıktan geriye doğru tek teklere ulaşmak mümkün olmayacaktır. Bu durum ise zorunlu bir varlık ile duyulur varlıklar arasında bir bağ kurmanın önüne geçer. Zorunlu varlığın evrenin dışında olduğu varsayılır. Zorunlu varlığın yeri düşüncedir. Bir inanca dayanır. Bu inanç aklın düzenleyici ilkesidir. Yeri ise varlıklar dizgesi değil, akıldır (Kant, 2015: 372).

1.3.3. Tanrıbilimsel Tanıtın Olanaksızlığı

Deneyim nesnelere yola çıkarak tanrı kanıtı yapılabilir mi? Fiziksel tanrı bilimsel tanımlama olarak adlandırılan bu tanımlama yönteminin sonuçsuz kalması durumunda en üst varlık varsayımı tümüyle bir kenara bırakılmalıdır. Bu tanımlamaya girerken cevabı açık bir şekilde ortadadır. İdeaya ilişkin bir deneyim yoktur. Deneyimi olmayan şeyi kanıtlamak olanaksızdır. İdeanın tanımında dahi deneyime dair bir ilişki yoktur. Fiziksel tanrı bilim en üst nedene ilişkin bir şey dile getirmez. Transendental soruların cevabı da transendental olacaktır. Bu cevapların kavramları deneyimde değil, apriori verilir. Varlıkların nedeni olan en üst varlık ancak idea olabilir. En üst varlığa dair sentetik *apriori* bilgiler, olanaklı deneyime ilişkin koşullar dile getirdiği sürece olanaklı olabilir. En yüksek varlık varsayımı aklın bir idealidir ve bu ideali ne kanıtlamak ne de çürütmek olanaksızdır (Kant, 2015: 375).

Diyalektik hem akli çıkmaza sürükler hem de aklın kendi sınırlarının ötesine çıkma girişimi olduğunu gözler önüne sürer. Akıl, anlama yetisinden aldığı verilerle iş görür. Kendisinin doğrudan nesnelere ile bağlantısı yoktur. Anlama yetisinin sağladığı verileri düzenler ve bu nesnelere veriler ile ideaları birleştirir. İdealar tek başına kavram koymak için yeterli değildirler (Kant, 2015: 379).

Anlama yetisi ve akıl arasındaki ilişki mantıksal bir ilke oluşturur. Anlama yetisinin eksik kaldığı noktalarda akıl devreye girer ve eksik olanları mantıksal bir düzeyde tamamlar. Akıl bunu bir yasaya göre yapar. Bu yasa zorunludur. Akıl yasaya, anlama yetisi akla göre işler. Tutarlılık bu şekilde sağlanabilir. Var olan biçimler arasında benzerlikler olmasaydı tüm evrene türdeşlik, farklılıklar hakim olsaydı, anlama yetisi evrene ilişkin çıkarımlar yapmakta zorlanırdı. Çeşitlilik kategorize etmeyi güçleştirirdi. Anlama yetisinin iş görmesi için evrende türdeş şeylerin olması gerekir. Bu türdeşlik mantıksal çıkarımların da önünü açar (Kant, 2015: 381).

Türdeşlik, türdeşlerin altında toplanan çoklunun oluşturduğu türdeşlik ve bu türdeşliğin sürekli olarak devam etmesi ile nesnelere arasındaki bağlantıyı kurmaya yarayan süreklilik ilkesi ile anlama yetisi akla veri sağlayabilir. Ara türler arasında bir akrabalık söz konusudur ve her zaman olanaklıdır. Kavramlar anlama yetisi tarafından alınırken kendi içinde alt türler ayrılırlar. Anlama yetisinin nesnelere ile ilişkisindeki düzen, çokluk, akrabalık ve birlik ilkeleriyle sağlanır. Bu düzeni akılda sağlayan yasa transendental bir yasa

olmalıdır. Akıl idealar üretir. Bu idealar sentetik *aprioridir*, nesnel olanla geçerlikleri belirsiz olanı birbirine bağlar ve olanaklı deneyime hizmet eder (Kant, 2015: 382).

1.3.4. İnsan Aklının Doğal Diyalektiğinin Son Amacı

Bir nesneyi olduğu gibi almakla idea içerisinde bir nesne olarak almak farklıdır. Kavramlar olduğu gibi verilen nesneyi belirlerler. İdeanın nesnesi ise tasarımlanabilir. Akıl, kendi ilkeler ile nesnelere yalın ve sürekli değişim halinde ve bu nesnelere ne dizisinde ilk ne de son bir nesne varsaymadan, ama ilk zemini yadsımadan, bu ilk zemin üzerine bir bilgi dile getirilemeyeceği için bu ilk zemini açıklamaya girişmeden ve bu ilk zeminin ilerleme sağlayacağını bilerek, nesnelere hakkında bir şeyler ortaya koymaya çalışır. Bu aklın en geniş, en aktif kullanılmasının yolunu açacaktır. Akıl eğer bu ilk nesne hakkında bir şey dile getirmeye çalışırsa çelişkiye düşecektir (Kant, 2015: 404).

Saf akıl kendi dışında başka hiçbir şey ile ilgilenmez. Yapması gereken tek şey anlama yetisinin sağladığı deneyim bilgilerini işlemek olacaktır. Deneyim ise sınırlı olacaktır. Nesnelere dizgesinin birliği anlama yetisine tam olarak verilmeyecektir. Anlama yetisi ve akıl arasında transendental olan, aklın anlama yetisinin algıladığı nesnelere birliğine ilişkin olan deneyimin genişletilmesine yönelik olan bir düzenleyici ilkenin bulunduğu şemadır. Bu ideanın ilk nesnesi ise kişinin kendisi olacaktır (Kant, 2015: 405).

Saf aklın ideası olan tanrı kavramını el alacak olursak, bu kavramı oturma bileceğimiz bir zemin bulamayız. Bu idea ancak bir inancın konusudur ve bu ideadan yola çıkarak ancak nesnelere dizgesel birliği görülebilir. Bilgimizde başka bir genişletme yaratmaz. Deneyimin ötesine geçmek mümkün değildir. Bu idea da olanaklı deneyimin sınırlarını genişletmez. Bu ideadan yola çıkarak çıkarsayacağımız tek şey zaten mevcut bulunan nesnelere dizgesel birliğinin ereksel olduğu olabilir. Bu ise aklın kurguladığı bir çıkardır. Bu kurgulanan çıkar aklın yanılığa düşmesini sağlar (Kant, 2015: 409).

Doğal düzene, nesnelere oluşturduğu dizgesel birliğe hükmeden bir en yüksek varlık tasarımıdır. Doğadaki düzeni boşa çıkaracaktır ve evrende olup biten her şey bu üst varlık tarafından oluşmuş olacaktır. Bu da akli evren hakkında bir şeyler dile getirme yetkisinden soyutlayacaktır. İnsanın sahip olduğu bilgiler görü ile başlar. Görüden sonra kavramlar ve en son olarak idealara ulaşır. Bu üçlü ilerleyiş akla deneyimin dışına çıkmamayı buyurur (Kant, 2015: 415).

2. BÖLÜM

2. KANT'TA BEĞENİ KAVRAMI

2.1. Yargı Yetisi Üzerine

Bilme yetimizi genişleten şey *apriori* kavramlarımızdır. Evrenden anlama yetisi ile alabileceğimiz veriler her zaman için sınırlı olacaktır. Bu noktada aklın *apriori* kavramları bilimizi genişletmek için devreye girecektir. Akıl nesnelere üzerine olumsal kurallar koyabilir. Bilme yetimizde *apriori* olarak doğal kavramlar ve özgürlük kavramı bulunur. Aklın anlama yetisi verileri ile iş görmesi kuramsal felsefe yapmasına, özgürlük kavramı ile kendi ürettiği veriler ile iş görmesi kılğısal felsefe yapmasına yardımcı olur. Akıl kılğısal alanda yaşamacı görevindedir çünkü orada tek başınadır, anlama yetisi devre dışıdır.

“Doğa kavramları yoluyla yasama anlayış yoluyla olur ve kuramsaldır. Özgürlük kavramı yoluyla yasama us yoluyla olur ve salt kılğısaldır. Us ancak kılğısal alanda yaşamacı olabilir; kuramsal bilgi (doğanın) açısından ancak (anlayış aracılığıyla yasa ile tanışmış olarak) verili yasalardan tasımlar yoluyla her zaman ancak doğada durup kalan varlıklar çıkarılabilir. Ama öte yandan kuralların kılğısal oldukları yerde us bu nedenle hemen yaşamacı değildir. Çünkü bunlar uygulamısal-kılğısal da olabilir.” (Kant, 2016: 20).

Anlama yetisi verileri görümlerle oluşturulur ama özgürlük kavramının nesnesinin tasarımılanması görümlerle gerçekleşmez. Bu demektir ki, akıl bir kendinde şeye dair kuramsal bir bilgi elde edemez. Aklın kavramları arasında hiçbir bağ kurulamaz. Bir bağ kurulamamasına karşın yine de bu iki alan arasında bir uyum olması özellikle özgürlük alanının doğal alana bir tutarlılık içerisinde olması beklenir. Doğa kavramları anlama yetisine bağlıdır. Bu iki alanı oluşturan anlama yetisi ve akıl arasında yerleşebilecek bir orta terim yargı yetisidir. Yargı yetisi akla tamda tüm bilgilere ulaşma kaynağı olan *apriori* öznel ilkeyi sağlar. Yargı yetisi ruhun yetilerini üçe indirger; bilme yetisi, istek yetisi, haz ve hırsızlık duygusu (Kant, 2016: 22).

Bilme yetisi ve istek yetisi, haz duygusunu, anlama yetisi ve akıl yargı yetisini kapsarlar. Yargı yetisi *apriori* ilkeyi içinde barındırır. Bir istek zorunlu olarak haz ve hırsızlık duygusunu barındırır. Buna bağlı olarak da yargı yetisi doğa kavramlarından, özgürlük kavramına geçebilecektir. Bu da demektir ki, anlama yetisi ve akıl arasında bir bağ

kurmak anlama yetisinden akla geçişin olanaklı olması demektir. Yargı yetisinin bir bağ görevi görmesi üzerine saf akıl; saf anlama yetisi, saf yargı yetisi ve saf akıl olmak üzere *apriori* yasamacılar olarak üçe ayrılır (Kant, 2016: 23).

Yargı yetisi tikel olanı evrensel olanın altına yerleştirirse, belirleyici, tikel olandan evrensel olana ulaşmaya çalışıyorsa çıkarımsaldır. Tikeli evrensel olanın altına yerleştirme işi *apriori* olarak yapılabilir. Doğa söz konusu olduğunda kural koyma işi yalnızca *apriori* olarak yapılamaz, kural koymak için derin bir düşünme gerektiren yasalar da vardır. Akıl doğa hakkında düşünürken ona eşlik edecek bir ilkeye ihtiyaç duyar. Bu ilke doğanın erekselliği olacaktır. Yargı yetisi derin düşünme sonucu *apriori* bir ilke olan doğanın erekselliği ilkesini ortaya koyar. Doğanın erekselliği doğa hakkında çıkarım yapan akıl için kolaylık sağlayacaktır. Doğadaki değişimin bir nedeninin olması, doğayı aşkınsal, doğanın dışında bir nedenin tasarımı ise metafiziksel yapar. Doğanın erekselliği ilkesi, bize olanaklı deneyime ilişkin bilgi sunması ve yalnızca kavram olması bakımından aşkınsaldır (Kant,2016: 23).

“Şimdi bu ilke şundan başka bir şey olamaz: evrensel doğa yasaları zeminlerini onları doğaya dayatan (ama yalnızca onun doğa olarak evrensel kavramına göre) anlayışımızda taşıdıkları için tikel, görgül yasalar, onlarda bu evrensel yasalar tarafından belirlenmemiş bırakılan şey açısından öyle bir birliğe irdelenmelidirler ki, sanki bir anlık (gerçi bizim ki olmasa da) onları tikel doğa yasalarına göre bir deneyim dizgesini olanaklı kılmak üzere bilme yetilerimiz için vermiştir. Sanki bu yolda edimsel olarak böyle bir anlık varsayılmalıymış gibi değil (çünkü bu ideanın belirlemek için değil, derin düşünmek için ilke olarak hizmet ettiği şey yalnızca derin düşünen yargı yetisidir); tersine bu yeti bu yolla doğaya değil ama yalnızca kendine bir yasa verir.” (Kant,2016: 24).

Doğayı görüsel olarak bildiğimiz düzeyde; anlama yetisi verileri, akılda kategoriler aracılığıyla bilgiye dönüştürülür. *Apriori* veriler düzeyinde ise, yargı yetisi artık belirleyici durumundadır. Başka bir deyişle yargı yetisinin ilkesi *aprioridir*. Doğanın erekselliği kavramı yargı yetisi kavramıdır. Doğa dizgesi yargı yetisinin bilgi ortaya koymasını kolaylaştırır. Bu bilgi tümünden gelimin mümkün olabilmesi ve tümünden gelimi aşkınsal bir ilke olarak kabul etmek üzerinedir.

Doğa ve bilme yetimiz arasında bir uyum vardır ve bu uyum *apriori* bir uyumdur. Deneyim bilgisi, evrensel yasalar ile bağıntı içinde olmazsa anlama yetisinin nesnelere

hakkında bir deneyim oluşturması olanaklı olmayacaktır. Yargı yetisinin *apriori* ilke koyması doğa hakkında çıkarım yapabilmeyi olanaklı kılar. Tikel olanın evrensel olanla bağlantılı olması, anlama yetimiz ve dolayısıyla akıl için önemlidir.

Doğa yasalarını anladığımızda bilgimizin nesnesini doğadaki yerine yerleştirmek de kolaylaşır. Doğaya bir dzen ve erekselliği ykleyen yargı yetisi olmalıdır. Anlama yetisi, doğadan veriler alandır, doğaya bir yasa koyamaz. Doğadaki erekselliğe ulaşmak haz duygusu ile olur. Haz duygusu bir *apriori* zemindedir ve tım insanlar için geçerlidir. Deneyim haz duygusundan bağımsız olamaz. Haz doğal dzene karşı duyulan bir hazdır. Doğanın bir dzeninin olması bilgimizin gitgide genişleyebileceğine dair bir umut verir. Bilgimizin doğa dzeni içinde sınırlanıp sınırlanmayacağını bilmeyiz ama bu dzen her zaman için bir ilerleme olacağını gosterir. Bunu sağlayan ise yargı yetisidir (Kant, 2016: 30).

Bir nesnenin estetik yapısı znenin ona ynelmesini sağlar, mantıksal geğerliliği ise onun hakkında bir bilgi ortaya koymaya ve tasarımı yapmaya olanak sağlar. Nesne bir uzayla birlikte dűřnölür bu uzay nesnenin ayrılmaz bir parçasıdır. Uzay nesneyi algılamak için gerekli olan *apriori* biçimi verir. Uzay nesne hakkında bilgi sağlamaz ancak, onunla algıladığımız nesneye haz ve hazzsızlık duygusunu ynelendirebilirim. Doęadan yola çıkılarak tasarımılanan ereksellik nesnelere bir niteliği değildir ve nesne haz duygusu ile bağıntılı olarak ereksellik kazanır. İmgelem yetisi ve anlama yetisinin bir aradalığından doğan haz duygusu, nesne yargı yetisi için erekseldir ve yargı yetisi için nesnenin ereksel olması estetik bir yargı oluşturur. Bu estetik yargının yeri ne nesne ne de nesnenin kavramları değil yalnızca yargı yetisidir (Kant, 2016: 31).

Nesne üzerine dile getirilen estetik yargı ‘güzel’, bu yargıda bulunma yetisi ise ‘beğeni’dir. Beğeni yargısı herkes için geçerli olmak ister ve bu olanaklı bir istemdir. Haz duygusu kavramlara değil empirik tasarımlara bağlıdır. Haz duygusu beğeni yargısının temelidir. Hazdan yola çıkarak estetik yargılar dile getiririz. Estetik yargıların nesnel karşılığı güzel, tinsel karşılığı ise yücedir. Doğada bulunan biçimsellik üzerine ynelen haz duygusu yoluyla yargı oluşturduğumuzda bu estetik bir yargıdır. Doğanın erekselliği, bir dzeni olduğuna ilişkin akıl ve anlama yetisi bir yargı ortaya koyduğunda bu erek bilimsel bir yargı olur. Estetik yargı yetisi aynı zamanda aklın doğa üzerinde çıkarım yapabilmesinin olanağıdır çünkü akıl *apriori* ilkeye yargı yetisi ile bağıntısında ulaşır (Kant, 2016: 34).

Estetik yargı yetisi kavramlardan yola çıkarak değil, *apriori* bir ilkeye göre şeyler hakkında yargılar dile getiren bir yetidir. Bir nesnenin bilgisini genişletmek estetik yargı yetisinin yapacağı bir şey değildir. Anlama yetisi doğa ile ilişkisinde deneyimlediği nesnelere akla sunması bağlamında *apriori* yasamacı olarak iş görür. Akıl aynı şekilde nedensellik ve özgürlük bağlamında *apriori* yasamacı görevindedir. Anlama yetisinin doğa kavramlarına, aklın özgürlük kavramına yönelik olması bu iki yasamacıyı duyulur üstü alandan ayrı bir yere yerleştirmiştir (Kant, 2016: 35).

Anlama yetisi ile akıl arasında köprü görevini yargı yetisi görür. Anlama yetisi *apriori* yasaların olanağını verir ama bu yasalar konusunda bir şey söylemez. Yargı yetisi *apriori* yasalarla duyulur üstüne ulaşır. Daha sonra akılda bulunan *apriori* yasalar aracılığıyla belirlenir ve doğa alanından özgürlük alanına geçişin olanağını gösterir. Anlama yetisi; *apriori* oluşturucu ilkeleri kapsar; yargı yetisi, kavramlar ve duyumdan bağımsızdır. Akıl, istek yetisini ve aynı zamanda saf entelektüel hoşlanmayı kendinde taşır (Kant, 2016: 36).

Tablo 2.1.

Anlama Yetisinin Tüm Yetileri	Bilme Yetisi	Apriori İlkeler	Uygulama Alanı
Bilme Yetisi	Anlama Yetisi	Yasallık	Doğa
Haz ve Hazsızlık Duygusu	Yargı Yetisi	Ereksellik	Sanat
İstek Yetileri	Akıl	Son Erek	Özgürlük

(Kant, 2016: 36)

2.2. Estetik Yargı Yetisinin Analitiği

2.2.1. Güzelin Analitiği

Güzel ile ilgili yargılarımız estetik yargılar olduğu için verilirler. Bir nesneye yöneldiğimizde, onun varoluş amacına, nesnenin tasarımıyla ilişkin bir hoşlanma duyduğumuzda nesneye yönelik bir çıkarımımız da vardır. Bu çıkarımın yeri insandaki istek yetisidir. Güzel üzerine dile getirilen estetik beğeni yargılarında böyle bir çıkardan söz edilemez. Bir şeyden hoşlanmamızın nesnel nedeninin olması ve öznel nedeninin olması hoşlanmanın da yön değiştirmesine neden olur. Bir nesneye bakıp ona dair özellikler dile getirme işi nesnel duyumun işidir. Bir nesneye bakıp onun hoşluğuna dair yargı dile

getirmek ise öznel duyumun işidir. Öznel duyum bize tasarımlama yapma olanağı sağlamaz, çünkü o sadece haz ve hazzı duyusu ile ilgilidir (Kant, 2016: 39).

Güzel yalnızca haz duygusu ile ilgilidir. Güzel olan tüm çıkarlardan bağımsızdır. Güzel nesnede bulunan bir şey değildir. Anlama yetisi ve hayal gücünün uyumuna dayanır. Bir şeye bakıp onun sahip olduğu özellikleri dile getirmek o şeyin nesnel varlığını ortaya koymaktır. Bir şeyin bizde uyandırdığı hoşlanmayı dile getirmek ise öznel duyumla ilgilidir. Öznel duyumla yeni bir şeyler ortaya koyamayız. Nesnenin üzerine tasarımlamalar yapmamız gerekmez. Nesneye bakıp haz duyarız ve bu hazzı dile getirmiş oluruz. Bu iş bilgi ortaya koymaktan tümüyle ayrıdır (Kant, 2016: 40).

Bir şeye güzel demek onun bize fayda sağlıyor oluşunu değil, estetik bir yargı oluşunu gösterir. İyi olan şeyler bizim hayatımızı kolaylaştıran, bizi mutlu eden şeylerdir. Güzele baktığımızda da bir mutlu olma durumu söz konusudur ama o şeyin güzel olması bizim hayatımızın kolaylaşmasını sağlamaz. Güzel olan insanın dikkatini bir toplumsallık içerisinde çeker. Tek başına yaşayan bir insanın daha güzel görünmek için, etrafındaki şeylerin, yaşadığı yerin güzel görünmesi için uğraşması söz konusu olmayacaktır. İnsanlar hayatlarıyla ilgili kaygılardan kurtulup, temel ihtiyaçlarını karşıladıktan sonra artık estetik kaygıya düşerler. Estetik kaygı toplumsal hayatın getirisiidir (Kant, 2016: 43).

Güzel olan şey hoşlanmanın nesnesidir. Tüm insanlar için ortak bir duyguyu bir ifade eder. Güzele ilişkin kavramlarımız yoktur. Güzel insanların bir şeye karşı duydukları hoşlanmadan ibarettir ve bu haliyle evrenselliği yakalayabilir. İnsanlar bir bilgi ortaya koyduklarında evrensel geçerlilik konusunda yeterince ısrarcı değildirler. Bilgi temellendirilmesi gereken bir şeydir. Mantıksal kurallara uyan bilginin kabul edilip edilmemesi ise insanların kendi takdirine bırakılır (Kant, 2016: 44).

Güzelde kavramlar olmadığı için kanıtlanabilir bir durum yoktur. Dolayısıyla insanlar kendi güzel buldukları şeylerin güzelliğini tüm insanlar için güzel bulunması istemi içerisine girerler. Güzeli nesnenin bir özelliği olarak görürler ve insanlar baktıklarında o şeyin rengini nasıl aynı görüyorsa güzelliğini de aynı görmeyi isterler. Güzel olanı yargılama işi beğenidir ve güzel olanı görmeyen kişi beğenisi olmayan kişi olarak kabul edilir (Kant, 2016: 45).

Güzel olan ve iyi olanı birbirinden ayıran ise çıkar duygusudur. Güzel olan söz konusu ise çıkar devre dışıdır. Oysa bir şeye iyi diyebilmek için ondan bir çıkarımızın olması gerekir. Beğeni yargısının kavramları yoktur. O bir duygudan, haz ve hazzınlık duygusundan yola çıkılarak ortaya konulur. Doyum veren ‘hoş’ olandır. Hoş hayvanlar ve insanın hayvansal yönü ile duyumsadığı bir şeydir. Haz veren ‘güzel’ olandır. Güzel insanlar için geçerli olan bir şeydir. Değerli olan ‘iyi’ olandır. İyi akıl sahibi varlıklar için geçerlidir. “Beğeni bir nesneyi ya da bir tasarım türünü hiçbir çıkar olmaksızın bir hoşlanma ya da hoşlanmama yoluyla yargılama yetisidir. Böyle bir hoşlanmanın nesnesine güzel denir.” (Kant, 2016: 45).

Güzel tüm insanların bilincinde ve bütünüyle çıkarsızdır. Güzelin herkes için geçerli olması onun kavramlardan çıkarsanmış olduğunu göstermez. Kavramlar ile duygular arasında bir bağlantı yoktur. Güzelin evrenselliği öznel ve isteme yetisine bağlıdır. Bir nesneden haz duyma ya da duymama noktasında insan özgürdür çünkü bu haz ve hazzınlık duygusuna bağlıdır. Aynı şeye bakan kişiler onu güzel bulmak zorunda olmayacaktır. Bu açıdan beğeni herkes için farklı olacak, her bir kişinin kendine ait bir beğenisi olacaktır (Kant, 2016: 46).

Güzel ise kişiden kişiye farklılık göstermez. Bir şey insana hoş geliyorsa ona güzel diyorsa, diğer insanlardan da güzel demesini bekler. Kişi bir şeyi güzel bulduğunda güzel artık o şeyin özelliği haline gelir ve o şeye yönelen başka bir insan o şeyi güzel bulmuyorsa o kişinin beğenisinin olmadığı kabul edilir. Beğeni yargıları tekildir ve herkes için geçerli olması yani herkesin üzerinde bir anlaşmaya varması bizim beğeni yargısına yüklediğimiz bir şey olabilir. Beğeni yargısına evrensellik yükleme işi ise ancak bir idea olabilir. “Güzel olan kavram olmaksızın evrensel olarak haz verendir” (Kant, 2016: 51).

Hoşlanmanın zemininde bir erek varsa, orada bir çıkar söz konusudur. Beğeni yargısı çıkardan bağımsız olduğu için ereksellikten de bağımsızdır. Beğeni yargısı ancak bir haz duygusu ile bağlantılıdır ve evrenseldir. Tüm bu özellikler bağlamında beğeni yargısı *apriori* diyebiliriz. Saf beğeni yargısı heyecan ve çekicilikten uzaktır. Beğeni yargıları bir şeyin güzelliğini gösterirler. Beğeni yargısı söz konusu ise onun hiçbir belirleniminden söz edilemez, beğeni yargısı ancak görgül olandan hoşlanma ile ilgili olabilir (Kant, 2016: 49).

Ereksellik söz konusu ise iki tür ereksellikten söz edilebilir. Bir nesnenin yararlılığı ölçütünden gelen dış ereksellik, iki nesnenin eksiksizliğinden gelen iç erekseliktir. Estetik

beğeni yargısı bir ereksellik taşımaz, dolayısıyla ereğin kavramına ilişkin bir şey ortaya koymaz. Beğeni yargısının iyiye dair söyledikleri bilgi yargılarıdır ama bu bilgi yargısı nesneye ilişkin değil, duruma ve duyguya ilişkindir (Kant, 2016: 50).

2.2.2. Güzellik

Güzellik incelendiğinde iki tür güzellik olduğu görülür. Bunlardan biri; nesne ile ilgili hiçbir kavramı gerektirmeyen özgür güzellik ikincisi ise nesneye ilişkin bir kavram ve kavrama tam uyum talep eden bağlı güzelliktir. Bu güzellikler karşısında beğeni yargısının tutumu da farklı olacaktır. Özgür güzellik karşısında beğeni yargısı saf beğeni yargısıdır. Ancak bağlı güzellik karşısında beğeni yargısı saf beğeni yargısı olamayacaktır. Beğeni yargısı eğer evrensellik ve eksiksizlik talebinde ise saf beğeni yargısı olamaz.

Güzele ilişkin evrensel bir ölçüt dile getirilemez ama beğeni yargısı herkes için geçerlilik taşır. O halde, beğenin tekil olanı tüm insanlar açısından geçerli kılması noktasında, güzel olanın ideasından yani güzellik ideasından söz edebiliriz. Güzellik beğeni yargısının nesnesine ilişkindir. Bu nesneye ilişkin idea nesnenin olanağını *apriori* olarak belirlemelidir. Estetik idea tekil bir görü ve aklın ideası ise görüngüdeki etkiler aracılığıyla açığa çıkar. “ *Güzellik bir nesnenin erekselliğinin biçimidir ama ancak bu ereğin tasarımı olmaksızın kendinde algılandığı sürece.*” (Kant, 2016: 64).

Güzele ilişkin yargılar söz konusu ise aykırı bir görüşe izin yoktur. Beğeni yargısı kavramlardan yola çıkmaz, duygulardan yola çıkar. Duygularda ise evrensellik ortak duyu varsayımı ile sağlanır. Bu ortak duyu varsayımı beğeni yargısının olanağıdır. “ *Güzel olan herhangi bir kavram olmaksızın zorunlu bir hoşlanmanın nesnesi olarak bilinendir* (Kant, 2016: 67).

Bir nesneyi imgelem yetisi ile özgür bir yasallık içinde yargılamaya beğeni yargısı denir. Bu durum kendi içinde bir çelişkiye neden olur çünkü ortada bir yasa vardır ama bu yasa yasasızdır. Bunun nedeni beğeni yargısının özgün olması ama yine de anlama yetisinin özgür bir yasallığının olmasıdır. Güzel nesne ve nesnelerin güzel görünüşü birbirinden ayrı tutulmalıdır. Nesnelerin güzel görünmesi imgelem yetisinin bir oyunudur.

2.3. Yücenin Analitiği.

İnsanın doğası sonsuzluğu algılamaya uygun değildir. İnsan duyularının ona oynadığı oyunlarla sonsuzluğu algıyormuş gibi görünür. Sınırlarını tam olarak bilmediğimiz bir şeyin sonsuz olduğunu düşünürüz. Yüce duygusu insanda korku ve çevresinde olup bitenlere etki edememe durumundan oluşur. Bir şeye karşı hiçbir etkimiz yoksa ve o şey bizim üzerimizde karşı koyamadığımız etkiler bırakıyorsa, o şeyi yüce olarak adlandırırız. Örneğin; güneşe karşı hiçbir etkimiz olmamasına rağmen güneşin bizi karşı koyamadığımız bir şekilde etkiliyor oluşu güneşi yüce olarak görmemize neden olabilir. Yüce beraberinde şaşkınlık, hayranlık ve saygı duygularını getirir. Yücenin altında bilinemeyene karşı duyulan korku ve saygı duygusu vardır.

İnsanın zihni yüceyi ya tasarlar ya da kavrayamadığı şeyleri yüce olarak görür. Güzelde olduğu gibi bir şeye bakıp haz duymak mümkün değildir. Yüce karşısında insan her zaman eksik ve zayıftır. Yüceden duyulan haz ancak hayranlık ve algılayamama durumuyla bağlantılıdır ve bu hazzın nihayetinde bir tinsellik vardır. İnsan doğayı yeterince algılayamaz, doğaya ilişkin algılar her zaman sınırlı olacaktır. Yüce olan ise doğanın da üstündedir. Yani doğayı alt edebilir durumdadır. İnsan kendisinin zayıf kaldığı yerde bir başka şeyin egemen olmasına hayranlık duyar ve bu durum insan için bir haz yaratır. Yargı yetisi beğeni yargıları ortaya koyarken doğanın erekselliği ilkesini ortaya koyar. Bu ilke aklın bir varsayımdır. Yüce ise doğanın erekselliğinin bir tamamlayıcısı gibidir. Bu yönüyle güzel ve yüce estetik yargı oluşları bakımından birbirleri ile bağlantılıdır (Altuğ, 2007: 233).

Yüceye ilişkin bir kavramımız yoktur. Ortaya çıktığı yer insanın hayal gücüdür ve yüce üzerine ancak tekil yargılar ortaya koyabiliriz. Yüceye ilişkin ortaya koyduğumuz tekil yargılarımızın evrensel geçerli olmasını talep ederiz. Yüce olan bir biçime sahip değildir. Sınırlı olan bir yüce şey tasarımlanamaz. Yücenin insanda oluşturduğu şey estetik değerdir. Yücenin yeri bu haliyle aklın kendi ideleridir.

Yüce niteliklere sahip olamaz. Yüce hakkında nesnel bir şeyler ortaya koyamadığımız için yücenin ancak nicel özelliklerinden söz edebiliriz. Yüceye yönelen özne bir amaç doğrultusunda yönelir. Bu amaç insanın kendi zihni içerisinde hissettiği bir amaçtır ve hiçbir nesnellik taşımaz. Yüce durumunda insan doğa ile bağlarını koparmıştır ve tamamen öznedir. İnsan ne kadar nesneden koparsa o kadar yüce olana yaklaşmış olur.

Yüce de güzel gibi haz duygusu ile bağlantılı olarak ortaya koyulandır. Yüce haz ve hazzsızlık duygusu yoluyla evrensellik talebindedir ama tekil bir yargıdır. Güzel doğanın nesnelere bağlıdır. Yüce ise sınırların ötesindedir ve yücenin nesnesinin bir biçimi de yoktur. Anlama yetisi ve akıl ile bir bağ kurulacaksa güzel anlama yetisi, yüce ise akılla ilgilidir. Hoşlanma duygusu yüce ile ilgisinde hayranlığa dönüşür. Yüce aklın ideaları ile ilgilidir, hiçbir nesnellik taşımaz. Yüce, matematiksel yüce, dinamik yüce olmak üzere iki ana bölümde incelenebilir (Kant, 2016: 73).

2.3.1. Matematiksel Yüce

Yüce büyük olandır. Bu büyük öyle bir büyüktür ki başka hiçbir şeyle kıyas kabul etmez. Belirli bir büyüklük değildir. Öyle olsaydı başka bir büyüklük ile kıyaslanabilirdi. Bu büyük belirsizdir. Bir şeyin büyük olduğunu söylerken evrensellik isteminde bulunuruz. Bir şeyin büyük olduğunu söylemek onda hiçbir matematiksellik barındırmaz ama bu büyük yüce olana ilişkin bir büyükse, söz konusu büyüğün kendi içinde bir ölçün aramalıyız. Bu iç ölçüne göre büyük için denilebilir ki, büyük yine kendine eşittir. “ *Yüce yalnızca anlığın duyunun her ölçünün ötesine geçen bir yetisini tanımlayan düşünebilmedir.*” (Kant, 2016: 76).

Doğadaki sayılarda yine kavramlarla ilişkilidir. Sayı kavramlarının büyüklüğe dair tespitleri matematiksellik taşır. Görüler yolu ile büyüklük değerlendirmesi ise estetik yargılardır ama sayıların kavramlardan ibaret olmaları bağlamında sayı kavramlarının tespitleri de yine estetik yargılar olacaktır. Yüce üzerine dile getirilen yargıda nesnenin erekselliğinden söz edilmemelidir. Doğanın görüleri yücedir çünkü kendinde sonsuzluk ideası taşır. Nesnelere kendilerinde olan bir büyüklük değil anlama yetisinin görümlere ilişkin hesaplama yapması yüce ortaya koyulacaktır. Akıl ve imgelem yetisi büyüklük hesaplaması yapar. Akıl bu hesaplamada daha öndedir. Bu eşitsiz durumda yüce hazzsızlık duygusu içerisine düşer. Bu hesaplama işi yücenin aklın ideaları ile anlaşması demektir ki, buradan bir haz duygusu ortaya çıkar. Hazzsızlık duygusu yücenin niteliğini oluşturur ve bir nesnenin haz ile birlikte yüce olarak alınması ancak bu hazzsızlık duygusuna bağlıdır (Kant, 2016: 81).

Yüce matematiksel anlamı ile mutlak büyüklüktür. Mutlak büyüklükten hoşlanma durumu hayal gücünün genişlemesiyle olur. İnsan akılı algılayamadığı büyüklüğü hayal gücüyle tasarlar ve bu büyüklük insanda hoşlanma sağlar. Mutlak büyüklüğü sınırlayan

başka büyüklükler yoktur. Mutlak büyüklüğün belirleyicisi de ölçüsü de yine kendi büyüklüğüdür. Mutlak büyüklüğün belirleyicisi başka büyüklük olmadığı için mutlak büyüklük ancak estetik bir kavram olabilir. Mutlak büyüklük bu anlamıyla özne tarafından hissedilen bir büyüklüktür. Matematiksel yüce zihnin sınırları ile karşılaştığı yerde tamamlanmış olur. Yani insan zihni belirli bir noktadan ötesine gidemediği için sonsuz olanı yine bir sınır içerisine koyar. İleriye gidişle hiç tamamlanmayan bir yüce olamaz. Yüce aynı zamanda kendi içerisinde bir tamlığı da bulundurmalıdır (Altuğ, 2007: 255).

2.3.2. Dinamik Yüce

Doğada engellere karşılık gelen yeti güçtür. Gücün üstünde olan, güçten de daha öte olan ise erk olarak adlandırılır. Doğanın beğeni yargıları üzerinde etkisiz olması ise onun dinamik yüce olmasından kaynaklanır. Doğada korkuya neden olan ve üstesinden gelmek için uğraş vermemiz gereken bir kötülük vardır. Kötülük bir korku nesnesi olarak ele alınır. Dinamik olarak korku nesnesi ile baş edebiliriz, bu dinamikliğin kaynağı ise yücedir. Korku yargılama yetisinin önüne geçer. Korku ortadan kalktığında korku nesnelere yüce bulmaya başlarız. Yüce olarak gördüğümüz şeye karşı bir hoşlanma duyarız. İnsan doğası gereği buna yatkınlık gösterir (Kant, 2016: 83).

Yüce doğada bulunan bir şey değildir. Yücenin yeri anlama yetisidir. Bunun farkında olmak, doğada olup biten hiçbir şeyden korkmamayı ve doğada olup biten her şeyi korkusuzca sorgulamayı sağlayacaktır. Yüce cahil insan için korkutucudur. Yüce anlama yetisi ile ilişkili olduğu için tüm insanlara yüklenebilir, ancak bunu ahlaksal bir duygu varsayımıyla yapabiliriz. *Apriori* bir ilke temelinde varsayılan bu duygu, aşkınsal felsefeye geçişin önünü açar (Kant, 2016: 86).

Dinamik yüce ise doğrudan doğayla ilişkilidir. İnsan gücü doğa karşısında çaresizdir. Bu durum insan için bir rahatlık yaratır. Doğaya hükmedebilen, doğanın gücünün üstünde olan yüce insan zihnini rahatlatır çünkü artık alt edemediği doğa daha güçsüz durumdadır. Böylece denilebilir ki, dinamik yüceyi oluşturan doğrudan korkulardır (Altuğ, 2007: 257).

2.4. Estetik Yargılar

Yargı güzelden hiçbir çıkar olmaksızın haz almayı sağlar. Hoş olan istek yetisinin emrindedir. Anlama yetisi ile etkileşim önemlidir. Sadece haz ve hazzsızlık duygusuyla

bağlantılıdır. Güzel nesneyi anlayabilmenin ve kavrama ilişkin bir şeyler dile getirebilmenin yolunu açar. Haz duygusunun yanında erekselliğe de dikkat çeker. Yüce anlama yetisinin doğa nesnelere ile ilişkisini gerektirir. İyi ise doğa yasaları ile zorunlu bir bağlantı içerisindedir. İyinin çıkış noktasında *apriori* kavramlar vardır. Evrensellik talebindedir. Saf yargı yetisine ilişkindir (Kant, 2016: 88).

Güzel olan üzerine bir yargı ortaya koymamız gerekir. Güzelin ortaya çıkış noktası yargılama durumudur. Bu yargı öyle bir yargıdır ki her tür çıkar duygusundan uzaktır. Yüce ise tam da bu çıkara karşı durur ve aynı zamanda verdiği haz duyu nesnelere de ötesindedir. Güzel ve yüce öznedir. Bu özellikleri onların ahlaksal olanla bağlantılarını sağlayacaktır. Sevgi ve değer, güzel ve yücenin uyandırdığı duygulardır. Güzel gördüğümüz şeylere karşı içimizde uyanan, çıkarsız bir sevgidir. Yüce ise bir şeye verdiğimiz yüksek değer ölçüsüdür. Yüceye ilişkin düşünmeye başladığımızda artık doğadaki nesnelere, görülerin ötesine geçmeye başlarız. Sahip olduğumuz ya da kolay ulaşabileceğimiz bir şeye vereceğimiz değer sınırlı olacaktır. Oysa yüce erişilmez olana ilişkin bir şeydir. İnsan aklı sınırlarının dışına çıkmaya meyillidir. Bu nedenle duyulur olanı bir bütün olarak alır ve bütünün dışında yüce bir şey tasarlar. Tasarladığı bu şeyi, yüceyi doğanın erekselliği ilkesi ile bağdaştırır. Evren bir bütündür ve bir düzen içerisinde işler. Bu işleyişin yüce bir nedeni vardır. Bu yüce şeyin doğa işleyişinde etkileri vardır ama nesnel hiçbir karşılığı yoktur. Bu yönüyle de hem öznel hem erekseldir. Bu aklın tasarımı olan yüce zamanla imgelem yetisinin özgürlüğünü elinden alır çünkü artık hep bir varsayıma göre tasarım yapma söz konusu olacaktır (Kant, 2016: 90-91).

Yüceye karşı verilen değer sevgi duygusundan uzaktır ve ancak saygı duygusu ile birliktedir. Akıl yüceyi iyi olanla ilişkilendirir ve ilişkinin sonucunda bir erk duygusu yani gücünde üstünde olan bir duygu vardır. Bunun altında aklın duyusal olanı ahlaksal ilkeler yoluyla alt etme yatar. Aklın bundan çıkarı kendi idealarını doğa nesnelere dayatma ve onları aşmasıdır. Burada duyuları devre dışı bırakmak aklın içine düşeceği bir tuzaktır. Nesnel olmadan aklın özgür düşünmesi de olanaksız hale gelecektir.

2.5. Estetik Yargılar ve Tümdengelim

Bir estetik yargının evrensel geçerli olabilmesi için, *apriori* ve tümdengelimli olması gerekir. Doğadaki güzele yönelik beğeni böyledir. Kendisine yöneldiğimiz bir nesne vardır. Bu nesne üzerine kavramlar vardır. Bir hoşlanma ve hoşlanmama söz konusudur. Bu nesne

ile anlama yetisinde sergilenen nesneye uygundur. Doğa güzelliği yayma konusunda oldukça cömerttir. İnsanların yaşamadığı, çok sık gitmediği yerler de bile doğanın güzelliği iş başındadır. Güzel olanın nesnesi ve anlıkta sergilenişi birbirine uygunluk gösterir ki bu durumda estetik yargı, evrenselliği, *apriori* ilke olarak tündengelimli bir biçimde yakalamış olur (Kant, 2016: 98).

Yüce üzerine estetik yargıda bulunduğumuzda, yüce olan nesnel olarak eksiksiz değildir. Nesnel olarak biçimsizdir ama bir hoşlanma nesnesidir ve üzerinden öznel bir ereksellik gösterebilir. Bu şekliyle onda *apriori* bir ilke tündengelimli bir biçimde bulunamaz. Bu haliyle düşünülmüş bir açıklamadan başka bir şey değildir. Bu yargıya ancak başka bir ereksel olmayan, biçimsiz nesneye bakarak ve onu ayırmsayarak varılabilir. Amaç nesneyi sahip olduğu biçimden dolayı ayırmsamak değil, özsel ve ereksel bir amaca yönelik değerlendirmektir. Böylelikle yüce kavramının tündengelimini yapmış oluruz. Yüceyi derin düşüncenin ötesinde, karşılaştırılmalı ve ayrıştırılmalı incelediğimiz zaman bilme yetisine ilişkin ereksel bir bağa ulaşılır. Bu ereksel bağın temelinde ise *apriori* ilke vardır. *Apriori* ilke erekseldir de denilebilir. Bu haliyle yüce kavramı için de tündengelim söz konusudur ve evrenseldir (Kant, 2016: 98).

Evrensel geçerlilik, tüm kişilerin görüşlerinin derlenmesi değildir. Öznenin haz duygusu üzerine dayanır. Kavramlardan türetilmez. Kendi içinde mantığa uygundur. Evrensel geçerlilik *aprioridir*. Kavramlara göre bir evrensel geçerlilik değildir. Tekil bir yargının evrenselliğidir. Bir tanıtlamayla değil *apriori* bir tasarım yoluyla evrenselliği yakalayacaktır. Beğeni yargısının kendi mantıksal dizgesi vardır, özgündür. Haz duygusundan soyutlanamaz ve estetik biçim, nesnel yargıların dayatılan biçimleri gibi ele alınamaz. Beğeni yargısının özelliklerinin bilinmesi, yanlış değerlendirmelerin önüne geçecektir (Kant, 2016: 99).

“Gerçekte beğeni yargısı her zaman nesne üzerine tekil bir yargı olarak ortaya koyulur. Anlak nesneyi hoşlanma noktasında başkalarının yargısı ile karşılaştırarak bir evrensel yargı oluşturabilir; örneğin, ‘Tüm laleler güzeldir’; ama o zaman bu beğeni yargısı değil, bir mantıksal yargıdır ki, bir nesnenin beğeni ile bağıntısını belli bir türdeki şeylerin yüklemi yapar; ama ancak verili tekil bir laleyi, güzel bulduğumu, laleden hoşlanmamı evrensel geçerli bulduğumu anlatan yargı beğeni yargısıdır. Bu yargının özgünlüğü şunda yatar: Yalnızca öznel geçerliğinin olmasına karşın, gene de tüm öznel

için istemde bulunur, eğer bilgi zemini üzerine dayanan ve bir tanıtlama yoluyla dayatılabilecek nesnel bir yargı olsaydı her zaman yapabilecek olduğu gibi.” (Kant, 2016: 102).

Beğeni yargılarının, doğadaki güzellik üzerine yargıları tümdengelimlidir ve bütün araştırmalarımızı bu yöntemle yapmamız gerekir. Yargıların haklılığını savunma ihtiyacı tümdengelim yöntemini gerekli kılar. Yargı bir beğeni yargısıdır ve bir haz ve haksızlık yargısı olsa da bir kavrama dayanması gerekir. Beğeni yargısı ne bilgisel ne de kılıgusal bir yargı değildir. Bir şeyin ne olduğunu ve nasıl üretildiğini söylemek zorunda değildir. Yalnızca empirik tasarımın öznel erekliliğini gösterebilir. Tekil bir yargının evrensel geçerliğinin nasıl olacağını, beğeni yargısının bir şeyi yargılamadaki hazzı ve bir hoşlanmanın diğer bütün hoşlanmalarda nasıl kural olacağını açıklayabilir (Kant, 2016: 99).

2.5.1. Beğeni Yargısının İstemi ve Özgünlüğü

Beğeni yargısının istemi nesnesinin genel geçer olmasıdır. Bir çiçek kendi güzelliğini kabul ettirmeye çalışsa da bunu başaramayabilir. Örneğin, kokusundan hoşlanmayacaklar olacaktır. Kişilerin farklılığı çiçeğin herkes tarafından beğenilme isteminin önüne geçebilir. Kişi güzele ilişkin beğeni yargısı dile getirdiğinde ise bu genel geçerlik yakalanır. Beğeni yargısı bir şeyi insanların kabul etme yollarını ve o şeye yüklenecek nitelikleri göz önünde tutar. Beğeni yargısı ortaya koyulurken özne diğer bütün öznelere görüşlerini almak zorunda değildir. Beğeni yargısının evrensel olmasından da bir öykünme duymaz. Amaç sadece bir yargı ortaya koymaktır. Bu *apriori* anlatılması gerekir çünkü nesnenin kavramını kapsamalıdır. Beğeni yargısının kendisi kavramlara dayanmaz, estetik bir yargıdır (Kant, 2016: 100).

“Bir nesnenin tasarımının dolaysızca bir haz ile bağlı olması ancak içsel olarak algılanabilir ve eğer bundan daha öte hiçbir şey belirtmeyi istemeseydik, salt görgül bir yarı verirdi. Çünkü hiçbir tasarımı belirli bir duygu (haz ya da hazzsızlık) ile apriori birleştiremem, eğer istenci belirleyen bir apriori ilke usta temelde yatmıyorsa; bu son durumda haz (ahlaksal duyguda) ilkenin sonucudur ama beğenideki haz ile karşılaştırılmaz, çünkü bir yasanın belirli bir kavramını gerektirir; buna karşı beğenideki hazzın ise, tüm kavramlardan önce, yalnızca yargılama ile dolaysızca bağlı olması gerekir. Yine buna göre, tüm beğeni yargıları tekil yargılardır, çünkü hoşlanma yüklemelerini bir kavram ile değil, verili bir tekil görgül tasarım ile birleştirirler.” (Kant, 2016: 106).

Buna göre farklı yargılara göre özne kanısından vazgeçmez. Kabul görme isteği diğer kişilere vermeye zorlasa da bunu da yine bir amaç doğrultusunda yapar. Bu amaç bile zamanla daha da keskinleşen yargı yetisine etki edemez ve tüm farklı yargılardan uzaklaşır. Beğeni yargısı özerk olmak ister ve başka yargıları kendini belirleme zeminine koyarak özerklik sağlayacaktır.

Daha önce ortaya koyulan, genel geçer sayılan ve bir bütünlük, bir sınıf oluşturan yargılar, beğeni yargısının özerklik isteğinin önüne geçer ama özerklik pek tabii mümkündür. Sadece önekilere bakıp öykünmek değil, öncekileri yön gösterici ve yeni yargıların belirleyicileri olarak görmek daha yerinde olacaktır. Her yargı kişinin kendi sorumluluğundadır. Öncekilerden yalnızca yol ve yöntem öğrenilebilir. Örnekleri takip etme tecrübe kazanmak ve ilk adımda karamsarlığa düşmemek açısından gereklidir (Kant, 2016: 101).

Beğeni yargısı tanıtlanabilir değildir. Bir şey özne tarafından güzel bulunmazsa hiçbir yol ona o şeyi güzel gösteremez. Özne güzel bulmadığı halde başkalarının ısrarı ile beğeniyormuş gibi davranabilir. Böyle yaptıkça beğenisi gerçekten o şeyin güzelliğinden mi geliyor yoksa bilgileri zihnini yönlendiriyor mu fark edememeye başlar. Bu durumda gösterir ki güzellik üzerine bir tanıtılma olamaz. Başkalarının güzel bulduklarını güzel buluyormuş gibi yaparak mantıksal bir yargı ortaya koyulabilir, tanıtılma yapılabilir. Bu beğeni yargısından uzaktır. Başkalarının bir şeyi beğenmesi bizim beğenmememiz bizde bir iç kuşkuya neden olsa da, hiçbir zaman bizim yargılarımızın doğru olmadığını düşündüremez çünkü bunu başaracak görgül bir zemin yoktur (Kant, 2016: 102).

Güzellik üzerine *apriori* bir tanıtılma yapılamaz. Bu nedenle hiçbir eleştiri kuralı hiçbir yetkin kişi bir özneyi beğenmediği bir şeyi beğenmeye ikna edemez çünkü beğeni yargısı bir us yargısı değildir. İkna çabaları sonuç vermeyecektir. Başkalarının ne söylediği beğeni konusunda hiç önemli değildir. Önemli olan kişisel deneyimdir. Beğeni yargısı tekel bir yargıdır. Akıl nesne üzerine insanların fikirlerini kullanarak da yargı oluşturabilir. Fakat mantıksal bir yargı olur. Bir yargının beğeni yargısı olabilmesi için: öznenin bir nesneyi güzel bulduğunu söylemesi ve o nesneden hoşlanmayı evrensel olarak geçerli bulduğuna dair yargıyı dile getirmesi gerekir. Bir özne için geçerli bir yargı tüm öznelere için istemde bulunur (Kant, 2016: 103).

2.5.2. Beğenin İlkesinin Öznelliği

Beğeni ilkesi, nesnenin kavramını kapsayabilir. Tasarımlama yoluyla bir nesneye güzel denilebilir. Fakat haz duymaya gelince tüm bunlar dışarıda kalır. Tanıtılma haz duymayı sağlayamaz. Beğeni söz konusu olduğunda tüm eleştiri kuramları, tüm ilkeler ve kurallar yetersiz kalırlar. Eleştiri beğeni yargısını geliştirme açısından önemlidir. Düzeltmeler yapmayı da sağlar. Fakat eleştiride amaç hiçbir zaman estetik yargıların evrenselliğini belirleyen çizgileri sergilemek değildir. Amaç bilgi yetisinin yargılarını ve özsel erekliliği ayırtırmadır. Beğeni tasarım bakımından öznelir. Tasarım anlama yetisi ve imgelem yetisi arasındaki ilişkileri belirleme sanatıdır. Tasarımın, beğenin özsel ilkesini ve yargı yetisini *apriori* olarak açıklaması gerekir. Eleştiri empirik kuralları nesneye ilişkin yargılara uygular. Sanat ürünlerini bir bilim gibi, yargılama yetisini kendisini eleştirmesi gibi eleştirir (Kant, 2016: 104).

Mantıksal yargı ve beğeni yargısı tasarımı kavramlaştırmada ayrılırlar. Beğeni yargısı eğer tasarımı kavramlaştırma işine girişseydi evrensel olmak için tanıtılmaya ihtiyaç duyacaktır. Yargının içeriğini kavramlar oluşturur, fakat beğeni yargısı için durum başkadır. Beğeni yargısının koşulu öznelir. Ancak öznellik üzerine şekillenir. Tasarım yetisi için anlama yetisi ve imgelem yetisi uyum içinde olmalıdır. Nesnenin kavramları, beğeni yargısının temelini oluşturmaz. Yargı ancak anlama yetisinin ve imgelem yetisinin görüden kavramlara geçişini sağlayarak oluşur. İmgelem beğeni yargısının özgürlüğü içinde bir duyguya dayanır. Bu duygu; nesnenin; tasarımın erekselliğine göre, bilgi yetisinin ilkeleri ile yargılamayı, beğenin; özsel yargı yetisi olarak bir kapsamayı, görünün; görüler ya da sergilemeler yetisini kavramlar yetisinin altına koymayı sağlar. Bu ise beğeni yargılarının tümdengelimli olmasının ve biçimsel özgünlüklerinin yani yalnızca mantıksal biçimini incelemesi için kolaylık sağlar (Kant, 2016: 104).

2.5.3. Beğeni Yargısının Tümdengelimli Problemi

Kavram ile empirik yüklem nesnenin bilgisini oluşturmak üzere birleştirilebilir. Aynı zaman da bu bir deneyim yargısı üretme işidir ve *apriori*, sentetik ve görüsel kavramlardan oluşur. Sentetik *apriori* yargıların olanağının ortaya konulması için bu kavramları tümdengelimli olması gerekir çünkü bu sorunun temelinde *apriori* yargılar vardır. Tasarımın temelinde ise haz duygusu vardır ve hoşlanma ile birlikte yargı bilgi yargısı değil estetik yargı olur. Estetik yargı sadece duyum yargısı değil aynı zamanda

düşünsel bir yargıdır. Bu nesnel temelinde *apriori* ilke aranabilir. Öznel olmasına rağmen tündengelimde de ihtiyaç duyar çünkü zorunluk istemi içindedir. Beğeni yargısının olanağı yargı yetisinde, *apriori* ilkeler ile ilgilidir. Estetik yargılar aklın nesnel kavramlarına tabi değildir. Kendiliğinden öznel, kendi özneliği içinde nesneldir (Kant, 2016: 105).

Beğeni yargısının evrensel olma isteği, bir kişinin haz duygusunu, kavramlardan bağımsız olarak, aynı nesne üzerine başkalarının da aynı yargıyı *apriori* vermesini beklemesidir. Beğeni yargıları sentetik yargılardır. Kavramın ve görünümün ötesindedirler. Haz duygusunu her kişi için bir yükleme çevirirler. Bu empirik yüklem kavramlar söz konusu olduğunda *apriori* yargılar sayılmayı isterler. Bu noktada sentetik *apriori* yargıların olanağı sorunu karşımıza çıkar. Beğeni yargısı nesnenin sadece biçiminden hoşlanma ile ilgili olursa, nesnenin tasarımı da yalnızca özsel ereksellekle ilgilidir. Yargı yetisi eğer özsel koşullara göre algılıyorsa, tüm insanlar da aynı şekilde ve *apriori* algılayabilirler. O halde; duyusal nesnenin yargılaması ile bilgi yetisinin ilişkisi de herkese yüklenmelidir. Nesnel olgusallık erek olmadığı için, tündengelim kolayca yapılabilir. Beğeni yargısı bilgi yargısı değildir. Sadece evrensellik istemede haklı olduğunu ileri sürer (Kant, 2016: 106).

Tasarımın temelinde haz duygusunun olması, mantıksal olarak algılanamayabilir. Sadece empirik bir yargı verir. Tasarım ile haz duygusunu *apriori* olarak bir araya getirmek zordur. Akla ait istenci belirleyen bir ilke olması gerekir. Bu ilkenin sonucu haz olmalıdır. Bu haz beğeni yargısındaki haz değildir. Beğeni yargısındaki haz bir kavrama ihtiyaç duyar. Bu sözü geçen haz ise yargılama ile ilgilidir. Yani hoşlanma tasarım ile değil empirik tasarım ile birleştiğinden tekil bir yargı oluşturur. Bu yargı ise beğeni yargısı olarak ortaya konulduğunda *apriori* bir evrensellik taşır. Bir nesneyi algılamamı sağlayan hazdır. Haz aracılığıyla empirik yargım oluşur. Nesneyi güzel bulurum ve *apriori* bir yargı oluştururum. Bu hoşlanmamı herkesle paylaşırım. Genel geçerlilik kazandırırım (Kant, 2016: 106).

Duyum söz konusu olduğunda ise, duyum bilgi ile bağlantılıdır ve algıdaki, duyuların, olguların duyumdur. Özgündür, her zaman ve her koşulda aynı şekilde tasarımlanabilir. Duyular konusunda herkesin aynı olduğu varsayılır. Fakat tek bir duyuyu için aynı varsayımdan söz edilemez. Örneğin, koku duyumu aktarılamaz. Herkesin aynı şeyden aynı kokuyu aldığını bilemeyiz ama hoşluk ve nahosluk söz konusu olduğunda herkeste aynı karşılığı olduğunu düşünürüz. Bir nesneden herkesin haz almasını beklemeyiz ama haz zihinde edilgin halde olduğu için, yararlanım hazzından söz edebiliriz. Bir eylem

ahlaksal olduğu için hoşlanmak, eylemin belirleniminin ideasına uygunluğundan hoşlanmak demektir ama bu hoşlanma kavramlara ihtiyaç duyar. Bir yasa gerektirir. Akla uygun ve herkes için geçerli olacaksa, yine akla uygun birkaç kılışsal kavram dışında evrensellikten uzaktır. Doğadaki güzel üzerine duyulan haz da bir evrensellik talebindedir ama duyulur üstü bir duygu varsayımıyla. Ahlaksal eğilimleri bir kenara bırakıp, hoşlanma herkese yüklenebilir çünkü ahlaksal yasa usun kavramlarını temel alır. Yararlanım hazzı, yasal etkinlik hazzı, uslamamacı seyretme hazzı, derin-düşünme hazlarıdır. Güzelden duyulan hazla aynı değildir. İmgelem yetisi ve görü yetisini birleştirerek, kavramlar yetisi ve anlama yetisi sınırlarında, yargı yetisiyle deneyimleyerek bir haz duygusu oluşur. Deneyimleme sırasında empirik nesne, imgelem ve görü yetilerinin birleştiğı noktada tasarım özgürlükleri, kavramlar yetisi ve anlama yetisi ilgili noktada bilgi yetisinin uyumu, uygunluğunu görmeye oluşur ve herkes için de böyle olmalıdır. Bunlar bilginin olanağının öznel koşullarıdır. Öznel ereksellik, beğenisi ve yargısı olan kişi için evrensel ilerletebilirlik yoludur (Kant, 2016: 107, 108).

“Öyleyse haz değil, ama bu hazzın anlıkta bir nesnenin yalnızca yargısı ile bağı olarak algılanan evrensel geçerliğı bir beğeni yargısında yargı yetisi için evrensel kural olarak ve apriori herkes için geçerli olarak temsil edilir. Bir nesneyi haz ile algılar ve yargılarım: bu görgül bir yargıdır. Onu güzel bulurum, bu hoşlanmayı herkese zorunlu olarak yükleyebilirim: Bu ise bir apriori yargıdır.” (Kant, 2016: 106).

Yargı yetisinin sonucunu ele alırsak ona duyu diyebiliriz. Bu duyu kavramlar barındırma ve evrensel kurallar içermez. Bilme yetilerimiz olmasaydı düşüncelerimiz böyle bir tasarımla karşılaşamayacaktı. Sıradan insan anlama yetisi sıradan duyu taşır, dediğimizde sıradan sözcüğü, oldukça kaba ve incitcidir. Fakat ortak duyu ideası tüm insanların tasarımlarına önem verir. Böyle tasarımlar arasında ve aynı zamanda akıllar arasında bir karşılaştırmayı olanaklı kılar. Bu karşılaştırma nesnel olan ve öznel olanın, edimsel yargılar ve olanaklı yargıların karıştırılmasının önüne geçer. Özdek duyuların olanaklı olması bunu mümkün kılar. Böylelikle tasarımlarımıza ve biçimsel özgürlüklerine daha çok vakit bulabiliriz (Kant, 2016: 109).

Ortak duyuya beğeni diyebiliriz. Estetik yargı ortak duyu adını taşıyabilir. Duyu ile anlama yetisi üzerine bir derin düşünme etkisi yaratmak istiyorsak; duyu haza karşılık gelir. Beğeni evrensel iletilebilir olanı kavramlarla yargılama yetisidir. İmgelem ve anlama

yetisi birlikteliği kavramlar üzerinden bilgi üretmeyi olanaklı kılar. Buda bir zorunluluğu bir yasayı tanımlar. Bilgi üretme işinden vazgeçip, imgelem ve anlama yetisine zorunlu birliktelik yüklediğimiz zaman daha ereksel bir durumdan, iç duygusundan söz edebiliriz. Beğeni tasarım yoluyla, duyguların ilerletilebilirliğini *apriori* yargılar (Kant, 2016: 109).

Derin-düşünme sağduyuyu kaldırabilecek kadar güçlü değildir. Soyut formüller dışında bu nedenle çekiciliği ve heyecanı soyutlayabiliriz sıradan insanın anlama yetisi beğeni ilkelerinin seçilmesini kolaylaştırabilir. Sıradan insanın anlama yetisi düşünme yolları ve düzgüleri;

1) *Önyargısız: kendi için düşünmek. (Anlak düzgüsü).*

2) *Genişletilmiş: başka birinin yerinde düşünmek(Yargı yetisinin düzgüsü).*

3) *Tutarlı: her zaman uyumlu olarak düşünmek.(Usun düzgüsü) (Kant, 2016: 110).*

Önyargısız dizge edilgin olmayan akla aittir. Önyargı boş inançtır ve ustan özerklik ister. Aydınlanma boş inançtan kurtulmayla gerçekleşir. Ön yargı ve boş inancın aynı şey olmalarının nedeni iki durumda da kör olma durumu söz konusudur ve kişi iki durumda da başkalarının yönlendirmesine muhtaçtır. Bu nedenle de akıl edilgindir.

İnsanları etkileyecek bir şeyler meydana getirmeyen insanları, sınırlı görürüz. Bilgiyi barındırmaktan çok onu paylaşmayla ilgileniriz. İnsanların bu tür bakışına rağmen bir kişi ortaya ne kadar az şey koyarsa koysun evrensel bir duruş noktasında düşünüyorsa, yani insanı her yerde kısıtlayan bir kişiye ait öznel yargıları göz ardı edip kendi yargısını ortaya koyuyorsa genişletilmiş düşünce yolundadır. Son olarak ancak sürekli olarak önyargısız ve geniş düşünen ve bu ikisini birlikte başarabilen kişiler tutarlı düşünme yoluna ulaşabilir. Beğeni yargısının temelinde hiçbir çıkar yoktur. Beğeni yargısı bize güzel olanı bildirir ama yargı verildikten sonra durum değişebilir. Dolaylı bir çıkar duygusu işin içine girebilir. İlk aşamada çıkar yerine başka bileşenlerle birlikteliği haz duygusunun oluşabilmesi için önemlidir. Örneğin, empirik bir şey ile bir arada olabilir. İnsanın doğal işleyişine uygun akıl, istenç, *apriori* gibi kavramlardır. Böylelikle hem haz duygusu oluşur hem de bir çıkar duygusuna yol açılmış olur, bir çıkardan söz edebilmek için güzel ile bağlantısında bir toplumun çıkarı söz konusu ise sonuç sağlar. İnsan teki ve toplumu birbirini belirleyen iki yapı olarak ele alırsak, insan tekine ait duygu zorunlu olarak ilerletilebilir diyebiliriz (Kant,

2016: 111).

“ *Doğadaki Yüceden haz da, uslamlayan seyretmenin hazzı olarak, hiç kuşkusuz evrensel paylaşım isteminde bulunur ama daha şimdiden bir başka duyguyu, yani duyulurüstü belirleniminin duygusunu varsayar ki, ne denli karanlıkta olursa olsun, ahlaksal bir temeli vardır. Ama başka insanların onu dikkate alacaklarını ve doğanın yabanıl büyüklüğünü seyretmekten hoşlanacakları (ki gerçekten onun oldukça ürkütücü olan görünüşüne yüklenemez) varsaymada aklanmam saltık olarak söz konusu değildir. Gene de her uygun fırsatta bu ahlaksal eğilimlere dikkat edilmesi gerektiği olgusunu göz önüne alarak, o hoşlanmayı herkese yükleyebilirim ama ancak ahlaksal yasa aracılığıyla ki kendi yanından yine usun kavramları üzerine temellenir.*” (Kant, 2016: 108).

Bir insan tek başına iken, yaşamına özen göstermez. Dış görünüşüne, etrafındaki güzelliklere dikkat etmez. İnsanın kendini geliştirme çabası ancak bir toplum içinde mümkün olacaktır. Ortak duyum, hazzı artıracaktır ve ancak ortak duyum sayesinde doyum yakalanacaktır. Topluluk içindeki bu iletişim tüm bireylerin istediği, beklediği ve önem verdiği bir şeydir. Adeta bir varoluş kuralı gibidir ve bu nedenle kişi tek başına kaldığında içinden süslenmek, güzel ile ilgilenmek, sanatsal bir uğraşı içine girmek gelmez. Hem haz duygusu hem çıkar duygusu toplumla birlikte kaybolur gider. Duyumlar ancak evrensel iletilebilirliklerine göre değerlidir. İlk başta ilgimizi çekmeyen bir şey bile bu duygu ile birleşince daha değerli olur. Salt doğal eğilim yoluyla olan bu beğenme önemli bir beğenme değildir. Bizim aradığımız *apriori* olarak bir beğenidir. Duyu hazzı ile törel duygu ayrımını iyi yapmamız gerekir. *Aprioriliğin* yakalanması demek beğenin bir insan yetisi olması demektir. Güzelden elde edilen çıkar. Eğer duyuyu hazzıyla ilgisini kaybederse hoş olan ve iyi olanın arasındaki bağ da kopar (Kant, 2016: 112).

Bazı insanlar ahlaksal iyiye yönelmenin yolunu güzel olana ilgi duyma olarak düşünmüşlerdir. Yani iyiye yönelme doğal bir eğilimle, ahlaksal bir karakterle mümkün olabilir de denilebilir. Bu yanlış bir saptamadır. Bu konuda kendini otorite olarak gören kişiler içinde durum aynıdır. Deneyim sahibi bu kişilerin, toplumsal dayatma sonucu oluşan beğeni duygularına sahip insanlardan farkı yoktur. Bir doğal iç eğilim güzel duygusu için bağlayıcıdır. Ahlaksal bir çıkar ve salt bir çıkardan bağımsızdır. Güzel sanata olan ilgi ahlaksal iyiyle ilgili değildir. Böyle bir şey üzerine düşünmek bile boş bir uğraştır. Ancak doğanın güzelliğine ilgi duymanın iyi bir ruh ile ilgisi vardır. Bu ilgi ahlaksal duyuya işaret

eder. Eğer özgür irade ve bilinç varsa. Bir kişinin doğadan entelektüel çıkar sağlaması; doğadaki şeylere hayran kalması, sevgi duyması ve kar ve zarar ilişkisi içine girmeden yönelmesiyle olur. Doğadaki şeylerin sadece görünüşleri ve varoluşları ile ilgilidir ve onlardan haz duyar. Bir ereksellik çerçevesinde bir arada değildir. Doğadaki şeylerin benzerleri ve yapıları için aynı şey geçerli değildir. Kişi onlardan tümüyle bir çıkar sağlama peşine düşecektir. Doğadaki şeylere duyulan ilgi dolaysızdır ve yalnızca onlara duyulur. Bu ilgiye görü ve derin düşünmede eşlik etmelidir. Görüldüğü gibi doğa güzelliği sanat güzelliğinden üstün tutulur çünkü hem tüm insanların üzerinde anlaşabileceği incelti miş düşünme yolları ve bütünlük sağlayan yapısı vardır hem de biçimsel olarak daha öndedir. Gösteriş seven ve toplumsal hazlardan beslenen bir kişinin sanat ve doğadan uzak olması beklenir. Yine de doğadaki güzele yönelirse iyi bir ruhu olduğunu düşünebiliriz. Estetik yargı yetisi biçimleri yargılar ve bundan haz duyar. Bu haz duygusuna beğeni denir. Entelektüel yargı yetisi ise biçimler üzerine apriori hoşlanma ilkesinin belirler. Bu önemli bir iş tir. Fakat bu iş in içindeki duyguya ahlaksal duygu denir (Kant, 2016: 113).

Anlama yetisi doğa güzelliği üzerine düşünürken tamamen nesnel davranamaz. Bu güzele karşı bir ilgi söz konusu olacaktır. Bu ilgi ise ahlaksal ilgiye benzerdir. Törel iyiye olan ilgiden doğar. Doğal güzellik ile ilgilenen kişinin aslında ahlaksal iyiye de yatkınlığı vardır diyebiliriz: Güzele yönelik ilgi ortak bir ilgi değildir. Sadece iyiye doğru düşünen ve duyarlı kişilere özgüdür. Bu kişiler çıkarsız bir hoşlanma duygusu ile apriori bir beğeni yargısı ortaya koyarlar. Doğadaki güzel ve sanattaki güzel aynı değildir. Sanatsal güzel doğadan öykündükleriyle doğa güzelliğiyle aynı etkiyi yaratacak şeyler üretir. Yani hoşlanmamıza yönelik, amaç olan bir sanattır. Dolaysız beğeniye seslenen dolaylı bir çıkardır. Bir ereğe hizmet eder. Bizdeki dolaysızlığı belirleyen ahlaksal karakterdir (Kant, 2016: 114).

Doğadaki güzelin çekiciliği, farklı ışık ve seslerden kaynaklanır. Bu hem duysal duyu hem de duyunun değişkenliği üzerine derin düşünme sağlayan duyumlardır. Doğayı bize belki de olduğunun da fazlasını aktaran duyumlardır. Bir çiçeğe baktığımız anda anlığımız, yücelik, yüreklilik, açık sözlülük, arkadaşlık, alçakgönüllülük, dayanıklılık, şefkat gibi suçsuzluk idealarına da yönelir ve baktığımız şey eğer yalnızca bir sanat ise aynı hislerimiz devam etmez, aniden söner. Bütün sanatçıların övdüğü doğadaki güzelliklerden başka bir şey değildir. Doğanın güzellikleri olmadığında sanat doğadan öykündükleri ile aynı hoşlanmayı sağlamaya çalışır ama gerçeklik karşısında pek şansı yoktur (Kant, 2016:

115).

Sanat öncelikle özgür olarak, ussal ve özgün olan bir üretme işidir. Doğada gördüğümüz bir üründe usa uygunluk yoktur. İçinde bir düşünme eylemi yoktur ve eğer sanat olduğunu söylersek bir yaratıcıya ihtiyaç duyarız. Edimsellik ve tasarımın görüldüğü bir yerde sanat ararız. Bir şeyi doğadan ayrı tuttuğumuz yerde bir insana ihtiyaç duyarız. Akılsal olması sanatı doğadan ayırır. Bir şeyin bilgisine sahip olmak da sanata aittir. Ancak sanat bir bilim değildir. Sanat zanaat da değildir. Sanatın en önemli özelliklerinden biri özgür olmasıdır, zanaat özgür değildir. Bir ücrete tabidir. Sanatta keyfilik vardır. Hoş bir uğraştır. Zanaat ise emek isteyen ortaya koyduğu ürün hoş olsa da kendisi hoş olmayan bir uğraştır. Sanat yapan özgür bir tindir. Kısıtlamalara, zorlamalara tabi olamaz. Sanatı zevkli bir uğraş olarak rahat bırakmak gerekir (Kant, 2016: 116).

Güzelin bilimi yoktur fakat güzel sanatlar vardır. Bilim olsaydı bir tanıtlamaya tabi olurdu ve yargısı da bilimsel bir yargı olurdu. Eğer bir sanat; nesneyi edimsel kılmak için eylemde bulunuyorsa mekanik bir sanattır. Haz duygusuna ulaşmak amaçlanıyorsa estetik yani hoş ya da güzel sanattır. Tasarım ve duyuların birlikteliğinden gelen bir haz ise hoş, bu birlikteliğe bilgi sağlıyorsa güzel sanattır. Hoş sanat, yarar amacı güder, çekicidir. Güzel sanat ise, tasarım bir sanattır. Toplumsal iletişime dayanır, akılsaldır. Ölçüt olarak kendine yargı yetisini alır. Güzel sanat ile ilgisinde sanat ve doğa ayrımı iyi yapılmalı, bizim ilgilendiğimiz sanat olduğu bilinmelidir. Sanatın özgürlüğünden alınan haz önemlidir. Evrensel iletilebilir bir hazdır. Sanat bize doğayı yansıttığı ölçüde güzel gelir. Güzel sanatın ürününde erekselliğe bakılmaksızın, güzel sanat doğa gibi görülmelidir (Kant, 2016: 117).

“ İster doğa güzelliği, isterse sanat güzelliği söz konusu olsun, genel olarak diyebiliriz ki, salt yargılamada haz veren güzeldir(duyunun duyumunda değil, ne de bir kavram yoluyla). Şimdi, sanatın her zaman bir şey üretme gibi belirli bir amacı vardır. Ama bu bir şey yalnızca eşliğinde haz olması gereken duyum (salt öznel bir şey) olsaydı, o zaman bu ürün, yargılama ediminde, ancak duyusal duygu aracılığıyla haz verirdi. Eğer amaç belirli bir nesnenin üretimine yönelik olsaydı, o zaman ona sanat yoluyla erişilseydi, nesne yalnızca kavramlar yoluyla haz verirdi. Ama her iki durumda da sanat salt yargılamada haz vermez, güzel sanat olarak değil ama mekanik sanat olarak haz verirdi.” (Kant, 2016: 119).

Sanat doğadan yola çıkan bir yaratma eylemidir. Doğa ile sanatın ayrıldığı noktada sanatçı vardır. Sanatçının yeteneği onda doğuştan vardır. Yani sanatçının sahip olduğu yeteneğe deha da denilebilir. Bu deha sanatın kurallarını belirler. Bütün güzel sanatlar dehanın sanatları olarak ele alınmalıdır. Dehanın belirlediği kurallara göre bir şeye sanatsal diyebiliriz. Güzel sanatların yapısı bu kuralların başka türlü oluşturulmasına izin vermez. Bunu kendinde yapamayacağına göre, bu ancak deha ile mümkündür. Dehanın kendisi özgün olduğu için verili kuralları benimsemez, kendi kural koyar. Özgün olmasından dolayı başkalarından etkilenmemeli, kendisi etkilemelidir. Sanatçı dehaya nasıl sahip olduğunu bilmez. Bu nedenle başkalarına da öğüt veremez. Doğa güzel sanata ulaşmak için, deha aracılığıyla sanata kural koyar (Kant, 2016: 120).

Kendi ürettiği düşünce ile başka düşünceleri sentezlemek ile sırf başkalarından bir şeyler öğrenmek özgünlük açısından benzerdir. Sanat öğrenilebilir değildir, sanatçı nasıl ürettiği sorulduğunda bilemediği için bunu açıklayamaz. Sanatın belirli sınırları vardır. Bu sınırlar daha önce keşfedilmiş sınırlardır ve başka bir deha çıkana kadar, daha ileri taşınmaz bu sınırlar. Deha tarafından koyulan sanatın kuralları; formülü olan kurallar değildir. Kavramlara göre belirlenmez. Üründen bakıp görebiliriz, kurallarını. Sanat kendini güzel sanat modelleri ile devamlı kılar. Bu modeller sanatın, eski, ölü, bilginlik dilleridir. Mekanik sanat ve güzel sanat birbirinden ayrı şeyler olsa da güzel sanat kavranabilen ve izlenilebilen bir şey olmayı da özsel bir koşul olarak benimseyecektir. Sanatın da bir rastlantıdan ibaret olmamak için ereğe, erek içinde kurallara ihtiyacı vardır. Deha eğer akademik olarak eğitilmezse, araştırma gerektiren şeyler üzerine yorum yaptığında gülünç bulunur. Gerçekten deha olup olmadığı anlaşılmaz (Kant, 2016: 122).

“ Sanata kural verenin doğa vergisi olması gerektiğine göre, bu ne tür bir kuraldır? Bir formüle indirgenip yönerge olarak hizmet edemez; çünkü o zaman güzel üzerine yargı kavramlara göre belirlenebilir olacaktır; kural, yapılandan, üründen çıkarılmalıdır. Ürün ki başkaları onu eşleme için değil ama öykünme için örnek olarak kullanarak onda kendi yeteneklerini deneyebilirler. Bunun nasıl olanaklı olduğunu açıklamak güçtür. Sanatçının ideaları çiraklarında eğer döğe onları ansal yetilerin benzer bir orantısı ile donatmışsa benzer ideaları uyarır. Buna göre güzel sanat modelleri bu ideaları gelecek kuşaklara iletmenin biricik araçlarıdır. Bu salt betimleme yoluyla olamaz ve bu sanatlarda da yalnızca eski, ölü ve şimdi salt bilginlik dili olarak saklanan modeller klasik olabilirler.” (Kant, 2016: 121).

Güzel olanı yargılamak için beğeni, güzel sanat üretmek için deha gereklidir. Ürün üzerine yargılara varmak beğenin işidir. Doğadaki güzellik, kendiliğindedir. Sanatsal güzellik ise bir tasarımdır. Doğa güzelliği eleştirilemez. Sanatsal güzellik eleştirilir. Doğadaki güzelliklerin değerlendirilmesinde nesnel ereksellik dikkate alındığı koşulda yargı artık estetik beğeni yargısı olamaz. Bir insanın güzelliğinden bahsedildiğinde bu nesnel bir güzellik olarak düşünülmemelidir. Biçimin ötesine gidilmelidir. Sanatın en önemli özelliklerinden biri de doğa da olup, hoşumuza gitmeyen şeyleri, sanatsal olarak sergileyebilir ve estetik bir hoşlanma sağlayabilir. Güzel sanatta ürüne biçim vermek için beğeni gerekir. Sanatçının da biçim vermek için çok aşamadan geçmesi gerekir. Biçim anlık bir karar verme değil, rastgele değildir. Bir eleme yapmak, iyi olanı seçmek ve yine de mevcut özgürlüğü korumayı başarabilmektir. Sanata düşen görev fazladır. Beğeni ise bir yargılama yetisi olduğu için yeri doğa güzellikleridir. Sanat eserinde deha, doğa güzelliklerinde ise beğeni buluruz (Kant, 2016: 123).

Bir sanat eserine bakıp onun ruhsuz olduğunu söyleyebiliriz. Bunun beğeni ile bir ilgisi yoktur. Aynı şey insan güzelliği içinde geçerlidir. Bir insan için güzel ama ruhsuz deriz. Kant'ın tanımıyla, “ *Ruh, estetik imgelemden, anlaktaki dirimli ilkedir.* “ Bu ilke yetileri harekete geçiren şeydir ve doğrudan estetik ideaları sergilemektir. Belirli düşünceler, başka düşüncelerin de yolunu açar, bu yüzden pek anlaşılmasa da, akıl idealarının karşısında duran bir şeydir. Görü kavramının tek başına karşılık geldiği bir şey değildir (Kant, 2016: 124).

İmgelem yetisi güçlü bir yetidir. Deneyimlenenin sıradanlığına göre daha eğlencelidir. Deneyimi de şekillendirdiğimiz yer yine imgelemdir. Çağrışımsal düşünme ile alabildiğine geniş ve özgür, doğaüstünde tasarımlar üretilir. Bu tasarımlara idealarda denebilir. Bu tasarımlar adeta aklın kavramlarının sergilenişi gibi olmalıdır. İç görüleri hiçbir kavram karşılamaz. Sanat eseri üzerinde imgelem yetisi; doğanın sınırların ötesine geçerek tamamlanmış ve duyulara seslenen bir tasarıma girer. Bu sanatçının yeteneğidir. İmgelem yetisi yaratıcıdır. Tasarım yoluyla ortaya yeni düşünceler koyar. Var olan şeyler ile yaratılışın görkemli kavramlarını bir araya getirip, ortaya sadece düşünsel olan kavramlar çıkarır (Kant, 2016: 125).

Güzel sanatın bütün türleri için bu durum geçerlidir. Özellikle sanatsal anlatımlar örneğin şiir ve hitabet gibi sanatlar normal anlatıma göre daha az sözle daha çok şey

anlatırlar ve daha fazlasını düşünüp, düşündürürler. Bu adeta dili, ruh ile birleştirme işidir. Buradan yola çıkarak diyebiliriz ki; anlama yetisi ve imgelem yetisi dehayı oluşturur. Dehanın oluşturduğu iki şeyin birlikteliği üstün bir birlikteliktir ve bilimden öndedir. Verili ideaları yoktur. Kendisi idealar anlatısında bulunur. Olmayan bir şeyi üretip, anlatıp, evrensel iletebilir kılmak ancak ruh olarak adlandırdığımız şeye özgü olabilir. İmgelemin ürettiklerinin kaybolup gitmemesi için, anlama yetisiyle birleşmesi gereklidir. Deha sanat için yetenektir, bilim için değildir. Anlama yetisi ve imgelem yetisinin birlikteliğini ereksel olarak varsayarak, üretilen kavramların sergilenişini, görünün, tasarımlarını varsaymış olur.(Hünler, 2011: 420) Bu ereksel varsayım kavramın anlatımında gereklidir. Anlama yetisi ve imgelem yetisi arasında öyle bir uyum vardır ki bunu bilimle ve mekanik öykünmeyle değil, ancak öznenin doğasıyla açıklayabiliriz. Dehanın yapısını oluşturan öznenin doğal becerisi tamamen özgündür. Deha nadir rastlandığı için doğanın gözdesidir. Daha sonra gelen iyi kafalar için örnektir. Doğa kuralları iyi kafalara deha yoluyla vermiştir. Fakat bunlar örnekleri iyi kullanamazlarsa, ortaya düzgün şeyler çıkmaz. Bu yüzden öykünme yolu değil, bu örneklerden deha durumunda yararlanmak daha doğru olacaktır. Tavırcılık da yine özgünlüğe öykünmedir ama öykünmecilerden farkı, başarılı olabilmeleri, düşüncelerini derli toplu ortaya koyabilmeleridir. Bunu bir tarza ya da yönteme göre, duygulardan ya da ilkelerden yola çıkarak yapar. Duygulardan dolayı ve bir tarzı olarak ortaya konan güzel sanatın içine girer. Eğer ilkelerden yola çıkıyorsa, bu sanat ürünleri ideaya uygun olmadığı için tavırcı diye adlandırılır (Kant, 2016: 128).

“ Beğeni, genel olarak yargı yetisi gibi, dehanın disiplindir (ya da terbiyesi); onun kanatlarını kırpar ve onu uygarlaştırır ya da cilalar ama aynı zamanda ona ereksel kalabilmek için kendini nereye dek ve ne denli genişletebileceği konusunda yol gösterir; ve düşünceler bolluğuna duruluk ve düzen getirirken, ideaları dayanıklı kılar, onları sürekli ve evrensel bir onaya, başkaları tarafından izlemeye ve her zaman ilerlemekte olan bir kültüre yetenekli yapar. Öyleyse eğer bir üründe bu iki özelliğin çatışmalarında bir şeyden özveride bulunmak gerekirse, bu daha çok deha yanından olmalıdır ve güzel sanatın şeylerinde kararını kendi ilkelerine veren yargı yetisi anlağa zararlı olacak bir şeye izin vermektense, imgelem yetisinin özgürlüğünden ve varsıllığından öz veride bulunur. Öyleyse güzel sanat için imgelem yetisi, anlayış, ruh ve beğeni gereklidir.” (Kant, 2016: 129).

İmgelem yetisi mi yargı yetisi mi güzel sanatlar için daha önemlidir? Yargı yetisi güzel sanatın sınırlarını çizer ve imgelem ile anlama yetisini uyumlu kılında yine yargı

yetisidir. Beğeni ve deha alakasız değildir. Beğeni deha disiplindir. Dehayı dizginleyen, ehlileştiren ve aynı zamanda yol gösteren beğenidir. Deha evrensel onayını da yine beğeni ile sağlar. Güzel sanat, deha, beğeni, anlak ve imgelem yetisinin hepsine birlikte ihtiyaç duyar. Güzellik estetik ideaların anlatılışdır. Güzel sanatta kavramlar, güzel doğada ise görü üzerine düşünme, ideaların vesilesidir. Nesnenin ne olması gerektiğinin ötesinde, ideanın ne olduğunu anlatan nesnedir. (Kant, 2016: 129).

Güzel sanatlar, insanların sadece konuşarak değil, duysal olarak da iletişim kurabilmesinin olanağıdır. Anlatım, sözcükler, tavırlar ve tondan oluşur. Düşünce, görü ve duyum bir arada bu yolu kullanır. “ *Öyleyse güzel sanatın üç türü vardır: Konuşmacı sanatı, biçimlendirici sanat ve duyumların oyununun sanatı. Bu bölümlenme ikili olarak da düzenlenebilir ve böylece güzel sanat düşüncelerin ya da sezgilerin anlatımı sanatlarına ve bunlar da yine biçimlerine ya da gereçlerine (duyum) göre bölünür.*” (Kant, 2016: 130).

3. BÖLÜM

3. ESTETİK YARGI YETİSİNİN DİYALEKTİĞİ

Kant'ta göre; diyalektik, karşıt savların her ikisinin de akla uygunluğudur. Her iki savda evrensel ve aprioridir. Bir şey temellendirildiğinde, aklın işleyişine uygun hale geldiğinde akıl onu doğru kabul eder. Bu bir yanılsama durumudur. Akıl bu yanılsamaya sık sık düşer. Fakat Estetik söz konusu olduğunda bir diyalektik birliktelikten söz edilemez, çünkü estetik duyu yargılarının her iki savı da aynı anda mümkün değildir. Beğenin belirli tanımlamalar ve temellendirmelerle sınırlanacak bir yapısı yoktur. Beğeni yargıları üzerindeki görüş ayrılıkları ve bir savda birleşememe durumu bile estetiğin diyalektikten bağımsız olduğunu gösterir. Estetik yargıların evrensel olma çabası da yoktur. Beğeni kavramı üzerinde ortaya atılan diyalektik durumlar, beğeni kavramı ile ilgili değildir. Beğeni üzerinden bir diyalektik durumdan söz edeceksek eğer, bu ancak beğenin ilkelerinin eleştirisinin diyalektiğidir, diyebiliriz. Estetik yargı yetisinin diyalektiğinde araştırılan ise bu beğeni ilkelerinin antinomisinden söz etmek mümkün ise odur. Kant öncelikle bir antinomi durumu tasarlar ve daha sonra bu antinominin nasıl çözüm bulabileceğini gösterir.

3.1. Beğeni Antinomisinin Tasarımı ve Çözümü

Kant beğeni antinomisinin tasarımını yapmaya beğeni üzerine söylenen sözlerden, varsayımlardan başlar.

1) Herkesin kendi beğenisi vardır.

Bu, belirleyici zemine özneyi koyan bir yargıdır. Bu yargı ile öznenin başkasının onayına ihtiyacı yoktur.

2) Beğeni üzerine tartışılmaz.

Bu yargının belirleyici zemini nesnedir ama kavramlar ile açıklanamaz. Yargı üzerine hiçbir tanıtlama yapılamaz ama çekişme olanaklıdır. Çekişme kavramlara göre bir tanıtlama zemini oluşturmayı amaçlamaz. Öyleyse ikinci varsayımı değiştirip yolumuza bir başka varsayımla devam edebiliriz.

3) Beğeni üzerine çekişme olabilir.

Çekişme karşıtların birbiri ile uzlaşmalarına dair bir umuda dayanır ve yargıyı yalnızca kişisel geçerliliği olan zeminden öznel olmayan zemine taşır. ‘Herkesin kendi beğenisi vardır.’ yargısına karşıttır.

1) “ *Sav: beğeni yargısı kavramlar üzerine dayanmaz; yoksa üzerinde tartışmaya (tanıtlamalar yoluyla karara) izin verir.*”

2) “*Karşısav: beğeni yargısı kavramlar üzerine dayanır; çünkü yoksa, türlülüğüne karşın, üzerinde çekişmek (başkalarının bu yargıya zorunlu onayları için istemde bulunmak) bile söz konusu olamaz.*” (Kant, 2016: 142).

Kant’ta göre bir beğeni yargısı ortaya koymak için kavrama ihtiyaç vardır ama beğeni yargısının yöneldiği nesne ile ilgili hiçbir tanıtlama yapılamaz, çünkü bir bilgi söz konusu değildir. Beğeni yargısı duyu nesnelere ile ilgilidir, anlama yetisi ile belirlenemez. Beğeni yargısı bilgi yargısı değildir ama bir kavram ile ilgisinde ortaya konulduğu için genel geçer olur. İnsanlar için genel geçerliği belirleyen zemin duyulur üstüne dair kavramlarda yatar.

“ *Beğeni yargısı herhangi bir kavram ile bağıntılı olmalıdır; çünkü yoksa saltık olarak herkes için zorunlu geçerlik isteminde bulunamayacaktır. Ama tam bu nedenle bir kavramdan tanıtlanabilir olması gerekmez, çünkü bir kavram ya belirlenebilir, ya da kendinde belirlenimsiz ve aynı zamanda belirlenemez olabilir. Anlak kavramları birinci türdendir ve duysal sezginin onlara karşılık düşebilen yüklemeleri yoluyla belirlenebilirler; ama duyulur üstünün aşkınsal us kavramı, tüm o sezginin temelinde yatan ve öyleyse kuramsal olarak daha öte belirlenemeyen bu kavram ikinci türdendir.*” (Kant, 2016: 144).

Antinomi sav ve karşısav aynı ölçüde temellendirilebilir ve akla uygun olduğunda oluşur. Savlar akılla çelişmezler ama birbirleri ile çelişirler. Bu durumda antinominin çözülmesi için sav ve karşısavın birbirinin karşısında değil, yanında olması, aynı bağlamda bulunması gerekir. Kavramların olanağını açıklamak insan için zor bir uğraş olsa da. Bu çelişkiyi ortadan kaldırmak insan aklı için gereklidir ve kaçınılmazdır.

Bir yargının genel geçerliliğini belirleyen kavram, her iki savda da aynıdır. Savlarda farklı olan, karşıt olan yüklemelerdir. Söylem farkı ile bu çelişkiyi ortadan kaldırabiliriz.

1) Sav: beğeni yargısı belirli kavramlar üzerine kurulmaz

2) Karşısav: beğeni yargısı bir kavram üzerine kurulur ama belirsiz bir kavram üzerine kurulur.

İki savı bu şekilde dile getirirsek ortada bir çelişki kalmaz. Zaten çelişkiyi ortadan kaldırmaktan başka bir şey de yapılamaz. Beğeni yargısı üzerinde yapılabilecekler sınırlıdır. Bir tanıtlama, sınama sağlayacak nesnel bir ilke ortaya koymak olanaksızdır. Böyle bir yargı beğeni yargısı olmayacaktır. Beğeni yargısının üzerine kurulduğu öznel ilke, hiçbir tanıtlama yoluyla daha açık kılınamaz (Kant, 2016: 145).

Burada uzlaştırılmaya çalışılan savların oluşturduğu antinomi; beğeni yargısının, estetik yargı yetisinin belirlediği doğruyu esas alır. Çelişme durumu ancak iki sav da estetik yargı yetisine göre doğru olduğunda uzlaşabilirler. Beğenin belirlenim zemini, doğru yerine, hoşluk veya eksiksizlik ilkesi olursa, bundan bir antinomi daha oluşur. O zaman uzlaşma sağlamak için ancak iki savında yanlış olduğunun kanıtlanması ve temeldeki kavramın sav ile çeliştiğinin gösterilmesi gerekir. Buradan da görülebileceği gibi antinomiler bizi istence karşı duyulur üstüne gitmeye iter, çünkü antinomilerin akla uygun olması için tek yol budur (Kant, 2016: 145).

Akılda her şey yerli yerindedir. Duyu malzemeleri aklın kategorilerinden geçer ve zihindeki yerini alır. Bazı durumlarda aklın işleyişine ters düşmeyen ama akla uygun olmayan şeyler de duyumsarız. Böyle durumlarda aklın ayırt edebilmesi şarttır. Aşkınsal olan kavramlar anlık kavramlarından nasıl ayırt edilecek? İdealar bilgi söz konusu olmadıkça nesnelere ilişkilendirilirler. Nesneye ilişkin bir bilgi vermezler ve sadece aklın ideaları olarak dile gelirler. Anlama yetisi kavramları içkin kavramlardır. Her durumda yeterli bir deneyim sağlarlar. Aklın ideaları ise aşkındır. Estetik idea bir görüdür ve bilgi olamaz. Kavramın bilgisi hiçbir koşulda ortaya konulamaz. Estetik idea ve aklın ideaları bilinebilir değildirler ve tanıtlanamazlar. Sadece belli ilkelere göre üretildikleri varsayılır. Anlama yetisi kavramları tanıtlanabilir, ispatlanabilir ve ilişkin olduğu nesne sezilebilir olmalıdır. Bilgi olmalarının yolu budur (Kant, 2016: 146).

“Büyüklik kavramı uzay sezgisinde apriori verilebilir, örneğin bir doğru çizginin vb. büyüklüğü gibi; neden kavramı ise içine işlenemezlikte, cisimlerin çarpışmasında vb. dolayısıyla ikisi de görgül sezgi yoluyla doğrulanabilir, düşünceleri bir örnekte

gösterilebilir ve bu olabilmelidir, tersi durumda düşüncenin boş olup olmadığından, nesneden yoksun olup olmadığından pekin olamayız.” (Kant, 2016: 146).

Mantıkta önermeler konusunda ispatlamalardan yararlanılsa da, felsefe ispatlama yapamaz. Amacımız bir şeyin ispatını yapma değilse, görümüzdeki kavram *apriori* ise bu görümüzün tasarımıdır. Ancak görü empirikse, nesnesi gösterilebilir olmalıdır. Aklın ideasında kavramın bilinmemesi ve estetik ideada anlama yetisi kavramlarının tasarımılanan nesneyi uymaması benzerdir. Estetik ideada empirik olmayan tasarım ile imgelem yetisinde açıklanamayan kavram aynı şeydir ve aklın ideaları gibi estetik idealarında kendi ilkeleri olmalıdır. Aklın idealarının nesnel, estetik idealarında öznel ilkeleri olmalıdır (Kant, 2016: 146).

Deha bir estetik idealar yetisidir ve sanatın kurallarını veren önceden düşünülmüş bir erek değil doğadır. Güzel kavramlara göre değil imgelem yetisi ve kavramlar yetisinin anlaştığı yeredir. Güzelin sanatta herkese haz vermek zorunda olması bir kurala ve yönergeye dayanamaz. Bir ölçüt varsa bu ancak öznde doğa olandır ve hiçbir ölçüt onu bir kurala bir kavrama sığdıramaz. Güzel ile ilgisinde tüm yetiler uyumludur ve bu uyum doğamızdaki erektir. Güzelin öznel olmasına rağmen evrensel olması böyle olanaklıdır (Kant, 2016: 147).

Beğeni ilkesi *aposteriori* yargılarda bulunur ya da *apriori* kabul edilir. *Aposteriori* durumunda görgücülük *apriori* durumunda akılcılık olacaktır. İlk durumda hoşlanmanın nesnesi hoş olan ikinci durumda ise iyi olandır. Beğeni yargısının akılcılığı realizm ya da idealizmin akılcılığıdır. Bu akılcılık nesnel olarak düşünülen değildir ve nesnenin eksikliği ile ilişkilendirilemez. Bir ilişki kurulacaksa, öznenin öznel ilkeleri ile anlaşması durumu ile kurulabilir. Beğeni yargısının, realizmi ve idealizmi arasına bir sınır koymaya girişirsek, ya doğanın yargı yetimiz ile uyumlu bir ereği ya da doğa ve onun tikel yasalara göre bir ereği olmadan kendiliğinden ereksel bir uyumu söz konusudur. Güzeli temellendirmek için imgelem yetimizin bir ereğinin olması gerektiğini varsayabiliriz. Doğada güzel olan her şeyin estetik erekselliği vardır. Doğadaki uyumu, estetik yargı yetimize yönelik edimsel erikle açıklayabiliriz (Kant, 2016: 149).

Güzeli ortaya koymaktaki ölçü *apriori* olması, doğadaki güzelliğin erekliliği ilkesinin açıklama zemini olmamasına neden olur. Bir açıklama zemini söz konusu olduğunda bu alanda öznel bir yargı olanaksız olacaktır. Bir şey doğadan öğrendiğimiz

kadar güzel olacak ve beğeni yargısı kavramları empirik olmak zorunda olacaktır çünkü doğayı nasıl anladığımızla ilgilenilecektir. Doğadaki biçimler hoşlanmak için varsa eğer, doğanın erekliliği nesnel olacaktır. Doğadaki ürünleri yargılamada iç ereksellik ya da doğadaki ilişkileri algılama özelliği doğanın erekselliğinden olamaz. Böyle bir yargı öznel olamaz ve özgürlükten söz edilemez (Kant, 2016: 150).

Güzel sanat ve güzel doğa estetik bir realizmin duyulur olmaması yönünden ortaktır. Güzel sanatta bu daha net görülür. Hoşlanma belirli ereklerin bilinmesine bağlı değildir. Güzel sanat aklın ve bilimin değil dehanın bir ürünüdür. Güzel sanat kurallarını estetik idealardan almalı ve öznel olmalıdır. Beğeni yargısının olanağı ise ancak *apriori* geçerlik altında açıklanabilir (Kant, 2016: 151).

Kavramlar olgusal mı değil mi bilmek için görümlere ihtiyaç vardır. Kavramlar görgül ise görümler örneklerdir. Aklın kavramlarına iseler şemalar denir. Nesnel bir doğrulama söz konusu olduğunda görü söz konusu değildir. O zaman duyusallaştırma için sergileme iki türlü yapılır. İlk olarak şematik; kavramın doğrudan sergileniştir. Bu sergileniş ispatlama yoluyla yapılır. İkinci olarak simgeseldir. Simgeler dolaylı sergilenişi kapsarlar. Sergileniş yöntemi benzetmedir. Benzetme, kavramları nesneye duyusal bir görünüm nesnesine uygular daha sonra bütünlükle başka nesneye uygular. Bu iki sergileme yolundan daha elverişli olan simgesel sergilemedir. Doğrudan bir görüye değil, görü nesnesi üzerine düşünme ile görünümün doğrudan karşılamayacağı kavrama aktarma yoluyla ortaya konulan bu tasarımlara bilgi diyemeyiz (Kant, 2016: 153).

“ Kavramlarımızın olgusallığını doğrulamak için her zaman sezgiler gereklidir. Eğer kavramlar görgül ise; sezgilere örnekler denir. Eğer arı anlık kavramları iseler, sezilere şemalar denir. Eğer us kavramlarının, ideaların nesnel olgusallıklarını kuramsal bilgiden yana doğrulamayı istersek, o zaman olanaksız bir şeyi istemiş oluruz, çünkü saltık olarak bunlar için yeterli hiçbir sezgi verilemez.” (Kant, 2016: 152).

Beğenin eleştirisi ve bilimin eleştirisi aynı şeyler değildir. Eleştirinin bilim üzerine uygulanması ile beğeni üzerine uygulanması aynı şekilde gerçekleştirilemez. Güzel söz konusu olduğunda bir bilimden söz edilemez. Güzelin bilimi olamaz. Beğeni yargılarının belirleyen ilkeleri yoktur. Sanatlarda bilimsellikten söz edilebilir. Sanatın olmazsa olmaz ögesi güzeldir. Sanat ve güzel aynı şey değildir. Güzel, sanatın sadece bir tarzıdır. Usta öğrenciye neyi nasıl yapacağını gösterir ve geri çekilir. Gerekli oldukça hatırlatma yapar.

Bu anlatılar öğrenciyi belli sınırlar içinde tutmaya yarar. Sanatı olanaklı kılar ve bu şekilde dehasını ürüne aktararak özgür bağımsız bir ürün ortaya koyar (Kant, 2016: 155).

Güzel sanatlar, eksiksizlik kavramının en yüksek derecesindedir. Bu derecenin belirlenimi yönergelerle değil aklın yetilerinin ön-bilgileri ile olur. Bunun en büyük nedeni ise insanın kendini diğer insanlara tümüyle ifade edebilmesi ve duygudaşıklıkta evrenselliği yakalamasıdır. İnsanın hayvani yanından çok ötede bir ürün ortaya koymasındır. İnsanı hayvandan ayıran bir uğraştır. Sanat ile birlikte sıradan insanın üstünde başka bir topluluk oluşturulur. İnsan toplumsal hayata geçerken özgürlük ve güç arasında zor bir seçim yapmıştır. Zamanla oturan toplumsal düzende insanlar arası etkileşim sanatın bulunması yol açmıştır. Böylece insan daha ince daha geniş sınırlarda düşünen, özgün ve uyumlu olmanın olanağını keşfetmiştir. Doğa içinde bir denge noktası bir orta nokta bulmuşlar ve insan duygularının, beğenilerinin bu kuralsız ve ölçsüz yapısında denge kurabilmiştir. Daha sonra ki insanların doğa ile denge kurması zor olacaktır. Doğadan gitgide daha da uzaklaşacaklar ve örnek alacakları hiçbir şey olmayacaktır. Beğeni ideaları yargılama yetisidir. Fakat kişisel değil, tüm insanlık içindir. Üstelik haz da buna dahildir. Bu demek oluyor ki beğeni ideaların ve ahlaksal duygunun geliştiği yerdir. Beğeni ve duyarlık bir araya gelirse ortaya değişmez bir biçim çıkar (Kant, 2016: 156).

Beğeni kavramı doğru anlaşılması gereken bir kavramdır, beğeni üzerine söyledikleri ile Kant, tüm felsefesi hakkında da ipuçları vermektedir. Kant, diyalektiği beğeni kavramı üzerinden bir çözüme kavuşturmuş ve bize diyalektik yanlısamanın nasıl aşılacağına dair bir yöntem vermiştir. Aklın çatışkıya neden olan karşı önermeleri beğeni de olduğu gibi yan yana yazılıp okunacaktır. Kant'ın kullandığı yöntemle antinomiler çözüme kavuşturulmaya çalışılacaktır.

Aklın Birinci Antinomisinin Çözümü

“Sav: Evrenin zamanda bir başlangıcı vardır ve uzay açısından da sınırlar içine kapalıdır.” “Karşısav: evrenin hiçbir başlangıcı ve uzayda hiçbir sınırı yoktur, tersine zaman açısından olduğu gibi uzay açısından da sonsuzdur.”

Evrenin bir başlangıcı vardır ama bu başlangıç zamansal değildir. Bir şeyin sonsuzluk içerisinde ve belirli bir yapıda olması onun sınırlı olduğu anlamını taşımaz. Her tür sonsuzluk kendi içerisinde başka sonsuzluklar içerebilir. Sonsuzluk içerisinde başka

sonsuzluklar mümkündür. Sayıları ele alırsak, her rakam arasında bir sonsuzluk vardır ve diğer yandan sınırlar içerisindedir ve diyebiliriz ki sayılar sınırlar arasında sonsuzdurlar. Evrenin başlangıcını uzayda bir nokta olarak düşünmez belirsiz bir başlangıç olarak ele alırsak çelişki ortadan kalkar. Çelişkiye neden olan şey dizgesel bir evren tasarımı yapmaktır.

3.3. Aklın İkinci Antinomisinin Çözümü

“Sav: Evrendeki her bir bileşik töz yalın parçalardan oluşur ve hiçbir yerde yalın olandan ya da bundan bileşmiş olandan başka hiçbir şey var olamaz.” “Karşısav: Evrende hiçbir bileşik şey yalın parçalardan oluşmaz ve genel olarak evrende yalın hiçbir şey yoktur.”

Parçalardan oluşan şey bileşik tözdür. Bileşik olan parçaları ile değil bütünlüğüyle anlam kazanır. Parçalara tek tek adlar verilmez. Parçaların oluşturduğu bütün ele alındığında ancak onu bileşik olarak gördüğümüzde anlamlandırabiliriz. Yalın şey anlamını ve varlığını ancak bileşik olanda kazanır. Bir şeyin bütünlüğünde bir anlam ifade ediyor oluşu onun yalın ve anlamsız parçalara ayrılıyor oluşunu engellemez.

3.4. Aklın Üçüncü Antinomisinin Çözümü

“Sav: Doğa yasalarına göre nedensellik kendisinden evrenin görüngülerinin tümüyle türetildiği biricik nedensellik değildir. Bu görüngüleri açıklamak için bir de özgürlük yoluyla nedenselliği varsaymak zorunludur.” “Karşısav: Hiçbir özgürlük yoktur, tersine evrendeki her şey yalnızca doğa yasalarına göre olur.”

Bir doğa yasası vardır ve bu doğa yasasının işleyişi üzerine bir sav ortaya koyulur. Nedenselliğin bir doğa yasası olarak ele alınmasında ve nedenselliğin bir özgürlük yoluyla işlediğini varsaymak iki sav arasında bir çelişki yaratmaz. Özgürlüğün varsayılması gereken bir şey olması da özgürlüğün yok olmasıyla bir çelişki yaratmaz. Bir bilgi ortaya koyarken varsayımlardan yola çıkabiliriz. Varsayımımızın gerçekliğe ulaşması her zaman için zorunlu bir koşul değildir

3.5. Aklın Dördüncü Antinomisinin Çözümü

“Sav: evrene öyle bir şey aittir ki, onun parçası ya da nedeni olarak, saltık olarak zorunlu bir varlıktır.” “Karşısav: Ne evrende ne de evrenin dışında onun nedeni olarak

saltık olarak zorunlu hiçbir varlık vardır.”

Evrene ilişkin, nedeni olan zorunlu bir varlık tasarımılayabiliriz. Ancak bu zorunlu varlığı gözlemlenemeyebilir. Evrende yer kaplamaz ama evreni kavramamıza yardımcı olur. Zorunlu varlığın yeri evrene ilişkin tasarımlardır. Evrenin kendisinde gözlemlenen zorunlu bir varlıktan söz edilemez. Evrene ilişkin zorunlu varlık tasarımının varlığı da yokluğu da bir çelişki yaratmaz.

Yukarıda dört çatışkıda görüldüğü gibi aklın çatışkıları doğru okumayla ortadan kaldırılabılır. Akıl bir yanılısamaya düşer ve bu yanılısamalar akla çıkar sağlamaya başlar. Yanılısama önüne geçilmedikçe uzar gider ve zamanla akli içinden çıkılmaz bir hale getirir. Kant akli incelediğinde tespit ettiğı tüm bu çatışkıların üzerine gider ve akli bu çatışkılardan kurtarmaya çalışır. Kant'ın eleştirel felsefe sisteminde *Yargı Yetisinin Eleştirisi* üçüncüsüdür ve bitirici durumundadır. Diğer kitaplarında yaptığı tespitlerin bir sonuca bağlanmasıdır diyebiliriz.

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Kant'ta akıl iki ana başlıkta incelenebilir; pratik akıl, teorik akıl. Pratik akıl sosyal yaşam içerisinde insan davranışlarının incelenmesi ile ilgilidir. İnsan, davranışlarına ilkeler koymaya çalışır. Bu ilkeler değişken olmayan, her çağda ve her koşulda geçerli olan ilkelerdir. İnsan nasıl davranmalıdır? Sorusuna aranan cevaplarla ilgilidir. Teorik akıl ise aklın neyi bilebileceği, sınırlarının ne olduğunun incelenmesi ile ilgilidir. Tez içerisinde ele alındığı anlamıyla akıl teorik akıldır. Teorik akıl ve pratik akıl birbirinden tümüyle ayrı şeylerdir. Teorik akıl her zaman için pratik aklın işleyişiyle ilgilidir. Bu iki akı birbirinden ayıran şey ilgili oldukları konular ve sordukları sorulardır.

Teorik akıl sınırları olan bütün insan bilgisinin kaynağı olan akıldır. Teorik akıl Kant'taki anlamıyla saf akıldır. Saf akıl olması demek onun ideler ve deneyim hakkında bilgiler ortaya koyan belirleyici bir akıl olması demektir. Teorik aklın incelenmesi insanın bilme sürecinin de incelenmesi demektir. Bilgi edinme anlama yetisinin duyular aracılığıyla dış dünyadan veriler alması bunu akla sunması ve aklın bu verileri işleyerek bilgiye dönüştürmesi işlemiyle gerçekleşir. Bütün bu işleyiş sırasında aklın yanılsamalara düşmesi olasıdır. (Wood, 2005: 14)

Aklın yanılsamaya düştüğünde yanlış bilgiler ortaya çıkacağı için aklın ve dolayısıyla anlama yetisinin incelenmesi, ortada bir yanılsamaya neden olan bir yanlış işleyiş varsa ortadan kaldırılması gerekmektedir. Kant'ın saf akı ele alırken yapmaya çalıştığı tam da budur. Aklın deneyimden bağımsız olan bilgi edinmede kullandığı apriori ilkeleri vardır. Aklın incelenmesi bu apriori ilkelerin incelenmesi demektir ve anlama yetisinin sağladığı deneyim verileri ile aklın apriori ilkeleri arasında bir bütünlük var mıdır? Bu da inceleme konusudur. Kant bu bütünlüğü bilgi elde edilebilmesi için gerekli görür. Bütünlük olmadığında anlam da olmayacaktır (Kant, 2016: 30).

İnsanın bilgi edinme kaynağı duyulardır. Görüler ve düşünceler akılda işlenir ve bilme süreci akılda tamamlanır. Aklın duyu verilerini işleyebilmesi için gerekli olan ilke ve kavramları vardır. Duyular ile akıl arasındaki bağı kuran ise anlama yetisidir. Anlama yetisi çıkarsama yapma görevindedir ve akla malzeme sağlar. Aklın sahip olduğu ilkeler kavramlar yoluyla bilgi oluştururlar. İlkeler bilginin önkoşulu niteliğindedir. Anlama yetisinin çıkarsama yapması her zaman için hazırlık sürecine ihtiyaç duymaz. Zamanla alışkanlığa dönüşür. Böylece bir bilginin getirisi olan başka bilgiler dolaysız bilinmeye

başlanır.

Aklın kavramları çıkarsama yapılarak elde edilir. Bu haliyle aklın kavramları deneyimle ilgilidir ama deneyim nesnesi değildirler. Bu yönleriyle aklın kavramları aşkınsal idealardır denebilir. Aklın kavramlarını aşkınsal idealar olarak ele aldığımız ve anlama yetisinin kavramlarının da deneyimden gelen veriler olarak bir bütün olarak aldığımızda bu kavramları aklın ilkelerine uygun bir şekilde belirleyebiliriz. Böylece yaptığımız şey aklın tasımıyla yargı oluşturmaktır. Elde edilen yargı ise apriori bir yargıdır. Bu *apriori* yargı evrensel bir yargıdır. Deneyimden gelen veri ile akıl yoluyla elde edilen kavramın uyumlu olması ise bilgiyi oluşturur (Kant, 2016: 227).

Anlama yetisinin kategoriler aracılığıyla yaptığı tasımlar ile aklın kavramlarının sayısı birbirine eşit olacaktır. Eğer anlama yetisinin nesnesi akılda karşılık bulmazsa anlama yetisi işlevsizdir. Saf akıl kavramları nesne ile ilişkili olmadığında aşkınsaldır. Nesne ile ilişkili olmayan akıl kavramları idealardır. İdeanın yeri aklın kendi doğasıdır. İdea aklın zorunlu kavramıdır. Deneyim hiçbir zaman ideayla uyumlu bir malzeme sağlayamaz. İdeaların nesnesine ilişkin bir kavram elde edilemez. İdeaların nesnesine ilişkin kavram yoktur ancak idealara ilişkin kavramlar vardır. Saf aklın kendi kavramları ile zorunlu olarak idealara verilir.

İdealar aklın zorunlu kavramlarıdır. Aklın doğal yapısı gereği üretilirler ve aşkınsaldırlar. İdeaların deneyimle ilişkisi yoktur. Malzemesini deneyimden almazlar ama deneyim nesnelere ilişkin bütünlüğüne ilişkin dile getirilen şeyler idealardır. Bunun nedeni ise tüm nesnelere deneyimlenmesinin mümkün olmamasıdır. Dış dünyaya ilişkin bütün olanaklara ve doğanın erekselliğine ilişkin bir kavramımız yoktur, kavram ancak ideanın kendisine ilişkin olabilir. Aklın kavramları yoluyla idealara ulaşılır. Akıl ideleri üretir. İdeler aklın talep ettiği şeylerdir. İdeaların tek yeri akıldır. Aklın ürettiği idealar, tanrı, ruh ve özgürlük idealardır. Bu ideaların neliği hakkında bilgi dile getirmekte olanaksızdır (Kant, 2016: 236).

Aklın ürettiği idealar kendi sınırlarını aşarsa bunun nedeni diyalektik yanılısamadır. Aklın diyalektik yanılısamaya düşmesinin nedeni, aklın ürettiği idealara nesnel geçerlik yüklemek istemesidir. Bu istem nesnel olmayana, nesnel olanda ortaya koyma çabasına neden olur. Aklın burada yaptığı şey empirik öncül olmadan tasım yapmaktır. Empirik öncülsüz yapılan tasımlara nesnel olgusallığı akıl yükler. Bu aklın bir yanılısamasıdır. Bu

yanılgı aklın içine düşmekten kurtulmadığı bir yanılgıdır ve idealar ile sayıları eşittir.

Aklın kendi sınırları içerisinde bilgi ortaya koyduğunda içkin, kendi sınırlarını aşarak yanılsamalar ortaya koyduğunda aşkın durumdadır. Yanılgı aslında yargı yetisinin yanılgısıdır ve akıl sınırlarının dışına çıkmaya meyillidir. Yanılsamaların nedeni dikkatsizliktir ve yanılsamalar mantıksal yanılgılardır. Yanılgıların ortadan kalkması için yapılması gereken dikkatli olmaktır. Bu dikkat sürekli olmalıdır çünkü yanılsamalar mantığa aykırı değildirler. Diyalektik sürekli olarak aklı çıkmaza sürükler ve bu çıkmaz hiçbir zaman sona ermez. Aklın diyalektik yanılgıya düşmesi metafiziksel sorunlara yol açar. Aklın ürettiği ideler, nesnel karşılığı olmadığı halde nesnel karşılık bulmaya çalışırlar, bu diyalektik yanılsama ise metafizik sorunları beraberinde getirir. Akıl deneyden gelen veriler olmadığında saftır. Kendi yapısı gereği yani kendinde bulundurduğu kavramlar ve ideler bakımından aprioridir. *Apriori* kavramlar bilme yetimizi genişletirler (Kant, 2016: 250).

Anlama yetisi verileri her zaman için sınırlıdır. Tüm evreni deneyimlemek mümkün değildir. Aklın kavramları birbiriyle ilişkilendirilemez bu ilişki ancak talep edilir. Doğadan anlama yetisi aracılığıyla elde edilen görü akıl aracılığıyla bilgiye dönüşür. Doğa ile bilme yetisi arasında apriori bir uyum vardır. Nesneye ilişkin bir ilke söz konusu değildir. Aklın görüşleri bir ilke altına toplama gibi bir amacı yoktur. Anlama yetisi nesneyi tasarımılamak için duyu verilerine ihtiyaç duyar.

Aklın *apriori* kavramları bilmenin sınırlarını genişletir. Bilme yetimizde bulunan *apriori* kavramlar, doğa kavramları ve özgürlük kavramıdır. Anlama yetisinin kaynağı görüşlerdir. Özgürlük kavramının ise görüşte karşılığı yoktur. Akıl kavramları ve anlama yetisi kavramlarını birbirine bağlayan bilme yetisi yargı yetisidir. Yargı yetisi *apriori* ilkeleri kendinde taşır. Bu apriori ilkeler sayesinde doğa kavramları ve özgürlük kavramı arasında bağ kurulabilir. Yargı yetisinin yaptığı iş anlama yetisinden gelen tikel veriler aklın evrensel ilkeleri altına yerleştirmektir. Doğaya ilişkin kurallar koymak yalnız apriori olarak yapılmaz. Bunun yanında akıl ve doğa ilişkisinde bir belirleyici ilke daha vardır; bu ilke doğanın erekselliği ilkesidir. Bu doğanın erekselliği ilkesi yargı yetisi tarafından ortaya koyulur. Doğa üzerine derin düşünme işinde akla kolaylık sağlayan bir ilkedir. Bu ilke aşkınsal bir ilkedir çünkü doğada olup biten tek tek şeylere değil, doğanın bütününe ilişkindir. Bu ilkeye göre doğada olup bitenler anlam kazanır. *Apriori* veriler bilgisel düzeyde devrede olduğunda yargı yetisi de artık mutlaka belirleyici durumundadır. Doğada

belirli bir işleyişin olması doğa hakkında bilgi ortaya koyabilmeyi kolaylaştırır. Bir diğer adıyla bu tündengelimli bir yöntemdir. Doğa ve bilme yetileri arasında bir *apriori* uyum vardır. Bu uyum sayesinde doğa hakkında çıkarımsal bilgiler ortaya koyulabilir (Kant, 2016: 236).

Doğada bir düzen olması demek, doğa hakkında bilgi ortaya koymanın kolaylaşması ve ayrıca bilginin sınırlarının genişlemesi demektir. Doğadaki düzene bakıp haz duyarız ve bu haz duygusu bilme sürecinin başlatıcısıdır. Anlama yetisi bütün doğa hakkında bilgiler dile getiremez. Anlama yetisinin bilgisi görümlerle sınırlıdır. Bütünlüklü yapı ancak anlama yetisinin kural koyabileceği bir yapıdır ancak doğaya ereksellik yüklerken nesnelere niteliklerine ilişkin değil, haz duygusuna ilişkin, haz duygusu ile bağıntılı olarak bir kural ortaya koyulur. Bu haz duygusu ile ilgisinde ortaya koyulan yargı ise ancak estetik bir yargıdır çünkü estetik yargının yeri nesne değil yargı yetisidir. Estetik *apriori* ilkeye göre yargılar dile getiren bir yetidir. Estetik yargılar nesnel karşılığı varsa güzel, tinsel karşılığı varsa yüce olarak adlandırılır. Estetik yargıda bulunma yetisi ise beğeni olarak adlandırılır. Beğeni yargısı evrensel olma istemidir (Kant, 2016: 34).

Bir nesneye karşı hoşlanma duymak o nesne hakkında bir çıkarımda bulunmak demektir. Bunun altında insanın istek yetisi vardır. Güzel söz konusu ise çıkar söz konusu değildir. İstek yetisi devredeyken nesnel yargılar, güzel ile ilgisinde ise öznel yargılar dile getirilir. Öznel yargı tasarımıyla ilgili değil haz ve hazzsızlık duygusu ile ilgilidir. Güzele ilişkin yargılar beğeni yargısı ile ilgilidir ve beğeni yargısı kavramlarla iş görmez. Beğeni yargısı duygularla ilgilidir.

Güzel tüm insanların bilincinde yer alır. Güzelin tüm insanlar için geçerli olması ise onun isteme yetisi ile bağlantılı olmasından ileri gelir. Güzel olanı dile getirirken insan tümüyle özgürdür. İnsanlar aynı şeyi güzel bulmak zorunda değildir. Bu bağlamda beğeni de her insan teki için farklılık gösterse de güzel olanın kendisi farklılık göstermez. Bir şeyin güzel olması kendi özelliğidir. Eğer kişi beğeni yargısının evrensel olmasını isterse bu durumda beğeni ancak bir idea olabilir. Beğeni yargısı çıkardan bağımsız olma yönüyle *apriori* bir yargıdır. Beğeni yargısı güzelden hiçbir çıkar olmadan haz almayı sağlar. Güzel, nesneyi anlamının ve kavramının bir yoludur.

Güzele ilişkin beğeniler evrensel geçerlilik taşır. Bunun nedeni beğeni yargılarının *apriori* olmaları ve tündengelimli olmalarıdır. Güzelin evrensel geçerliliği onun kavramlarla

ilişkili olduğu anlamına gelmez. Bu evrensellik tekil bir yargının evrenselliğidir. Tekil yargının kaynağı ise apriori tasarımlardır. Beğeni yargısının evrenselliği tümdengelim yöntemine ihtiyaç duyar. Tümdengelim olanaklı kılan ise yargı yetisinin doğanın erekselliği ilkesidir. Beğeni yargısı bir tanıtlamayı gerektirmez. Güzel zorunluluk taşımaz. Bir şeyi güzel bulup bulmamakta herkes özgürdür (Kant, 2016: 46).

Beğeni yargısının koşulu öznedir ve beğeni yargısı hiçbir tanıtlamaya ihtiyaç duymaz. Duyarsa zaten mantıksal bir yargı olur. Estetik bir yargı duyumsal olmanın yanında düşünseldir. Estetik yargılar aklın nesnel kavramlarıyla ilişkili değildirler. Özneldirler ve ancak bu öznel içinde nesnel olabilirler. Beğeni yargısının evrensel olma istemi, kişinin haz duygusundan ileri gelir. Kişi bir şeyi güzel bulduğunda o şeye karşı bir haz duygusu olduğunda bunu diğer insanlar içinde istemeye başlar. Bu öyle bir istektir ki bilgi söz konusu olduğunda bile bu şekilde istenmez. Beğeni yargıları sentetiktir. Kavram ve görüden ayırırlar. Beğeni yargısı haz duygusu aracılığıyla her kişi için yükleme çevrilir. Beğeni yargısının evrensellik talebinin haklılığı sadece bir öne sürümdür. Haz duygusu temelli tasarımın mantıksal olarak algılanması zordur. Haz duygusunu tasarım ile bir araya getirmek zor bir iştir. Bu nedenle akıl evrensellik talebini haklı çıkarmak için bir ilkeye ihtiyaç duyar. Bu ilke ise doğrudan doğruya haz duygusuyla bağlantılı olmalıdır. Bu haz ise yargılama ile ilgili olmalıdır. Ancak bu şekilde yargı beğeni yargısı olduğunda apriori evrensellik taşıyabilir. Nesneye yöneldiğimizde nesneyi algılamayı sağlayan hazdır. Haz empirik yargıyı oluşturur. Nesne haz aracılığıyla güzel bulunur. *Apriori* yargı oluşur. Bu yargının paylaşılması ile evrensellik oluşur (Kant, 2016: 100).

Algıladığım nesnelere ilişkin duyum olgulara ilişkin duyumdur. Duyumun en belirgin özelliği özgün olması ve özgünlüğünün yanında her koşul için aynı şekilde tasarımlanabilir olmasıdır. Güzel üzerine duyulan hazzın evrensellik talebi duyulur üstü bir duygu varsayımıyla bağlantılıdır. Duyu yargı yetisinin sonucudur. Duyu için geçerli evrensel kurallar ve kavramlar yoktur. Ortak bir duyudan söz ediyorsak bu ancak beğeni olabilir. Estetik yargı ise ortak duyudur. Beğeni tasarım yapmaya başladığında duyguların aktarılabilmesi de *apriori* yargılanmaya başlar. Beğeni yargısı tüm çıkarlardan uzak bir yargıdır. Beğeni yargısının yaptığı şey bize güzel olanı bildirmektir. Güzel ise farkına varılması için bir topluluğu gerektirir. Ortak duyum, hazzı artırır. Bu insan için varoluşsal bir kural niteliğindedir. Bu nedenle duyum önemini evrensellekle kazanır. Beğeni güzeli yargılamak için gereklidir.

Yargıda bulunma duyuların bir özelliği değildir. Duyular ve anlama yetisi arasındaki bağlantı sağlandığında nesneye ilişkin algılarda yanılsama olabilir, duyular tek başına yanılsamaya neden olmazlar. Bu bilginin anlama yetisinin yasalarına uygunluğu onun doğruluğunu gösterir. Ancak duyular anlama yetisini etkilemeye başladığında yanlıştan söz edilebilir. Anlama yetisindeki doğru ve yanlışın birbirinden ayrılabilmesi için ise saf apriori yargılar gerekir. Bunun nedeni anlama yetisinde oluşan yanılsamaların akli yanılgıya düşürebilmesi ve aklın kendi sınırlarını aşmasına neden olmasıdır. Akıl anlama yetisinden gelen verileri kendi ilkeleri altında toplar. Aklın kavramları ve görümler birbiriyle ilişkili değildirler. Akıl anlama yetisiyle ilişkili olduğundan dolayı görümlerle dolaysız bir araya gelir. Aklın asıl ilgilendiği sentetik apriori yargılardır. Görümler anlama yetisinin ilgi alanına girer. Akıl kendi alanı içerisinde aşkındır. Aklın kavramları ancak çıkarsama yoluyla, anlama yetisinin kavramları ise *apriori* düşünme yoluyla elde edilirler (Kant, 2016: 151).

Nesne için bir *apriori* olma durumu söz konusu değildir. Nesne ancak deneyimle mümkündür. Anlama yetisinin işi kavramları anlamamızı sağlamak, aklın işi kavramları kavramamızı sağlamaktır. Aklın kavramları aşkınsal idealardır. Aşkınsal analitik bize nesnelere apriori olarak bilme olanağı sağlar. Sentetik apriori yargılar aklın kavramlarına yerleştiğinde saf aklın kavramları aşkınsal idealer olarak anlama yetisi verilerini bütünlüklü yapısı içerisinde ele alabiliriz. Yargıyı oluşturan aklın tasarımlarıdır ve yargı apriori ve evrenselidir. Anlama yetisi kavramları için kavramlardır. Saf aklın kavramları nesneye uzak olması sebebiyle aşkındır. İdealar aklın zorunlu kavramlarıdır. İdea ve deneyim birbiriyle tam olarak uyumaz. Nesnelere varoluşu algılanamaz. Dış görümlerin nedenini algılarla ilişkilendirmek çelişki yaratır. Dış görümler algı aracılığıyla ancak çıkarsanabilir. Etkiden nedeni çıkarmak yanılsama neden olabilir. Nedenlerin çokluğu algının çıkarım yapmasını sınırlayabilir (Kant, 2015: 375).

Dış görümler algıda oluşabilirler ve nesneye ilişkin bilgi deneyimden elde edilir. Algı ve nesne uyumazsa yanlışlık oluşur. Nesne kendinde şey olarak ele alınır ancak iç duyuyla ilgili olur. Bu durumda nesne artık ideal olandır. Nesneye ilişkin algılar düşünceyi belirlemez. Nesne ancak görü ile bilinir ve kategorilere uygulanabilir. Anlama yetisi düşünüyorum önermesi ile aşkınsal hale geçer ve artık kendine bir deneyim kavramı bulamaz. Saf akılda oluşan aşkınsal yanılsama ise diyalektiğe neden olur. Akıl kendine uygun iki savla baş başa kalır. Aklın mutlak bütünlüğe ulaşması gerekir ve bu ancak kategorilerle mümkün olabilir.

Mutlak bütünlük ancak görüngüyle ilgilidir ve saf aklı ilgilendiren şey ise görüngü ve saltık bütünlük ideasıdır. İdeaların yeri akıldır. Aklın ilgilendiği ise ideanın başlangıcıdır. Akıl bu noktada kendi yanıtlayamayacağı sorular sorma işine girişir ve daha kötüsü bu sorulara yanıtlar bulur. Bu sorular aklın yapısı gereği sormaktan vazgeçmediği sorulardır. Akıl her ne kadar sorularına cevap bulduğu yanılgısına düşse de bu soruların yanıtları hiçbir zaman bulunamayacaktır. Bu soruların yanıtları şüphe dolu, bilgiden uzak yanıtlardır.

Anlama yetisi bir nesneyi tasarımılayabilmek için görümlere ihtiyaç duyar. İdealara ilişkin ise hiçbir görümümüz yoktur. Akıl şeylerin idealarını varsayar. Bir şey ideaya ne kadar yakınsa o kadar eksiksizdir. Şeylerin eksiksizlikleri tam olarak gerçekleşemeyeceği için şeyler ideaya ulaşamazlar. Nesnenin salt olarak ele alındığı hali ve idea içerisinde ele alındığı hali birbirinden farklıdır. Kavramların belirlediği olduğu gibi verilen nesnelere. İdea nesnesi ise tasarımıdır. Saf aklın ilgilendiği tek şey kendisidir. Anlama yetisinden aldığı verileri işlemekle ilgilenir. Nesnelere dizgesel birliğini algılama işi anlama yetisini aşar.

Karşıt iki savın akla uygun olması diyalektiği oluşturur. Üstelik bu iki savda evrensel ve *aprioridirler*. Bir savın akla uygun olması için o savın temellendirilebiliyor olması gerekir. Temellendirilebilen sav aklın işleyişinde bir çelişki yaratmaz. Aklın içine düştüğü bu diyalektik yanılgının aşılması ancak estetik yargılarda mümkün olabilir. Diyalektik birlik estetik yargının yapısına aykırıdır. Beğeni yargısının kavramları olmadığı için bir temellendirme durumu da söz konusu olmayacaktır. Beğeni üzerine ortaya koyulan savlar her zaman karşıt görüşler içerir ve mantıksal olması söz konusu olmadığı için bir sav üzerine fikir birliği etmek oldukça güçleşir. Beğeni kendi üzerine olabilecek bir diyalektik ancak beğeni ilkeleri üzerine olabilir (Kant, 2015: 381)

Beğeni ilkeleri üzerine kurulan diyalektik ise kolayca çözülebilir. Kant beğeni üzerine kurulabilecek olası diyalektik üzerine düşünür. Bir diyalektiği nasıl kolayca aşılabileceğini göstermek üzere tasarlar. Beğenin diyalektiğinde, herkesin kendi beğenisinin olması, beğeni üzerine tartışılmaz olması ve beğeni üzerine ortaya koyuların çekişmeye açık olması gibi varsayımlar vardır. Kant beğeni üzerine bir bilgi ortaya koyma çabasının olmaması, beğeni yargısı için bir kavrama ihtiyaç duyulsa bile nesne ile ilgili bir tanıtlama çabasına girilmediğini söyler (Kant, 2015: 145).

Anlama yetisi beğeni yargısı oluşturulurken belirleyici değildir ve dolayısıyla beğeni yargısı bilgi yargısı olmaktan uzaktır. Beğeni yargısı genel geçerliği akıl kavramlarıyla

yakalar. Genel geçerlik kavramları ise duyulur olanın ötesindedir. Kant birbiriyle çeliştiği söylenen savları birbirinin karşısından alır, yan yana yerleştirir. Yargıların belirleyicisi olan kavramlar aynıdır, yüklemeleri birbirinden farklıdır. Söylenmek istenen karşıt bir şekilde değil sıralı bir şekilde söylendiğinde çelişki ortadan kalkar. Örneğin; beğeni yargısının kavramlar üzerine kurulmadığı ve belirli kavramlar üzerine kurulduğu, önermeleri birbiriyle çelişiyor gibi görünse de çelişkili olmayan iki önermedir (Kant, 2015: 145).

Beğeni yargısının alanı sınırlı olduğu için ve mantıksal bir yargı olmadığı için tüm kavramlarla bağlantılı olmak zorunda değildir. Beğeni yargısı aklın apriori kavramları ile ilgilidir. Çelişiyor gibi görünen önermeler estetik yargıda bir bütün oluştururlar. Antinomilerin amacı akli duyulur üstüne yönelmektir. Akıl duyulur üstüne yönelirse antinomi kendine geçerli bir zemin bulacaktır. Beğeni ideaları yargılama görevindedir. Bir beğeni yargısı ortaya konulduğunda artık tüm insanlar için koyulmuş olur.

Beğeni yargısını olanaklı kılan *apriori* ilke, ortak duyguyu olanaklı kılan bir ide gibidir. Bir idenin varlığı genel geçer yargıyı olanaklı kılar. Güzel üzerine ortaya koyulacak olan her yargı bir ideyi gerektirir. Güzeli ortaya koymak genel geçer bir yargı ortaya koymaktır. Beğeni ie evrensellik talebi doğrudan doğruya bağlantılıdır. Öyle ki evrensellik talebi yoksa beğeni de yoktur deriz. Beğeni insanın tek ortak duygusudur. Beğeni güzele ilişkindir ve aprioridir. Beğeni ortak duygu sayesinde evrensellik kazanır. Haz duygusunun, tümel iletilebilirliği vardır. Öznel olan bu duygu bilgi yetilerinin öznel yanısıdır ve aynı zamanda apriori değerlendirme yetisidir. Haz duygusunun yeri doğadır ve doğaya yönelir. Güzel ve doğa ilişkisi, doğa ile akıl arasında bir uyum olduğunu gösterir.

Kant'ta beğeni ve diyalektik kavramları çok önemlidir. Beğeni Kant felsefesinin temelini oluşturur. Diyalektik ise kaçınılması gereken bir kavramdır. Oysa diyalektiği dışta tutabilmek oldukça güçtür. Diyalektik yanılsamalarla nasıl başa çıkılabileceğini Kant'ın bize beğeni üzerine söylediklerinde buluruz. Kant anlaşılması oldukça zor bir filozoftur, bunun nedeni ele aldığı konuların ve kullandığı dilin yapısıdır. Kant'ı doğru okuyabilmenin yolu ise onun beğeni kavramı üzerine söylediklerine dikkat etmekle sağlanır. Beğeni kavramı Kant'ın tüm felsefesini içerisine yerleştirerek anlattığı bir kavramdır ve bunun yanında anlattığı tüm felsefeyi içinde barındıran bir örnek gibidir. Felsefi ilerleyiş aklın işleyişi bilgiye ulaşmanı yolu ve yöntemleri beğeni kavramı anlatılırken alt metin olarak verilmiş olur. Kant'ta eksiksiz olan ve açık noktalar kalmadan anlatılan Beğeni kavramını

doğru anlamak demek aklın düştüğü yanılığlardan kurtulmak demektir. Diyalektiği dışarda bırakan sistem akılı içerisine düştüğü yanılığlardan kurtarır

Aklın bilgi edinme sürecinde her şey nettir. Anlama yetisi verileri akla ulaşır. Akıl anlama yetisi verilerini kendi süzgecinden geçirir. Veriler ve aklın kavramları arasında uyum söz konusu ise bilgi oluşur. Mantıksal bilgi alanı akılı çelişmelere düşürmez. Akıl çelişkilere düşmeye başladığında elde edilmeye çalışılan şey bilgi değil, yargılardır. Yargıları ortaya koymak için anlama yetisinin dışında bir başka bilme yetisine ihtiyaç duyarız. Bu yeti yargı yetisidir. Aklın kendi kavramları dış duyu nesnelere ile uyulaşmaz. Uyuşuyor gibi görünmesi çelişkili bir durumdur.

Beğeni kavramı aklın *apriori* kavramları ile iş görür. Akıl ancak kendi kavramları ile iş görmeye başladığında yanılışmalara düşer. Beğenin anlaşılır yapısı bu yanılışmaları ortadan kaldırmanın olanağını bize gösterir. Akılın mantıksal işleyiş içerisinde düştüğü yanılığlardan kolay kurtulamamasının nedeni, çözümün yanılış yerde aranıyor olmasından ileri gelir. Bunun altında da aklın yapısının doğru anlaşılmaması vardır. Beğeni açıklarken yararlanılan tümüyle aklın kendi kavramlarıdır. Beğenin *apriori* kavramlarla ortaya koyulması ve beğenin evrenselliği yakalayabilmesi akıl için önemlidir. Evrensellik en yalın haliyle beğeni de gözlemlenir.

Beğeni kavramını önemli kılan bir başka nokta ise beğeni kavramı üzerine oluşun çatışıkların kolaylıkla aşılabilmesi ve bu çatışıkıyı aşma işinin aklın düştüğü diğer çatışıklardan nasıl kurtulacağının yöntemini vermesidir. Kant beğeni varsayılan çatışıkları, yan yana okuma yöntemiyle aşar. Bir birinin karşısında alınıp yan yana yerleştirilen iki önermenin ardarda okunmasıyla aslında birbiriyle çelişmediği gösterilmiştir. Aynı yöntem, aklın içine düştüğü diğer antinomilerden de kurtulmak için bir yöntem olmuştur.

5. KAYNAKLAR

- Altuğ, T. (2007). *Kant Estetiği*. İstanbul: Payel Yayınları.
- Altuğ, T. (2012). *Son Bakışta Sanat*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Aristoteles. (2011). *Nikomakhos'a Etik* (Çev. Babür S.) Ankara: Bilgesu Yayınları
- Cassirer, E. (1996). *Kant'ın Yaşamı Ve Öğretisi* (Çev: Özlem D.). İstanbul: İnkılap Yayınları.
- Cevizci, A. (1999). *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Hume, D. (1976). *İnsanın Anlama Yetisi Üzerine Bir Soruşturma* (Çev. Aruoba O.). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Hünler, H. (2011). *Estetik'in Kısa Tarihi*. Ankara: Doğu Batı Yayınları..
- Kant I. (2015). *Arı Usun Eleştirisi* (Çev, Yardımlı, A.). İstanbul: İdea Yayınları. .
- Kant, I. (1983). *Prolegomena* (Çev. Kuçuradi İ. , Örnek Y.). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Kant, I. (2016). *Yargı Yetisinin Eleştirisi* (Çev. Yardımlı A.). İstanbul: İdea Yayınları.
- Keskin, G. (2019). *Kant Estetiği ve Romantisizm*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Kuçuradi, I. (2009). *Sanata Felsefe İle Bakmak*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.
- Kuçuradi, I. (2010). *Çağın Olayları Arasında*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.
- Peters, F. E. (2004). *Antik Yunan Felsefesi Terimleri Sözlüğü* (çev. Hakkı Hülner). İstanbul: Paradigma.
- Platon. (1999). *Devlet* (Çev. Eyüboğlu S. , Cimcoz M.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Wood, W. A. (2009). *Kant* (Çev. Kovanlıkaya A.). Ankara: Dost Yayınları.
- Yalçın, Ş. (2018) *Modern Felsefede Benlik*. Malatya: Bilsam Yayınları

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Ezgi ERCEYLAN

Doğum Tarihi : 27.11.1992

EĞİTİM DURUMU

Lisans Öğrenimi : Hacettepe Üniversitesi / Edebiyat Fakültesi / Felsefe

Lisansüstü Öğrenimi : Adnan Menderes Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü /
Felsefe

Bildiği Yabancı Diller : İngilizce

İLETİŞİM

Eposta Adresi : ezgierceylan1@gmail.com

Tarih : 28.10.2019